

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ: ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ-ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ-ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η κοινωνική και οικονομική ζωή της Κέρκυρας μέσα από τις Πράξεις νοταρίων
του 16^{ου} αιώνα**

**Επιμέλεια εργασίας: Ελένη Κοντογιώργη
Α.Μ.: Β2020022**

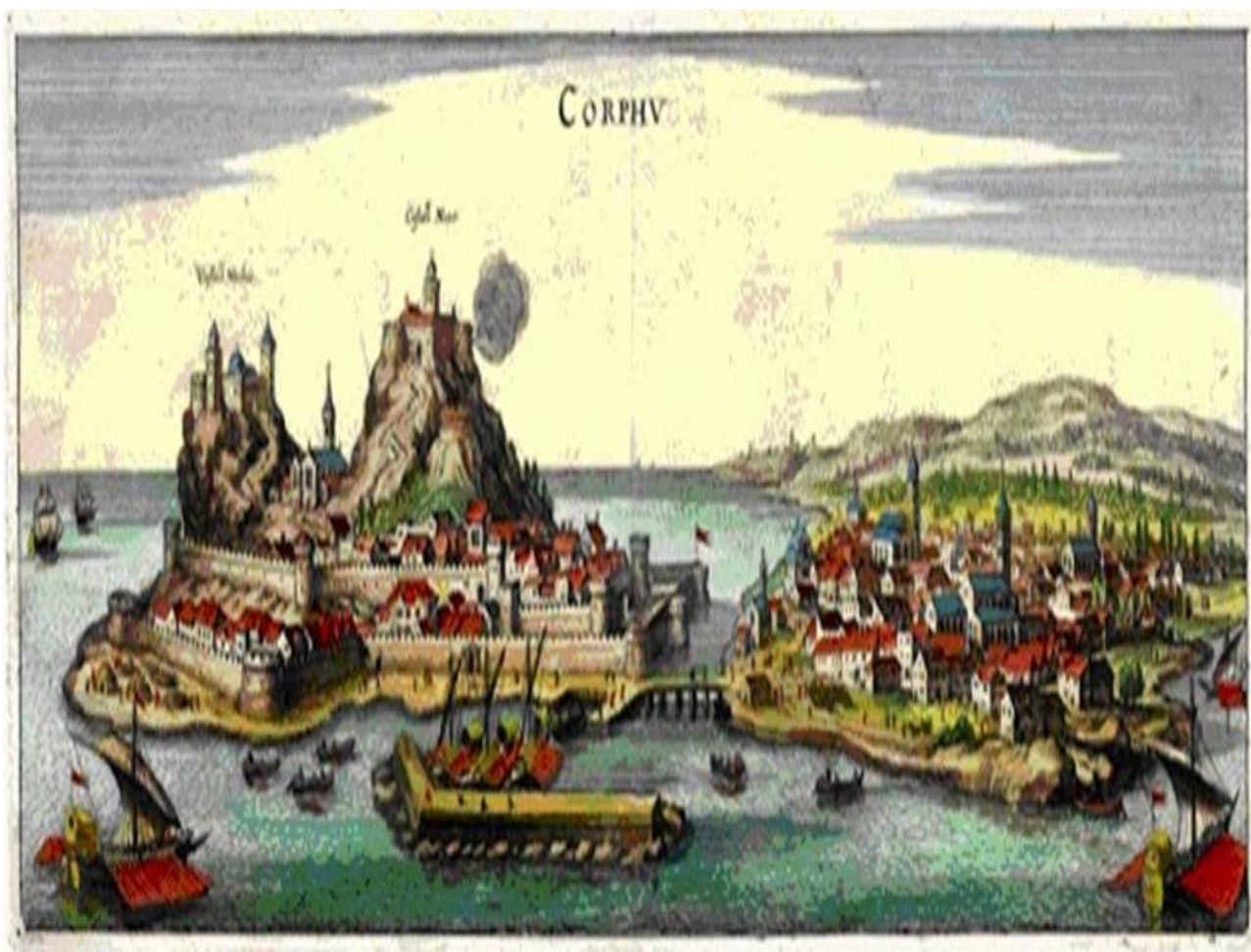
Επιβλέπων Καθηγητής: Μανόλης Δρακάκης

ΚΕΡΚΥΡΑ

2024

1.Πρόλογος.....	6
2. Εισαγωγή.....	6
Κεφάλαιο 1. Το αξίωμα του νοταρίου και του Πρωτόπαπα την εποχή της Βενετοκρατίας.....	8
1.1 Το αξίωμα του νοταρίου.....	8
1.2 Το αξίωμα του Πρωτόπαπα.....	11
Κεφάλαιο 2. Νοταριακές Πράξεις και Μέθοδος Έκδοσης τους.....	12
2.1 Η έννοια «πράξη» και οι συντελεστές παραγωγής.....	12
2.2 Μέθοδος Έκδοσης νοταριακών πράξεων.....	13
Κεφάλαιο 3. Νοτάριοι και νοταριακά πρωτόκολλα.....	15
3.1 Εμμανουήλ Τοξότης.....	15
3.1.1 Το Πρωτόκολλο.....	20
3.2 Κωνσταντίνος Μοναστηριώτης νοτάριος Λευκίμμης.....	22
3.2.1 Το Πρωτόκολλο.....	26
3.3 Αντώνιος Σπυρής.....	32
3.3.1 Το Πρωτόκολλο.....	33
Κεφάλαιο 4. Διπλωματική ανάλυση των Πράξεων.....	36
4.1 Διπλωματική Ανάλυση Πράξεων του Εμμανουήλ Τοξότη.....	36
Πράξη 1 [93. (179)].....	37
Πράξη 2 [172. (258)].....	42
Πράξη 3 [102 (188)].....	46
Πράξη 4 [238. (303)].....	51
Πράξη 5 [224.(326)].....	55
4.2 Διπλωματική Ανάλυση Πράξεων του Κωνσταντίνου Μοναστηριώτη.....	59
Πράξη [2].....	60

Πράξη [12].....	64	2
Πράξη [4].....	68	3
Πράξη [7].....	71	4
Πράξη 5 [18].....	74	
Πράξη [65].....	77	6
4.3 Διπλωματική Ανάλυση Πράξεων του Αντωνίου Σπυρή.....	80	
Πράξη 1 [58].....	81	
Πράξη 2 [171].....	85	
Πράξη 3 [17].....	87	
Πράξη 4 [113].....	89	
Πράξη 5 [181].....	92	
Πράξη 6 [100].....	95	
Συμπεράσματα.....	98	
Βιβλιογραφία.....	103	
Δικτυογραφία.....	104	

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ένα πολύ σημαντικό αρχειακό υλικό έχει διασωθεί κατά κύριο λόγο στα Αρχεία Νομού Κέρκυρας αλλά και στα άλλα Ιόνια Νησιά, με εξαίρεση τη Ζάκυνθο, της οποίας το σπουδαίο αρχείο καταστράφηκε σχεδόν στο σύνολό του κατά τον καταστροφικό σεισμό του 1953. Στα Γενικά Αρχεία του Νομού Κέρκυρας διατηρείται το σημαντικότερο αρχείο της Βενετικής περιόδου στην Ελλάδα.

Η τήρηση αρχείων επιτρέπει τον σχηματισμό σαφούς εικόνας για τις δομές που ίσχυαν σε μια συγκεκριμένη επικράτεια κατά μία ιστορική περίοδο. Τα βιβλία που τηρούσαν οι νοτάριοι αποτελούν πολύ σημαντικά ιστορικά τεκμήρια (Ασωνίτης, Σ.Ν., 2010, σ. 64). Τα συμβολαιογραφικά αρχεία της περιόδου της Βενετοκρατίας αποτελούν σημαντικότερη πηγή για όλους σχεδόν τους τομείς της Βενετοκρατίας της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η μελέτη αυτή των αρχείων μας δίνει την δυνατότητα να γνωρίσουμε τους ισχύοντες νόμους και θεσμούς, τις συνήθειες οικονομικές πρακτικές, τα ήθη, τις κυρίαρχες νοοτροπίες κλπ.

Η παρούσα εργασία ασχολείται με την επεξεργασία και μελέτη συμβολαιογραφικών Πράξεων από το νοταριακό Πρωτόκολλο του Εμμανουήλ Τοξότη, του Κωνσταντίνου Μοναστηριώτη και του Αντωνίου Σπυρή, νοταρίων του 16^{ου} αιώνα. Συγκεκριμένα, θα γίνει μελέτη μιας κατηγορίας αυτών των εγγράφων που αφορούν στις προπωλήσεις και πωλήσεις διαφόρων προϊόντων και αγαθών, διαθήκες, προικοσύμφωνα, επιστροφή προίκας και διανομή προικίων, εξοφλητικές αποδείξεις, δωρεές, αγροτικές συμβάσεις, χρεωστικά ομόλογα, πληρεξούσια, σολιάτικα, παραιτήσεις δικαιωμάτων, διανομές, εμπορικές συντροφίες, βλίσidia (σύναψη ναυτικών συμβάσεων), τα συνυποσχετικά, ακυρώσεις συμβολαίων, συμφωνίες, καθώς και άλλα είδη πράξεων όπως πακτώσεις, εξώδικοι συμβιβασμοί, δάνεια, δεσμεύσεις ακίνητης περιουσίας κ.λπ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όλες οι νοταριακές πράξεις υπό εξέταση δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο του ιδιωτικού δικαίου. Είναι συμβολαιογραφικά έγγραφα και αφορούν αγοραπωλησίες, δωρεές και προικοσύμφωνα. Μέσα από τις πράξεις αυτές του του Εμμανουήλ Τοξότη, του Κωνσταντίνου Μοναστηριώτη και του Αντωνίου Σπυρή μπορεί κανείς να αντιληφθεί τη

σημασία του έργου των νοταρίων για τη κατανόηση της ιστορίας ενός τόπου. Οι πράξεις σκιαγραφούν τη κοινωνική και οικονομική ζωή των ανθρώπων στη Κέρκυρα του 16ου αιώνα. Ο 16ος αιώνας αποτέλεσε σημαντική περίοδο για τη Κέρκυρα, η οποία βρισκόταν υπό Βενετική κυριαρχία. Η διαμόρφωση της ταυτότητας του νησιού επηρεάστηκε έντονα από τη Γαληνοτάτη. Η Βενετική κατοχή διήρκεσε έξι αιώνες. Από τον 13ο μόλις αιώνα η Βενετία άρχισε να αυξάνει τις κτήσεις της στον ελλαδικό χώρο. Όσο αφορά το εμπόριο ο 15ος αιώνας χαρακτηρίζεται ως «χρυσός αιώνας» για τη Γαληνοτάτη.

Μέσα από τις νοταριακές πράξεις αγοραπωλησιών διακρίνεται η ποικιλία, η ποσότητα των εμπορευμάτων, αλλά και τα προϊόντα οπού διακινούνταν. Τα προϊόντα διακρίνονταν σε αγροτικά, επεξεργασμένα, σε πρώτες ύλες και είδη που προέρχονταν από την Ανατολή. Ακόμη, γνωστοποιούνται τα πρόσωπα που πραγματοποιούσαν τις αγοραπωλησίες.

Οι νοταριακές πράξεις, όπως θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια, έχουν συγκεκριμένα διπλωματικά στοιχεία. Υπάρχει το Πρωτόκολλο, το Κείμενο και το Εσχατόκολλο. Στο Πρωτόκολλο συνήθως συναντάτε το σημείο του σταυρού, *Invocatio*-Συμβολική Επίκληση. Υπάρχει επίσης η χρονολόγηση *Datatio*, γραμμένη ολογράφως με αναφορά στη ινδικτιώνα. Στο κείμενο συναντάται η *Intitulatio*-Τίτλωση, η *Inscriptio*-Επιγραφή. Τα δυο αυτά διπλωματικά στοιχεία τη περίοδο των Μεσαιωνικών χρόνων υπήρχαν στο Πρωτόκολλο και όχι στο Κείμενο. Στο Κείμενο συνήθως υπάρχει η *Naratio*-Αφήγηση, αντικειμενική, δηλαδή ο νοτάριος συντάσσει τη πράξη σε γ' πρόσωπο. Επίσης, η *Depositio*-Διάθεση, εκεί καταγράφεται η απόφαση του δημιουργού-παραγωγού-εκδότη της πράξης. Επιπλέον, στα κείμενα υπάρχει η *Sanctio*-Κύρωση. Τέλος, στο Εσχατόκολλο υπάρχουν οι απαραίτητες υπογραφές των μαρτύρων και του νοταρίου *Subscriptiones*.

Οι πράξεις των πωλήσεων είναι τυπικές, διακρίνονται συνήθως από τα ίδια στοιχεία. Υπάρχει αναφορά στον πωλητή, τον αγοραστή, το αντικείμενο προς πώληση, το χρηματικό ποσό και τον τρόπο πληρωμής. Αναφέρονται, τέλος, οι μάρτυρες. Αξίζει να αναφερθεί ότι από τον 13ο αιώνα στο Εσχατόκολλο δεν τίθενται υπογραφές (δημιουργού, συμβαλλομένων), απλά αναφέρονται τα ονόματα τους και υπογράφει ο συντάκτης. Συμπερασματικά οι πράξεις παρουσιάζουν μια ομοιομορφία ως προς το τύπο γραφής.

Κεφάλαιο 1. Το αξίωμα του νοταρίου και του Πρωτόπαπα την εποχή της Βενετοκρατίας

1.1 Το αξίωμα του νοταρίου

Το αξίωμα του νοταρίου είναι από τα σημαντικότερα της δημόσιας ζωής κατά την εποχή της Βενετοκρατίας. Συχνά αξιωματούχοι της βενετικής πολιτείας (π.χ. οι προβλεπτές) αναφέρονται στις υποχρεώσεις και τις αρμοδιότητες των νοταρίων. Στη Ζάκυνθο το 1559 ιδρύθηκε σωματείο νοταρίων (Collegio). Σήμερα τα νοταριακά πρωτόκολλα των Ιονίων Νήσων αποτελούν πολύτιμη πηγή για την ιστορική έρευνα, αφού αντικατοπτρίζουν όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής ζωής και της τοπικής ιστορίας, όπως οικονομία, γλώσσα, συνήθειες, πρόσωπα, τοπωνύμια, ναοί, θεσμοί κ.α.

Οι νοτάριοι έπρεπε να έχουν την άδεια της διοικήσεως, υποχρεούνταν δε να καταρτίζουν πράξεις σε δημόσιους χώρους και όχι σε ιδιωτικούς, για να αποφεύγονται πιέσεις και καταχρήσεις. Οι ιερείς απαγορεύονταν να ασκούν το λειτούργημα του νοταρίου επειδή φαίνεται πίεζαν τους διαθέτες ν' αφήνουν τα υποστατικά τους σε θρησκευτικά καταστήματα, μονές. Παρά τα απαγορευτικά όμως μέτρα ιερείς της υπαίθρου δεν έπαψαν να ασκούν το έργο του νοταρίου σ' όλη τη διάρκεια της ξενοκρατίας.

Οι νοτάριοι διακρίνονταν σε νοτάριους της πόλεως και σε νοτάριους της υπαίθρου. Οι πρώτοι χρησιμοποιούσαν την Ελληνική και την ιταλική γλώσσα στη σύνταξη των νοταριακών πράξεων, ενώ οι δεύτεροι μόνο την ελληνική γλώσσα.

Οι νοταριακές πράξεις διακρίνονται από το περιεχόμενό τους σε:

1. Λιμπερατζιόνες: liberazione = ελευθερώσεις
2. Προκούρες : prokura = πληρεξούσια
3. Ντονατζιόνες: donazione = δωρητήρια
4. Αλλαξίες
5. Πουλησίες
6. Κοντίκελλα: codicillus = προσθήκες, εγγραφές που συμπληρώνουν, τροποποιούν γενικά προηγούμενη νοταριακή πράξη.

Για να είναι έγκυρη κάθε νοταριακή πράξη έπρεπε να υπογραφόταν από δύο πρόσωπα παρόντα κατά τη σύνταξη της πράξης, τους μάρτυρες, και από το συντάκτη της πράξης, το νοτάριο (Πανδής, 1992).

Οι νοτάριοι άσκησαν ένα ιδιαίτερα διαδεδομένο επάγγελμα κατά την εποχή της Βενετοκρατίας στον ελληνικό χώρο, εξαιτίας ίσως του έντονα γραφειοκρατικού

χαρακτήρα της βενετικής διοίκησης, αλλά και χάρη στο κοινωνικό γόητρο που προσέδιδε σε όσους ασχολήθηκαν με αυτό. Ιδιαίτερα σημαντικό αποδεικνύεται το έργο τους ωστόσο για τον σύγχρονο μελετητή, καθώς μέσα από τα τόσα νοταριακά έγγραφα που συνέταξαν αντλούνται ανεκτίμητες ιστορικές, κοινωνιολογικές, ανθρωπογεωγραφικές, γλωσσολογικές, ακόμη και πολιτικού, οικονομικού, εκκλησιαστικού ή και φιλολογικού ενδιαφέροντος πληροφορίες για την εποχή τους. Επιπλέον, τα έγγραφα συγκεντρώνουν στοιχεία που βοηθούν τον μελετητή να αποφανθεί σχετικά με τους δικαιικούς θεσμούς και τις νοοτροπίες των εκάστοτε εποχών κατά τις οποίες τα έγγραφα συντάχθηκαν.

Ο νοτάριος (νοτάρος ή νοδάρος) υπήρξε πολιτικό και εκκλησιαστικό αξίωμα στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, το οποίο κληρονομήθηκε από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (tabellio, tabularius, notarius). Η λέξη αρχικά σήμαινε τον σημειογράφο, στη μεσαιωνική - βυζαντινή εποχή τον στενογράφο ή τον γραμματέα και στη νεότερη βυζαντινή τον συμβολαιογράφο, ενώ κατά τη Φραγκοκρατία και την Τουρκοκρατία και αργότερα στα Επτάνησα ο όρος αφορούσε τον συμβολαιογράφο. Κάποιες φορές ο νοτάριος εκτελούσε και χρέη υποθηκοφύλακα ή ανακριτή.

Οι νοτάριοι στις βενετοκρατούμενες περιοχές διακρίνονταν κυρίως σε δημόσιους και ελεύθερους. Οι δημόσιοι νοτάριοι, που διορίζονταν από τη Βενετική Διοίκηση, ήταν κατώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι και ονομάζονταν νοτάριοι πούμπλικοι ή της Καγκελαρίας · από αυτούς εκλέγονταν οι τρεις γραμματείς του Συμβουλίου των Δέκα, ο αναπληρωτής του μεγάλου καγκελάριου, οι νοτάριοι των διάφορων δικαστικών Αρχών (δύο νοτάριοι του officio del proprio, ένας terminista, δύο νοτάριοι της avogaria, οι δύο των signori di notte, ένας του officio del prosopio, ένας του officio della giustizia) και ένας του officio della sanità (υγειονομικό). Οι βοηθοί νοτάριοι ήταν τακτικοί (cogitori ή coaditori ordinarii) ή έκτακτοι (cogitori straordinarii)ⁱⁱⁱ. Εκτός από τους νοτάριους της Δουκικής Καγκελαρίας, υπήρχαν και οι ελεύθεροι επαγγελματίες (ελεύθεροι νοτάριοι), ενώ αρκετοί συνδύαζαν και τις δύο ιδιότητες. Επίσης, ανήκαν σε διαφορετικές κατηγορίες (νοτάριοι της πόλεως και νοτάριοι της υπαίθρου) ανάλογα με την περιοχή στην οποία δρούσαν, ενώ αν ήταν αναγνωρισμένοι και από τον Βυζαντινό αυτοκράτορα υπέγραφαν ως νοτάριοι της βασιλικής εξουσίας. Στην Κρήτη αλλά και στη Μεθώνη και στην Κορώνη συναντάμε και τον όρο νοτάριοι της αποστολικής ή αυτοκρατορικής εξουσίας^{iv}. Μία τελευταία κατηγορία θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελούν οι Βενετοί νοτάριοι που άσκησαν το επάγγελμά τους στις ελληνικές περιοχές για περιορισμένο διάστημα. (Αμάντα Σκαμαγκα).

Ο λατινικός όρος *notarius* προέρχεται από τη λέξη *nota* που σημαίνει σημείο και υποδηλώνει ένα σύμβολο ή μία συντομογραφία. Ο όρος αναφέρεται σε ρωμαϊκές πηγές

από τον 1ο αιώνα μ.Χ. Οι *notarii* ήταν στην αρχή σκλάβοι, μετά απελεύθεροι και τέλος ελεύθεροι άνθρωποι που κατέγραφαν με ταχύτητα διάφορα έγγραφα, χωρίς να είναι υποχρεωμένοι να διαθέτουν νομικές γνώσεις. Αργότερα, χρησιμοποιούνται και ως γραμματείς, οι αυτοκρατορικοί δε *notarii*, από ένα σημείο και μετά, αναλαμβάνουν υψηλά διοικητικά και πολιτικά αξιώματα.

Οι ελληνικοί όροι που χρησιμοποιήθηκαν για το λατινικό όρο *notarius* ήταν *σημειογράφος*, *ταχυγράφος*, *όξυγράφος* και *υπογραφεύς*. Στη Δυτική Ευρώπη, ο όρος *νοτάριος* κατέληξε να σημαίνει το πρόσωπο που συντάσσει ιδιωτικές πράξεις, σε αντίθεση με το Βυζάντιο, όπου σχεδόν καθ' όλη τη διάρκεια της αυτοκρατορίας, δήλωνε το στενογράφο, το γραφέα ή το γραμματέα, που περιστασιακά συντάσσει ιδιωτικές πράξεις και μόνο μετά τον 13ο αιώνα ο όρος *νοτάριος* σήμαινε το συμβολαιογράφο.

Στην Κέρκυρα, ήδη από το 1283, κατά την ανδηγαυική περίοδο, ο Κάρολος Α΄ ο Ανδηγαυός διορίζει Έλληνα νοτάριο, ενώ, κατά τον επόμενο αιώνα, εκτός από τους Έλληνες νοταρίους, στο νησί, υπάρχουν και αρκετοί Λατίνοι νοτάριοι. Οι Βενετοί θεωρούσαν το λειτούργημα του νοταρίου σημαντικότερο, για αυτό και μεριμνούσαν ώστε να αποφεύγονται ή να επιλύονται, εφόσον εμφανίζονταν, σχετικά προβλήματα, τόσο στην ίδια τη Βενετία όσο και στην επικράτειά της. Στα Ιόνια Νησιά, επισημαίνουμε ότι ένα από τα βασικότερα ζητήματα που απασχολούν τη διοίκηση, σε τοπικό αλλά και κεντρικό επίπεδο, είναι αυτό του διορισμού συμβολαιογράφων.

Ο νοτάριος ασκούσε το επάγγελμα του συνηθέστατα στο γραφείο του, το οποίο, στις πράξεις, για την εξεταζόμενη περίοδο, στην Κέρκυρα, αναφέρεται ως *κάνγκελο* (*cancello*). Άλλοι χώροι στους οποίους ο συμβολαιογράφος μετέβαινε, για την έγγραφη σύναψη συμφωνιών και τη σύνταξη των αντίστοιχων πράξεων, ήταν η οικία κάποιου από τους συμβαλλόμενους ή τους μάρτυρες ή άλλου προσώπου εγνωσμένου κύρους, ή ακόμη και ο χώρος ενός ναού συνήθως στις αιρετοκρισίες. (Φωτεινή Καρλαφτη Μουρατιδη).

Πρώτος γνωστός Έλληνας νοτάριος είναι ο Μιχαήλ Νομικόπουλος, που υπήρξε και μέλος κερκυραϊκής πρεσβείας στον Κάρολο Β' το 1924. Το 1315 αναφέρεται επίσης στο νησί *notaries in greca scriptura* ενώ αρκετά χρόνια αργότερα υπηρετούσε σε αυτό ως νομικός της πόλεως του νησιού Κορυφών ο Δημήτρης Μαλάκης. Κατά την Ανδηγαυική περίοδο εγκαταστάθηκαν εξάλλου στο νησί αρκετοί Ιταλοί νοτάριοι για την εξυπηρέτηση των δικαιοπρακτικών και διοικητικών αναγκών των κυρίαρχων. Από νωρίς εμφανίστηκε στα Επτάνησα το σύστημα διδασκαλίας της νοταριακής τέχνης. (Ασωνίτης, Σ. Ν., σ.218) Σύμφωνα με τις διατάξεις των Βενετών την εποχή της Βενετοκρατίας στην Κέρκυρα σχετικά με το νοταριακό αξίωμα ίσχυαν τα εξής:

1. Οι νοτάριοι ήταν υποχρεωμένοι να καταχωρίζουν τις πράξεις τους σε δεμένα κατάστιχα.
2. Από το 1607 ψηφίστηκε διάταξη από τον γενικό προβλεπτή Ιωάννη Pasqualigo που απαγόρευε στους ιερείς να ασκούν το λειτούργημα του νοταρίου με το σκεπτικό ότι στην περίπτωση των διαθηκών μπορεί εμμέσως να εξαναγκάζουν τους διαθέτες να αφήνουν την περιουσία τους για ευσεβείς σκοπούς. Παρά τις απαγορεύσεις, οι ιερείς νοτάριοι εξακολούθησαν να υπάρχουν σε όλη τη διάρκεια της Βενετοκρατίας.
3. Οι νοτάριοι παρείχαν βεβαιώσεις χρηματικών πληρωμών μόνο όταν ήταν παρόντες οι ίδιοι και οι μάρτυρες.
4. Οι νοτάριοι όφειλαν να τηρούν πρωτόκολλα σελιδαριθμημένα και με ευρετήριο. Κάθε νοταριακή πράξη έπρεπε να υπογράφεται από δύο μάρτυρες.
5. Οι κληρονόμοι του νοταρίου έπρεπε εντός οκτώ ημερών από το θάνατό του να παραδώσουν το πρωτόκολλο στον αρχειοφύλακα της καγκελλαρίας.
6. Για να αποφεύγονται οι καταχρήσεις οι νοτάριοι έπρεπε να συντάσσουν τις πράξεις σε δημόσιους χώρους κι όχι σε ιδιωτικούς.
7. Ορίζονταν ποινές για τους νοταρίους ή τους μάρτυρες που έκαναν απάτες ή τοκογλυφίες.
8. Διατάξεις όριζαν την αμοιβή των νοταρίων ανάλογα με την εργασία που έκαναν.

1.2Το αξίωμα του Πρωτόπαπα

Η θέση του Πρωτόπαπα τα χρόνια της Βενετοκρατίας στην Κέρκυρα (1386-1797) αποτελούσε το ανώτατο αξίωμα για τους Ορθόδοξους και αντικατέστησε το αξίωμα του ορθόδοξου επισκόπου. Παρόλη την εξουσία τους, δεν είχαν το δικαίωμα να χειροτονούν ιερείς. Η Βενετία είχε απαγορεύσει στους Ορθόδοξους να διατηρούν αρχιερείς για να μην ενισχυθεί το εθνικό συναίσθημα των Ελλήνων ενώ από νωρίς οι Βενετοί είχαν αντιληφθεί την ηθική και πνευματική επιρροή που ασκούσε ο ορθόδοξος κλήρος στον Ελληνισμό. Η θητεία του μεγάλου Πρωτόπαπα διαρκούσε πέντε έτη και η εκλογή του γινόταν από το σώμα των 32 κληρικών και από 30 λαϊκούς που ανήκαν στις τάξεις των ευγενών. Την εκλογή επικύρωνε ο Βάιλος και ο γενικός προβλεπτής της Ανατολής. Στην ύπαιθρο υπήρχαν άλλοι πρωτοπαπάδες, ένας για κάθε διαμέρισμα του νησιού. Σε συγκεκριμένες γιορτές συλλειτουργούσαν με τους καθολικούς.

Κεφάλαιο 2. Νοταριακές Πράξεις και Μέθοδος Έκδοσης τους

2.1 Η έννοια «πράξη» και οι συντελεστές παραγωγής

Σύμφωνα με τον Ασωνίτη (2011) για να προσδιοριστεί η έννοια της πράξης χρειάζεται να την συνοδεύει ένας επιθετικός προσδιορισμός. Η έννοια νομική πράξη δηλώνει την ατομική ή συλλογική βούληση για παραγωγή, επιβεβαίωση, τροποποίηση ή ακύρωση δικαιωμάτων ή υποχρεώσεων. Σε κοινωνίες που η γραφή δεν ήταν διαδεδομένη η νομική πράξη πραγματοποιούνταν στο πλαίσιο εθιμικών συμπεριφορών και πρακτικών. Σε κοινωνίες εγγραμμάτων η νομική πράξη καταχωρίζονταν σε γραπτό κείμενο το οποίο αποδείκνυε τη εγκυρότητα της. Στη Μεσαιωνική Δύση η γραπτή νομική πράξη ονομάζονταν *instrumentum*. Μια νομική πράξη μπορεί να είναι μονόπλευρη ή συναλλακτική. Επίσης, υπάρχουν γραπτές νομικές πράξεις που συνιστούν απλές καταγραφές και δεν δηλώνουν βούληση. (Ασωνίτης, 2011).

Για να έχει αποδεικτική ισχύ ένα τέτοιο κείμενο είναι απαραίτητο να ακολουθείται μια ορισμένη τυπολογία. Η τυπολογία περιλαμβάνει τα εσωτερικά χαρακτηριστικά (γλώσσα, διάταξη κειμένου, υπογραφές, επικυρώσεις) και τα εξωτερικά χαρακτηριστικά (γραφική ύλη, υπόστρωμα, μελάνη) του εγγράφου. Η επιστήμη της διπλωματικής εξετάζει το τύπο, τη συνέχεια, τη διακοπή των πράξεων, την ερμηνεία, την εμφάνιση, την εξαφάνιση τυπικών χαρακτηριστικών σε σχέση με τον φορέα παραγωγής. Επίσης, το νομικό καθεστώς και τους αρμόδιους υπαλλήλους. Ζητούμενο της διπλωματικής είναι η εξέταση πιθανοτήτων πλαστογραφίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι όσο παλαιότερο ισχυρίζεται ότι είναι το έγγραφο τόσο αυξάνονται οι πιθανότητες να είναι πλαστό. Η χάλκευση των εγγράφων εξυπηρετεί τον ιδιώτη μιας αρχής, μιας ομάδας αλλά και πολιτικές σκοπιμότητες. (Ασωνίτης, 2011)

Χρήσιμο είναι να αναφερθεί ότι κατά τη διάρκεια παραγωγής των εγγράφων οι συντελεστές δημιουργίας τους είναι τρεις. Είναι ο δημιουργός, ο αποδέκτης και ο συντάκτης. Ο δημιουργός πραγματοποιεί άμεσα ή έμμεσα τη πράξη που θα αποτυπωθεί ακόμα και αν δεν τη γράφει ο ίδιος. Όλα τα έγγραφα δημιουργούνται από τη δήλωση βούλησης-volluntas. Υπάρχουν έγγραφα που εκφράζουν διάθεση και δημιουργούνται μετά από παραγγελία του δημιουργού, υπάρχουν και αποδεικτικά έγγραφα που δημιουργούνται με αίτηση του αποδέκτη. Ο αποδέκτης είναι το πρόσωπο στο οποίο

απευθύνεται το έγγραφο και διακρίνεται από τον δημιουργό. Ο αποδέκτης χρησιμοποιεί το έγγραφο ως αποδεικτικό στοιχείο όποτε είναι απαραίτητο. Ο συντάκτης είναι το πρόσωπο που μετά από εντολή του δημιουργού ή αίτημα του αποδέκτη γράφει ή επικυρώνει το έγγραφο. Πολλές φορές, στα δημόσια έγγραφα, συντάκτες μπορεί να είναι περισσότερα από ένα πρόσωπα διότι χρειάζονται υπάλληλοι με διαφορετικά καθήκοντα για να ολοκληρωθεί μια πράξη. (Ασωνίτης, 2011)

2.2 Μέθοδος Έκδοσης νοταριακών πράξεων

Οι πράξεις των νοταρίων Εμμανουήλ Τοξότη, Κωνσταντίνου Μοναστηριώτη και Αντωνίου Σπυρή εκδίδονται σύμφωνα με τους κανόνες της διπλωματικής έκδοσης. Εφαρμόστηκε, δηλαδή, η διπλωματική μέθοδος έκδοσης. Διατηρήθηκε συνεπώς η ορθογραφία και ο τονισμός του πρωτοτύπου. Η στίξη αποκαταστάθηκε σιωπηρά όπου ήταν απολύτως αναγκαίο για τη διευκόλυνση του αναγνώστη. Κεφαλαιογραφήθηκαν τα αρχικά γράμματα όλων των κύριων ονομάτων, προσώπων, τοπωνυμίων, μηνών και ημερών. Οι βραχυγραφίες, οι επιτιμίσσεις, οι συντμήσεις και η τάση συγκοπής της κατάληξης, που χρησιμοποιεί πολύ συχνά ο νοτάριος, αποκαθίστανται με το σύστημα των κριτικών σημείων της έκδοσης. Τα *nomina sacra*, οι συντομογραφίες, οι λέξεις σχετικές με νομίσματα ή μέτρα, οι αντωνυμίες, τα επιρρήματα, οι προθέσεις, οι σύνδεσμοι και τα ονόματα μηνών αναπτύχθηκαν κι αυτά όλα χρησιμοποιώντας τα κριτικά σημεία της έκδοσης. Εντός παρενθέσεων αναπτύχθηκαν, επίσης, τα ουσιαστικά, τα επίθετα, οι αντωνυμίες, τα επιρρήματα, τα ρήματα ή οι ρηματικές φράσεις και τα ονόματα. Σε όλο το κείμενο, ανεξαιρέτως, αποκαταστάθηκε το σ το οποίο βρισκόταν στο τέλος της λέξης και δεν είχε τη μορφή τελικού και αναλύθηκε το ζ (στίγμα) σε στ.

Οι βραχυγραφίες αναλύθηκαν σιωπηρά όταν επρόκειτο για γνωστούς και διαδεδομένους τύπους που δεν παρουσίαζαν κάποιο ιδιαίτερο πρόβλημα. Αντίθετα οι λέξεις των οποίων οι καταλήξεις τους είναι αμφιλεγόμενες ή ιδιωματικές η ανάλυση των συντμήσεων τοποθετήθηκε μέσα σε παρένθεση. Οι γωνιώδεις αγκύλες (< >) χρησιμοποιούνται για να δηλωθούν οι προσθήκες των εκδοτών σε σημεία που από απροσεξία του νοταρίου παραλήφθηκαν γράμματα ή λέξεις. Οι ορθογώνιες κάθετες αγκύλες ([]) υποδηλώνουν γράμματα ή λέξεις αμφίβολης ανάγνωσης ή συμπλήρωσης του εκδότη λόγω φθοράς του χαρτιού. Οι διπλές ορθογώνιες αγκύλες δηλώνουν γράμματα ή λέξεις που θεωρήθηκαν οβελιστέα ([[]]). Μέσα σε παρενθέσεις () τοποθετούνται,

συνήθως, οι αναπτύξεις καταλήξεων. Τέλος, με τον σταυρό † δηλώνεται το *χωρίον νοσούν*, όταν δηλαδή δεν αντιλαμβανόμαστε το νόημα μιας λέξης ή φράσης. Η αρίθμηση των πράξεων του καταστίχου δόθηκε με βάση τη σειρά εμφάνισης των πράξεων των νοταρίων.

Κεφάλαιο 3. Νοτάριοι και νοταριακά πρωτόκολλα

3.1 Εμμανουήλ Τοξότης

Ο Εμμανουήλ Τοξότης, ήταν σπουδαίος νοτάριος για του νεότερους ερευνητές και μέσα από τις πράξεις του αντλεί κανείς πολλές πληροφορίες για τον 15^ο και 16^ο αιώνα στη Κέρκυρα. Οι πληροφορίες που υπάρχουν για τη προσωπικότητα του αντλούνται μέσα από τις πράξεις του όπως συμβαίνει και για τους περισσότερους νοταρίους της εποχής εκείνης. Στο πρωτόκολλο¹ του δεν υπάρχουν πράξεις στις οποίες συμμετέχει ο ίδιος ή μέλη της οικογένειάς του. Επίσης, δεν υπάρχει η διαθήκη του μέσα από την οποία θα γνωστοποιούνταν η αστική του κατάσταση, οι απόγονοι του και οι τελευταίες του επιθυμίες.

Ωστόσο, το πρωτόκολλο διευκρινίζει κρίσιμα ζητήματα για το πρόσωπο του νοταρίου, όπως είναι για παράδειγμα η αμφισημία του ονόματος του. Ο νοτάριος στις πράξεις του, είναι υποχρεωμένος νομικά να αναφέρει το όνομα του, ο ίδιος λοιπόν υπογράφει ως Τοξότης, με δύο όμικρον. Σε άλλες αρχειακές και βιβλιογραφικές αναφορές το όνομα του νοταρίου μπορεί κανείς να το συναντήσει ως: Τοξιώτης, Δοξιώτης, Δοξάδης και στη λατινική ως Doxioti², Duxioti ή Toxioti. Το όνομα του επιβεβαιώνεται από τον ίδιο μέσα από τις πράξεις του, αναφέρεται πάντα ως Εμμανουήλ Τοξότης, στην υπογραφή του, σε προγενέστερες δικαιοπραξίες που επικαλείται, σε αναφορά στο εργαστήριο του, σε βεβαίωση ή πιστοποίηση ενοχικής σχέσης³, αλλά και σε περιπτώσεις που εμφανίζεται ως νομικός. Επίσης, μέσα από τις πράξεις του επιβεβαιώνεται η επαγγελματική του ιδιότητα, ως «δημοσίου νοταρίου πόλεως και νήσου των Κορυφών». (Πανταζή, 2007)

Επιπροσθέτως, σημαντικό είναι ότι ξεκαθαρίζεται μέσα από τις πράξεις το ζήτημα της ιεροσύνης του Εμμανουήλ Τοξότη. Τον 16^ο αιώνα ήταν συχνό φαινόμενο οι νοτάριοι να είναι παράλληλα και ιερείς. Σε άλλες πηγές εκτός του πρωτοκόλλου ο Τοξότης αναφέρεται ως παπα Μανόλης Τοξιώτης/ papa Manoli Doxioti. Εάν ο νοτάριος ήταν στη πραγματικότητα ιερέας θα έπρεπε να αναφέρει αυτή του την ιδιότητα στις πράξεις οπου

¹ Πρωτόκολλο, είναι το βιβλίο-κατάστιχο (libro ή registro) στο οποίο καταχωρίζονται τα αντίγραφα των δικαιοπραξιών που συντάσσει ο νοτάριος. Στο Πρωτόκολλο δεν υπάρχουν πρωτότυπες υπογραφές του νοταρίου, αυτό συμβαίνει συνήθως σε περιπτώσεις κατάθεσης διαθήκης (Πανταζή, 2007).

² Ως Doxioti, εμφανίζεται σε σημείωση του ευρετηρίου του κατάστιχου του το 1760. Η διτυπία ήταν γνωστή συνήθεια από την εποχή της νοταριακής του δραστηριότητας. Σε καταλόγους των μελών του Μείζονος Συμβουλίου της Κέρκυρας ο Τοξότης εμφανίζεται ως Doxioti ή Duxioti. Αποτελεί συχνό γλωσσικό φαινόμενο η απόδοση του ελληνικού τα σε d και η επιστροφή του d σε δ (Πανταζή, 2007).

³ Παράδειγμα βεβαίωσης εμπράγματης σχέσης του νοταρίου μπορεί κανείς να δει στη πράξη 2 (61) με τίτλο: Πώληση κρασιού (Πανταζή, 2007)

συνέτασσε. Αυτό όμως δεν συμβαίνει. Ο νοτάριος δεν αναφέρεται ως ιερέας ούτε στο πρωτόκολλο ούτε και σε άλλες πράξεις νοταρίων της εποχής. (Πανταζή, 2007)

Όσο αφορά το επώνυμο του Τοξότη. Τοξότης είναι αυτός που φέρει τόξο, έφιππος ή όχι, ο πολεμιστής, ο ελαφρά οπλισμένος στρατιώτης. Στην αρχαιότητα, τοξότης λέγονταν ο αστυνομικός κλητήρας και μεταγενέστερα ο χωροφύλακας. Αργότερα, οι Ρωμαϊκές λεγεώνες μετά τον Διοκλητιανό στρατολογούσαν Κρήτες για τις κοόρτες των τοξοτών τους. Τη περίοδο του Βυζαντίου, υπήρχε η κατηγορία των ταξεωτών ή ταξατών ως φυλάκων των συνόρων ή στρατιωτικών κλητήρων επιφορτισμένων με «αστυνομικές» αρμοδιότητες όπως των Τσακάνων. Τη Μεσαιωνική περίοδο το τόξο διαδόθηκε ως ελαφρύ όπλο, το οποίο χρησιμοποιούσαν οι Γαλάτες, οι Σκανδιναβοί και οι Ούννοι (Πανταζή, 2007). Στη Κέρκυρα, την Ανδηγαυική περίοδο στα φρούρια υπήρχαν επικεφαλείς λατίνοι, *castellanos*, οι οποίοι όριζαν τους φρουρούς τους ανάμεσα στους οποίους υπήρχαν οι βαλιστράριοι (τοξότες, από τη λέξη βαλίστρα το οποίο ήταν είδος εξελιγμένου τόξου) (Ασωνίτης, 2000). Επιπλέον, το 1351 υπάρχουν πηγές που αναφέρουν τη στρατολόγηση τοξοτών από τη Κρήτη και την Εύβοια για τις ανάγκες της Βενετίας. Οι τοξότες αυτοί μεταφέρθηκαν σε εμπόλεμες ζώνες και οχυρωματικές θέσεις, μια από τις οποίες ήταν η Κέρκυρα όπου χαρακτηρίζονταν ως *orecchio dell' Adriatica*. (Πανταζή, 2007).

Όλα τα παραπάνω αποτελούν εικασίες σχετικά με τη καταγωγή του επωνύμου του Εμμανουήλ Τοξότη και όχι βεβαιότητα. Η παραλλαγή του επωνύμου από Τοξότης σε Τοξιώτης, δεν αποτελεί πρόβλημα διότι η σημασία είναι ίδια.

Η ακριβής χρονολογία γεννήσεως του Τοξότη δεν είναι γνωστή, ωστόσο δεν πρέπει να αποκλίνει πολύ από το 1460. Αυτό εξάγεται ως συμπέρασμα αν λάβει κανείς υπόψη του ότι την εποχή εκείνη για να ασκήσει κανείς το επάγγελμα του νοταρίου θα έπρεπε να έχει συμπληρώσει τουλάχιστον το 25 έτος της ηλικίας του και η παλαιότερη χρονολογικά πράξη του Τοξότη που έχει εντοπιστεί είναι του 1488. (Πανταζή, 2007)

Επίσης, λιγοστές είναι οι πληροφορίες για την οικογενειακή κατάσταση του νοταρίου. Ο Εμμανουήλ Τοξότης φαίνεται ότι είχε υψηλό μορφωτικό επίπεδο, γνώριζε καλά την ελληνική γλώσσα. Η γραφή του είναι ευανάγνωστη, στρογγυλόσχημη, ελαφρός δεξιοκλινής. Τα παραπάνω στοιχεία δείχνουν άνθρωπο μορφωμένο, από αστικό περιβάλλον, με οργανωμένη σκέψη, που χαρακτηρίζεται από επαγγελματισμό. Οι επιτιμήσεις, οι συντομαγραφίες, οι καταλήξεις, οι τόνοι στις λέξεις όπως για παράδειγμα οι καταλήξεις –ων, -ας, το σύμπλεγμα στ, τζ, τρ, στρ, τα δυο –π, -το, -ερ, δείχνουν την εξοικείωση του με τα χειρόγραφα. (Πανταζή, 2007)

Οι πελάτες του ήταν άνθρωποι υψηλού κύρους. Πολλοί προέρχονταν από τη τάξη των εμπόρων και των ναυτιλλομένων. Ήταν ευγενείς, αστοί, απλό artigiano, εκπρόσωποι της γαιοκτημονικής αριστοκρατίας εισοδηματίες των φέουδων. Επίσης, εκπρόσωποι κοινωνικών και θεσμικών ιεραρχιών της ορθόδοξης και λατινικής εκκλησίας. Ο ίδιος ο Τοξότης ήταν μέλος του Μείζονος Συμβουλίου και είχε επαφές με αριστοκράτες. Επίσης, πελάτες του ήταν απλοί επαγγελματίες, βιοτέχνες, μικροέμποροι. Επίσης, Εβραίοι, γύφτοι αλλά και Τούρκοι. Δεν λείπουν αναφορές σε γυναίκες στα πλαίσια των νοταριακών του πράξεων. Όλες οι γυναίκες προσδιορίζονται σύμφωνα με τον σύζυγο, τον πατέρα, τη μητέρα ή τον εργοδότη τους. Αναφέρονται ακόμα και άτομα κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα προσωνύμια, οι τίτλοι ευγενείας όπως, μαστρο-, κυρ-, μισέρ-. Επίσης, οι ευγενείς, οι ιπότες, οι βαρόνοι. Όλα τα πρόσωπα παρουσιάζονται ξεκάθαρα μέσα από το πρωτόκολλο. (Πανταζή, 2007)

Η επιλογή του επαγγέλματος του νοταρίου δείχνει τις φιλοδοξίες για κοινωνική καταξίωση που μπορεί να είχε ως άτομο ο Εμμανουήλ Τοξότης. Δεν έχει διαπιστωθεί αν κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας του ασκούσε το ίδιο επάγγελμα. Υπάρχουν πιθανότητες ο πατέρας του να ήταν έμπορος ή βιοτέχνης. Συναντάτε συχνά οι έμποροι και οι βιοτέχνες της εποχής εκείνης που είχαν οικονομική άνεση, να φιλοδοξούν καλύτερα επαγγέλματα για τα παιδιά τους έτσι ώστε να ανέβουν κοινωνικά. Το επάγγελμα του νοταρίου ήταν ένα από τα αυτά τα επαγγέλματα. (Πανταζή, 2007)

Τον 15ο και 16ο αιώνα πολλοί επέλεξαν να ασκήσουν το συγκεκριμένο επάγγελμα. Τον 15ο αιώνα, σώζονται νοταριακές πράξεις από δύο μόνο συμβολαιογράφους, του Ιωάννη Χοντρομάτη και του Γεώργιο Μόσχου. Από εκεί και έπειτα έως το 1537 σώζονται 20 πρωτόκολλα από τα οποία τα 6 αφορούν τη πόλη, τα 2 τη περιοχή της Γαρίτσας και τα υπόλοιπα 12 αφορούν τη περιφέρεια της Κέρκυρας. Οι πληροφορίες για την επαγγελματική προετοιμασία ενός νοταρίου της εποχής είναι λίγες. Ασφαλώς οι Κερκυραίοι νοτάριοι επηρεάστηκαν άμεσα από τους Ιταλούς. Ένας νέος νοτάριος πριν αναλάβει τα καθήκοντα του θα έπρεπε τουλάχιστον για ένα χρόνο να εργαστεί κοντά σε έναν παλαιότερο νοτάριο. Εκεί θα είχε την ευκαιρία να εξασκηθεί στη σύνταξη ιδιωτικών πράξεων, στην εφαρμογή κανόνων δικαίου, στη γραμματική και το συντακτικό της γλώσσας. (Πανταζή, 2007)

Στη Κέρκυρα τη περίοδο εκείνη η γλώσσα που χρησιμοποιούνταν ήταν η ελληνική και η λατινική (η volgare- λατινοβενετσιάνικη διάλεκτος, την οποία ο Τοξότης όπως φαίνεται από τις πράξεις έμαθε μέτρια). Η επίσημη γλώσσα της διοίκησης ήταν η ιταλική. (Πανταζή, 2007)

Πιο συγκεκριμένα, για τη περίοδο μαθητείας του Τοξότη δεν υπάρχουν πληροφορίες. Ωστόσο, είναι φανερό μέσα από το έργο του ότι έμαθε σύνταξη ελληνικών πράξεων που ακολουθούν το τυπικό της Κάτω Ιταλίας με επιρροές από τη βυζαντινή πρακτική. Ο Τοξότης χρησιμοποιεί την ελληνική γλώσσα με ιδιοτυπίες της καθομιλουμένης κερκυραϊκής διαλέκτου, χρησιμοποιεί μια ημιεπίσημη γλώσσα με στοιχεία προφορικού λόγου. Σε ορισμένα σημεία η ορθογραφία που χρησιμοποιεί δημιουργεί αμφιβολίες για τη καλή γνώση της ελληνικής. Στο σύνολο του πρωτοκόλλου οι πράξεις που είναι γραμμένες στα λατινικά δεν ξεπερνούν το 2,25%. Υπάρχουν πολλοί τεχνικοί νομικοί όροι επηρεασμένοι από την ιταλική γλώσσα αλλά και λέξεις, φράσεις επηρεασμένες από την εκκλησία. (Πανταζή, 2007)

Επίσης, καλό είναι να αναφερθεί ότι οι πράξεις του Τοξότη παρουσιάζουν ομοιότητες ως προς το περιεχόμενο και τη μορφή με του προγενέστερου νοταρίου Γεωργίου Μόσχου (1496-1498) αλλά και με του μεταγενέστερου του Πέτρου Σπόγγου υπάρχουν ομοιότητες ως προς το περιεχόμενο. Τα στοιχεία αυτά υποδεικνύουν μια κοινή επαγγελματική εκπαίδευση των παραπάνω προσώπων. (Πανταζή, 2007)

Η ολοκλήρωση των σπουδών του και οι εξετάσεις καταλληλότητας του πιθανόν να έγιναν πριν από το 1488. Ο νοτάριος όταν βρίσκονταν στο τελικό στάδιο της δοκιμασίας του θα έπρεπε να αποδείξει τη νομική του κατάρτιση, τη γνωστική του επάρκεια και το ήθος του. Το ήθος αποδεικνύονταν από την ευγενή ή αστική καταγωγή. Η απόφαση για το αν θα λάβει κανείς άδεια ασκήσεως επαγγέλματος λαμβάνονταν ενώπιον κριτών από τη γραμματεία του Reggimento αλλά πιθανόν και ενώπιον των εν ενεργεία νοταρίων και του Βαίλου. Ο Εμμανουήλ Τοξότης περνώντας με επιτυχία τις δοκιμασίες έγινε νοτάριος τη πόλης και του νησιού της Κέρκυρας.⁴ (Πανταζή, 2007)

Όσο αφορά τη γενικότερη κατάσταση που επικρατούσε στο νησί σχετικά με τους νοταρίους, παρουσιάζονται δυο εντελώς διαφορετικές απόψεις. Από τη μια πλευρά σκιαγραφούνται νοτάριοι που εκμεταλλεύονται τους αγράμματους, ανυποψίαστους ανθρώπους και τις γυναίκες παραχαράσσοντας διαθήκες και γενικότερα παρανομώντας. Από την άλλη πλευρά δημιουργείται η εικόνα των «παλατίνων» νοταρίων που ασκούν με επιμέλεια το επάγγελμα τους. Τα παραπάνω πιθανόν μαρτυρούν αδυναμίες της Βενετικής διοίκησης στο νησί. (Πανταζή, 2007)

Το εργαστήριο του Εμμανουήλ Τοξότη σύμφωνα με πηγές βρίσκονταν στη πόλη της Κέρκυρας στο *Εμπορείο των Κορυφών*, στο *Ξωπόλι*. Το *Ξωπόλι* ήταν χώρος εκτός του

⁴ Ο τίτλος του «δημοσίου νοταρίου της πόλεως και νήσου των Κορυφών» διέφερε από τον τίτλο του «παλατίνου» ή «πατριαρχικού» νοταρίου.

Παλαιού Φρουρίου οπού τη περίοδο του 16^{ου} αιώνα ήταν σημαντικό σημείο της οικονομικής δραστηριότητας του νησιού. Το εργαστήριο του Τοξότη πιθανόν το 1537 με τη πολιορκία των Τούρκων στη Κέρκυρα κάηκε όπως και η γενικότερη περιοχή. (Πανταζή, 2007)

Ο Τοξότης, φαίνεται να ασκεί το επάγγελμα του για τουλάχιστον 30 χρόνια. Το 1497 συνάπτει συμβόλαια οπού αποδεικνύεται η προσπάθεια του για διαχείριση και επέκτασης της ιδιοκτησίας του. Το 1497 με ένα σολιάτικο λαμβάνει ένα «οσπιτοχάλασμα» στη παλαιά πόλη της Κέρκυρας, στη περιοχή της Βερσιάδας του Παλαιού Φρουρίου στην ενορία της Αγίας Παρασκευής. Ύστερα από 15 χρόνια στις 17 Οκτωβρίου του 1514 σε χρεωστικό ομόλογο του νοταρίου Πέτρου Αγαπητού ο Τοξότης αγοράζει κρασί από τον Ιωάννη Δρύ. Επίσης, το ίδιο συμβαίνει στις 20 Οκτωβρίου με τον Πιέρο Καρύδη αλλά και στις 30 του ίδιου μηνός με τον Μάρκο Μαλέρβα. Ο Εμμανουήλ Τοξότης αναφέρεται και ως μάρτυρας σε συμβόλαια. Έπειτα, από το 1523 ο νοτάριος εμφανίζεται σε συμβόλαιο του Πέτρου Σπόγγου στις 26^η Μαρτίου του 1523 ως ποτέ και η σύζυγος του Κόμνω αναφέρεται ως χήρα στις 02/08/1523. Αυτή είναι η μοναδική αναφορά στη σύζυγο του. Σε μεταγενέστερες πράξεις του 1544 και του 1553 συναντάται ο γιός του Ανδρέας. Το 1573, υπάρχει πράξη στην οποία αναφέρεται ο γιός του Ιωάννης, σε γενικό πληρεξούσιο στο χωριό Καμάρα οπού βρίσκονταν η οικογενειακή τους περιουσία. (Πανταζή, 2007)

Από εκεί και έπειτα η μοναδική αναφορά στο επώνυμο Τοξότης στη Κέρκυρα εμφανίζεται το 1822, στο αρχείο του Κακουργοδικείου. Εμφανίζεται το επώνυμο Τοξότη, ενός «κριτή» δηλαδή δικαστή στο «Κριτήριο Κριμινάλ»⁵. Η γενεαλογική σχέση των δύο, δηλαδή του νοταρίου Εμμανουήλ Τοξότη του 16^{ου} αιώνα και του δικαστή Ιακώβου Τοξότη του 19^{ου} αιώνα, δεν αποδεικνύεται.

Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι μέσα από τις νοταριακές πράξεις αντικατοπτρίζονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του λαού της Κέρκυρας. Η Κέρκυρα τοποθετημένη στη συγκεκριμένη γεωγραφική τοποθεσία που συνδέει Ανατολή με Δύση προσέλκυε πλήθος ανθρώπων από διαφορετικά μέρη. Έτσι εκτός από τους γηγενείς συναντά κανείς Κρήτες κυρίως μετά την Άλωση του 1453. Οι επιδράσεις αλλοδαπών κατοίκων σε συνδυασμό με τους γηγενείς διαμορφώνουν σταδιακά τη ταυτότητα του τόπου. (Ασωνιτης, 2010) (Πανταζή, 2007)

⁵ «Κριτήριο Κριμινάλ» είναι το Κακουργοδικείο.

Στο σημείο αυτό καλό είναι να αναφερθούν τα κριτικά σημεία τα οποία χρησιμοποιούνται στις πράξεις από τη διπλωματική έκδοση της Πανταζή (2007). Είναι τα εξής:

()	Αναφορά συντομογραφιών, βραχυγραφιών και καταλήξεων
< >	Προσθήκες λέξεων, γραμμάτων που έχει παραλείψει ο γραφέας
[]	Συμπληρώσεις σε σημεία που το χαρτί έχει φθαρθεί
[[]]	Γράμματα ή λέξεις οβελιστέες εξαιτίας διπλογράφησης από τον γραφέα
{ }	Γράμματα ή λέξεις που διέγραψε ο γραφέας
+	Χωρίον νοσουν, χρησιμοποιείται όταν το νόημα της λέξης ή φράσης δεν γίνεται αντιληπτό
	Η αλλαγή στίχου δηλώνεται με μια κάθετο γραμμή

3.1.1 Το Πρωτόκολλο

Το πρωτόκολλο ανήκει στα παλαιότερα Συμβολαιογραφικά Αρχεία των Γενικών Αρχείων της Κέρκυρας, είναι πρωτόκολλο του 16^{ου} αιώνα και φέρει την ένδειξη «T 11». Συνολικά στα Γενικά Αρχεία της Κέρκυρας τα νοταριακά πρωτόκολλα καλύπτουν έκταση 3.262 γραμμικών μέτρων, με άγνωστο προς στιγμήν αριθμό νοταρίων⁶. (Πανταζή, 2007)

Το πρωτόκολλο του Εμμανουήλ Τοξότη αποτελεί σπάραγμα χαρτώου καταστίχου (libro), ακέφαλο και κολοβό. Η βιβλιοδεσία του είναι ανύπαρκτη, περιβάλλεται από

⁶ Σύμφωνα με τον κατάλογο του αρχειοφύλακα Ι.Α Χειμαριού του 1919, έχουν καταμετρηθεί 794 νοτάριοι από τον 16^ο έως τον 19^ο αιώνα. Οι νέοι ερευνητές θεωρούν ότι ο αριθμός τους είναι πολύ μεγαλύτερος. (Πανταζή, 2007)

χονδρό εξώφυλλο με δερμάτινη ράχη. Διατίθεται μεταγενέστερο ευρετήριο. Η υλική του κατάσταση είναι κακή, με πολλές φθορές από υγρασία και σκώρο. Η κατάσταση του συγκεκριμένου συμβολαιογραφικού πρωτοκόλλου συμπίπτει με τη κατάσταση που βρίσκονται πολλά αρχεία της Κέρκυρας. Πολιορκίες, καταστροφές, πόλεμοι, εγκατάλειψη, προσβολή από υγρασία, πλημμύρες αποτελούν φαινόμενα που έχουν συμβάλλει στη φυσική κατάσταση των εγγράφων των Γ.Α.Κ Κερκύρας. Η αρχειακή θήκη του υλικού είναι φτιαγμένη από χαρτόνι πιο λεπτό από το εξώφυλλο, με ένθετη πινακίδα στη ράχη. Μικρή χάρτινη πινακίδα τοποθετημένη στη γωνία του κάτω μέρους του καταστίχου αναγράφει «No 1916 Notajo Papa' Manoli Toxioti. Volume contratti e testament dal 1502 al 1513. Το κατάστιχο έχει διαστάσεις 32 X 22 X 7εκ.⁷ (ύψος X πλάτος X πάχος). Δεν υπάρχει πλέον η αρχική στάχωση αλλά βρίσκεται σε μορφή δυο δεσμίδων-filze⁸. Στο πρωτόκολλο περιλαμβάνονται 1.500 πράξεις από το 1500 έως και το 1519. (Πανταζή, 2007)

Η δομή του αρχείου είναι διαταραγμένη ως προς τις χρονολογίες σε έτη, ινδικτιώνες. Όσο αφορά την αρίθμηση του πρωτοκόλλου, η πρώτη φίλτσα έχει διπλή αρίθμηση με αραβικούς αριθμούς, υπάρχουν χρονικές ανακολουθίες και απώλειες. Στη δεύτερη φίλτσα η αρίθμηση είναι πολλαπλή έως και πενταπλή με αραβικό και ελληνικό σύστημα. Η σημερινή κύρια αρίθμηση του καταστίχου πραγματοποιήθηκε από αρχειονόμους του 20^{ου} αιώνα. (Πανταζή, 2007)

Το χαρτί του κώδικα είναι δυτικού τύπου, αρκετά παχύ, χρώματος φαιού με ομαλή και εύθρυπτη επιφάνεια. Έχει υδατόσημο που αναπαριστά ένα ζυγό. Διακρίνονται κάθετες υδατογραμμώσεις ανά 3,5 εκ. Φαίνεται ότι έχει γίνει συντήρηση στον κώδικα η οποία πραγματοποιήθηκε με αυτοσχέδιο τρόπο. Έγινε επικόλληση σε μέρος της στάχωσης με νεότερο χαρτί. Η διαδικασία της συγκεκριμένης συντήρησης επιβάρυνε τη κατάσταση αφού λόγω της οργανικής κόλλας που χρησιμοποιήθηκε εμφανίστηκαν περισσότερα παράσιτα. Οι πράξεις στη επάνω δεξιά γωνία των φύλλων του recto συχνά είναι δυσανάγνωστες, αυτό δίνει την εντύπωση ότι ήταν εκτεθειμένα τα έγγραφα σε νερό για μεγάλο χρονικό διάστημα. (Πανταζή, 2007)

⁷ Οι διαστάσεις των φύλλων δεν είναι σταθερές εξαιτίας της κακής κατάστασης του κώδικα. (Πανταζή, 2007)

⁸ Filze-φίλτσα: είναι μια μικρή δέσμη λυτών φύλλων με υπολείμματα από τις κλωστές που τα συγκροτούν πάνω σε μια αρχική, σταθερή στάχωση. Η διαδικασία αυτή πιθανόν έγινε από τον αρχειοφύλακα Ι.Α. Χειμαριό. (Πανταζή, 2007)

3.2 Κωνσταντίνος Μοναστηριώτης νοτάριος Λευκίμμης

Για τον Κωνσταντίνο Μοναστηριώτη, όπως συμβαίνει με τους περισσότερους νοταρίους του πρώιμου 16^{ου} αι. ή ακόμη και τους λίγο προγενέστερους, η μοναδική μαρτυρία που μπορούμε να έχουμε είναι οι πράξεις του πρωτοκόλλου του. Από τις πράξεις αυτές καλείται ο ερευνητής να εξαγάγει περισσότερο ή λιγότερο ασφαλή συμπεράσματα για τον βίο, την παιδεία, την επαγγελματική σταδιοδρομία, την εγγραμματοσύνη, την εν γένει νοταριακή και νομική κατάρτιση του νοταρίου και τα όρια δράσης του, γεωγραφικά και κοινωνικά, ίσως δε και καμιά φορά την εξειδίκευση του σε συγκεκριμένο είδος πράξεων. Οι σωζόμενες πράξεις μας δείχνουν την κατάσταση που επικρατούσε την εποχή εκείνη, καθώς και τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων. Ένα νοταριακό πρωτόκολλο αυτής της εποχής λειτουργεί αμφίδρομα, καλύπτοντας προσωπογραφικά αφενός μεν τον νοτάριο που το συνέταξε, αφετέρου δε νοταρίους, νομικούς, ή συντάκτες κειμένων νομικής αξίας, που δρουν στον ίδιο χώρο, την ίδια χρονική περίοδο.

Η αρχειακή τεκμηρίωση των αρχών του 16^{ου} αι. (στην οποία εντάσσεται ο νοτάριος που πραγματεύεται η παρούσα εργασία) είναι ελάχιστη σε σχέση με τον όγκο του υλικού που φυλάσσεται στα Αρχεία της Κέρκυρας, για τους αιώνες που ακολουθούν και κυρίως μετά την τουρκική πολιορκία⁹ του 1537, από την οποία κρίθηκε η τύχη των αρχείων και η διατήρηση τους στο νησί. Αναφερόμενοι στα συμβολαιογραφικά κατάλοιπα διαπιστώνουμε, ότι για το 16^ο αι. δεν είναι και τόσο φειδωλά. Ωστόσο αυτό υφίσταται για τα χρόνια μετά το 1537, μέχρι τότε όμως τα κατάλοιπα παραμένουν ισχνά και για το λόγο αυτό δεν είναι δυνατός ο εντοπισμός πληροφοριών για το νοτάριο που πραγματεύεται η παρούσα εργασία. Τα πρωτόκολλα τα οποία διασώζονται είναι 20 -όχι ακέραια- ως το 1537, τα έξι εξ αυτών αφορούν στην πόλη, τα δυο στη Γαρίτσα και τα υπόλοιπα δώδεκα κατανέμονται ομαλά στην περιφέρεια της Κέρκυρας, με σχεδόν ίση αντιπροσώπευση των δυο άκρων, βορρά και νότου, του νησιού, χωρίς ωστόσο να μένουν άνευ

⁹ Περιγραφή της πολιορκίας δίνει ο αυτόπτης μάρτυρας, γνωστός Κερκυραίος λόγιος και κωδικογράφος Ανδρόνικος (ή Νίκανδρος) Νούκιος στο έργο του Αποδημίας. Βλ. J. A. de Foucault, Nicandre de Corcyre, Voyages, Paris 1962, κεφ.79-82.

αντιπροσώπευσης τα χωριά της υπόλοιπης Κέρκυρας. Τα πρωτόκολλα αυτά είναι¹⁰ του Πέτρου Σπόγγου (1500-1549), του Εμμανουήλ Τοξότη (1502-1513), του Πέτρου Αγαπητού (1514-1515), του Φλώρου Βρανά, ιερέα (1515-1528), του Ιωάννη Κανακάρη, ιερέα (1525-1526), του Πέτρου Βραγανιώτη, ιερέα (1537-1561), για την πόλη. Για την περιοχή της Γαρίτσας έχουμε τα πρωτόκολλα του Γεωργίου Αυλωνίτη (1526-1529) και του Μιχαήλ Γκλαβά, ιερέα (1534-1564). Για το υπόλοιπο μέρος του νησιού έχουμε αυτά, του Φίλιππου Κατωιμέρη, πρωτόπαπα (1503-1507) (έχει εκδοθεί από την Ακαδημία Αθηνών¹¹), και του Αλοΐσιου Κατωμέρη, ιερέα (1503-1530) για τους Καρουσάδες· του Αρσενίου Αλεξάκη (1513-1516) (έχει εκδοθεί από την Ακαδημία Αθηνών¹²), επίσης του Αρσενίου Αλεξάκη (1518-1521), και του Νικολάου Τυρόφα (1533-1569) για τους Δουκάδες· του Ιωάννη Σοφού, ιερέα (1536-1583) για την Περίθεια· του Δημητρίου Φαρμάκη, πρωτόπαπα (1515-1525) για τον Άγιο Ματθαίο (έχει εκδοθεί από τον καθηγητή του Τμήματος Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Μουσειολογίας, κύριο Ευθύμιο Λίτσα και την κυρία Ευδοκία Λεοντιάδου)· και τέλος ο νότος αντιπροσωπεύεται από τους Σταμάτιο Τούρκο (1528-1558), για τον Χλωμό και Βασίλειο Βλάση (1504-1505), Ιωαννίκιο Αλεξόπουλο (1507-1508) (τον οποίο πραγματεύεται η παρούσα εργασία), Δημήτριο Μοναστηριώτη, ιερέα (1511-1587) και Κωνσταντίνο Μοναστηριώτη (1511-1587) για τη Λευκίμμη.

Στο σημείο αυτό είναι αναγκαίο να αναφερθεί και να διευθετηθεί η σύγχυση σχετικά με το νοτάριο, ο οποίος έγραψε το κατάστιχο. Η απόδοση του καταστίχου στον Ιωαννίκιο Αλεξόπουλο είναι ατυχής. Η λανθασμένη αυτή απόδοση προήλθε, όπως μπορούμε να εικάσουμε, από το Γραφείο Κατάστιχων Θανόντων Νοταρίων (Custodia dei Libri de Noderi mortī) και από τους τότε διαχειριστές των κατάστιχων¹³. Τα κατάστιχα των νοταρίων που πέθαιναν καταθέτονταν όλα στην παραπάνω υπηρεσία, προκειμένου να προστατεύονται από τους επιτήδειους πλαστογράφους. Για τον Ιωαννίκιο Αλεξόπουλο, τον φερόμενο ως νοτάριο του καταστίχου, όπως αναφέρθηκε στην αρχή του κεφαλαίου, δεν κατέστη δυνατός ο εντοπισμός κάποιας πηγής, η οποία να δίνει στοιχεία για το

¹⁰Τα πρωτόκολλα αυτά δίνονται συγκεντρωτικά στο βιβλίο Σοφία-Αικατερίνη Πανταζή, «Εμμανουήλ Τοξότης, νοτάριος Κέρκυρας. Πράξεις (1500-1503)».

¹¹ Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη, Λ. Ροδολάκης, Γ. Ε., Καραμπούλα, Δ. Π. «Οι πράξεις του νοταρίου Καρουσάδων Κέρκυρας πρωτοπαπά Φιλίππου Κατωιμέρη (1503-1507)», σσ. 9-436.

¹² Καραμπούλα, Δ. Π., Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη, Λ. «Οι πράξεις του νοταρίου Δουκάδων Κέρκυρας Αρσενίου Αλεξάκη (1513-1616)», σσ. 9-126.

¹³ Πίθανόν, μετά από την παράδοση του καταστίχου στο γραφείο αυτό, να σημειώθηκε πάνω σε αυτό το όνομα του Ιωαννίκιου Αλεξόπουλου πιστεύοντας, πως αυτός είναι ο νοτάριος του καταστίχου. Λανθασμένα βέβαια, διότι αν κανείς διαβάσει τις πράξεις αυτού θα διαπιστώσει πως νοτάριος του είναι ο Κωνσταντίνος Μοναστηριώτης.

πρόσωπο του, για το ποιος είναι, πότε έδρασε και με τι ασχολείται. Στο σημείο αυτό είναι εύλογο να αναλύσουμε τα σημεία, τα οποία αναφέρονται στον Ιωαννίκιο Αλεξόπουλο και τις παραμέτρους που τον θέλουν ως νοτάριο του καταστίχου. Σε πολλά σημεία του χειρογράφου, τα οποία δόθηκαν παραπάνω στις σημειώσεις, αναφέρεται και γράφεται το όνομα του Ιωαννίκιου Αλεξόπουλου. Συνολικά πέντε είναι οι αναφορές στο όνομα του και είναι διάσπαρτες σε όλη την έκταση του καταστίχου. Στην πρώτη σελίδα, στο αριστερό περιθώριο, αναφέρεται δυο φορές και στην τελευταία σελίδα μια φορά, ανάμεσα στις πράξεις 86 και 87 και μια ακόμη φορά στο τέλος της σελίδας, όπου γράφει επακριβώς «Καταστιχα του Ιωανί(κιου) Αλεξοπου[λου]». Άλλη μια φορά αναφέρεται το όνομα και η ιδιότητα του αριστερά και κάθετα της πράξης με αριθμό 6 στο φύλλο 2r. Οι σημειώσεις αυτές, όμως, δεν είναι γραμμένες από το χέρι του νοταρίου που έχει συντάξει τις πράξεις, αλλά από διαφορετικό¹⁴. Από αυτή λοιπόν τη διαπίστωση και από τις μαρτυρίες του ιδίου του Κωνσταντίνου Μοναστηριώτη καταλαβαίνουμε, ότι το κατάστιχο δεν ανήκει στον Ιωαννίκιο Αλεξόπουλο, αλλά στον Κωνσταντίνο Μοναστηριώτη.

Όπως μαρτυρείται, λοιπόν, σε πολλές από τις πράξεις (16, 18, 21β, 38, 42, 53, 69, 78, 79, 80, 83) νοτάριος του καταστίχου είναι ο Κωνσταντίνος Μοναστηριώτης. Στην πρώτη από αυτές πράξη ο νοτάριος γράφει «*καὶ γραφὴν παραδοὺν ἐνθέντ(ι). διὰ χειρὸς νοταρίου Κωσταντίνου Μωναστηριώτη*» και στη δεύτερη «*παρα χειρὸς νοταρίου Κωσταντίνου Μωναστηριώτη*», όπου μας δηλώνει, ότι ο ίδιος συνέταξε τις δυο αυτές πράξεις. Στην τρίτη πράξη αναφέρει «*εσωθεν οσπιτιου εμου νοταρίου Κωσταντή Μωναστηριωτη παρωντες εμου νοταρίου Κωσταντή Μωναστηριώτη κ.λπ.*», όπου και σε αυτή για ακόμη μια φορά, μας δηλώνει την παρουσία του κατά τη διαδικασία σύνταξης της και μας δίνει την πληροφορία, ότι συντάχθηκε στο σπίτι του. Προχωρώντας στις επόμενες πράξεις γράφει ξανά το όνομα του και την ιδιότητα του. Βασιζόμενοι λοιπόν, στις παραπάνω μαρτυρίες αποδίδουμε, δίχως καμία αμφιβολία, το κατάστιχο στον νοτάριο Κωνσταντίνο Μοναστηριώτη, εφόσον δηλώνει ξεκάθαρα το όνομα και την παρουσία του.

Για να βεβαιωθούμε απόλυτα για την απόδοση αυτή στο Μοναστηριώτη και για να ενισχύσουμε αυτή τη διαπίστωση, προχωρήσαμε και στην έρευνα του καταστίχου του νοταρίου Κωνσταντίνου Μοναστηριώτη, το οποίο βρίσκεται στα *Συμβολαιογραφικά* με όνομα, Κωνσταντίνος Μοναστηριώτης, Νοτάριος Λευκίμης (φάκελος Μ 225).

Το κατάστιχο Μ 225 είναι ένα κατάστιχο μεγάλου μεγέθους, το οποίο αποτελείται από πολλά μικρότερα τεύχη δεμένα μεταξύ τους. Ανοίγοντας το στην πρώτη σελίδα

¹⁴ Το μελάνι, καθώς και ο γραφικός χαρακτήρας διαφέρουν.

αναγνωρίζουμε την ίδια γραφή και τον ίδιο νοτάριο με το κατάστιχο που πραγματευόμαστε. Η πρώτη του πράξη ξεκινά στις 13 Απριλίου 1511, γεγονός που μαρτυρά, ότι δεν αποτελεί ακριβή συνέχεια του καταστίχου του «Ιωαννίκιου Αλεξόπουλου». Προχωρώντας στη μελέτη αναγνωρίζουμε αρκετές πράξεις γραμμένες από το χέρι του δικού μας νοταρίου, σε μερικές εκ των οποίων γίνεται αναφορά του ονόματος του και της ιδιότητάς του. Διαπιστώνουμε δε, ότι ενδιάμεσα παρεμβάλλονται κι άλλες πράξεις γραμμένες από διαφορετικό χέρι με άλλη γραφή. Αυτές δεν ανήκουν στο νοτάριο μας. Κατά διαστήματα λοιπόν εμφανίζονται πράξεις του νοταρίου μας και είναι χωρισμένες, από αυτές των άλλων νοταρίων, με χαρτιά διπλωμένα στη μέση και τοποθετημένα κάθετα στο μέσον του φύλλου. Τα χαρτιά αυτά είναι ραμμένα μαζί με το υπόλοιπο μέρος των κατάστιχων, πιθανότατα από το Γραφείο Κατάστιχων Θανόντων Νοταρίων. Συνεχίζοντας τη μελέτη και παρακάμπτοντας τα ενδιάμεσα φύλλα που ανήκουν σε άλλους νοταρίους, καταλήγουμε και στα τελευταία φύλλα που μας αφορούν, τα οποία βρίσκονται λίγο μετά το μέσον του καταστίχου. Αυτό το οποίο παρατηρείται είναι, ότι ενώ οι χρονολογίες, που αφορούν στο νοτάριο μας, από την αρχή του καταστίχου είναι 1511, 1540, 1542 και φαίνεται λογική η αλληλουχία τους, έρχονται στη συνέχεια οι χρονολογίες 1534, 1542, 1534 ξανά και 1535. Η αλληλουχία αυτή δεν είναι διόλου φυσιολογική. Αυτό μας δηλώνει σύγχυση στο περιεχόμενο του συνολικού καταστίχου και διάσπαση του καταστίχου του Κωνσταντίνου Μοναστηριώτη. Από όλα τα παραπάνω συμπεραίνουμε, πως το κατάστιχο έχει ακανόνιστη συρραφή, τυχαία τοποθέτηση των μικρότερων τευχών και μη συνεχόμενη ακολουθία. Όπως, επίσης, καταλαβαίνουμε από τις ημερομηνίες δεν αποτελεί ακριβή συνέχεια του δικού μας. Το κατάστιχο μας ξεκινά με την ημερομηνία και χρονολογία 22 Δεκεμβρίου 1506¹⁵ και τελειώνει στις 3 Οκτωβρίου 1508. Συνεπώς, μας μένουν άλλα τρία ενδιάμεσα έτη για τα οποία δεν έχει διασωθεί υλικό.

Αδύνατος ήταν, επίσης, ο εντοπισμός στοιχείων για το νοτάριο του καταστίχου, τον Κωνσταντίνο Μοναστηριώτη. Η ιδανική περίπτωση θα ήταν αν ο ίδιος ο νοτάριος μας έδινε αυτοβιογραφικά στοιχεία ή ακόμη και τη διαθήκη του. Στην περίπτωση μας όμως δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο. Τα μόνα στοιχεία που διαθέτουμε γι' αυτόν είναι το όνομα του, Κωνσταντίνος Μοναστηριώτης, η ιδιότητά του, νοτάριος, η αναφορά του σπιτιού του ως τόπου σύνταξης μιας πράξης και ο τόπος δράσης του, η Λευκίμμη. Συνεπώς, δεν έχουμε

¹⁵ Οι πράξεις που αποδίδονται στο έτος 1506 είναι δυο. Η μια είναι η πρώτη πράξη του καταστίχου, ενώ η άλλη έρχεται να συμπληρώσει μια πράξη του έτους 1507 (15 και 15α).

κανένα άλλο στοιχείο για τη ζωή του νοταρίου. Θα προσπαθήσουμε όμως να τον περιγράψουμε και να αποσπάσουμε στοιχεία γι' αυτόν μέσα από τις πράξεις του.

Ο νοτάριος μας είχε χρονική συνέχεια στη σύνταξη των πράξεων του, αλλά οι ημερομηνίες σύνταξης αυτών είναι σχετικά αραιές. Μια εικασία στην οποία μπορούμε να προβούμε είναι, πως ίσως πέραν της άσκησης του νοταριακού επαγγέλματος ο Μοναστηριώτης ασκούσε και κάποιο άλλο επάγγελμα. Πιθανόν το νοταριακό επάγγελμα να ερχόταν σε δεύτερη θέση και να το ασκούσε συγκεκριμένες ημέρες¹⁶. Παρόλο που εκτελεί άψογα τη νοταριακή τέχνη από πλευράς μορφής και γραφής των πράξεων, από πλευράς ορθογραφίας υστερεί κατά πολύ (όπως θα φανεί και στη μεταγραφή που δίδεται παρακάτω). Είναι πολύ χαρακτηριστικά τα λάθη στα οποία προβαίνει και ενδεικτικά, μερικά από αυτά είναι, κειρ αντί κυρ, καιραμηδία αντί κεραμίδια, δηα αντί δια, οίπεν ή υπεν αντί είπεν, αναγγεις αντί ανάγκης και αρκετά άλλα. Αυτά μαρτυρούν έναν νοτάριο, ο οποίος δεν έχει καλή γνώση της ορθογραφίας, εφόσον σε μερικά σημεία δίνει τις παραπάνω λέξεις, και πολλές άλλες, σωστά ορθογραφημένες και προχωρώντας παρακάτω, πολλές φορές και μετά από δυο γραμμές μόνο, τις γράφει λάθος.

Από το περιεχόμενο των πράξεων κατανοούμε ακόμα, πως ο νοτάριος συναλλασσόταν με διάφορες κοινωνικές τάξεις. Ήταν εμπλεκόμενος κυρίως με την τάξη των φεουδαρχών και των εμπόρων, ενώ δεν έλειπαν από το πελατολόγιο του οι μάστορες, οι τεχνίτες και οι απλοί πολίτες.

Πέραν αυτών ήταν ένας νοτάριος με εύμορφη και επιμελημένη γραφή. Η γραφή του είναι πολύ προσεγμένη και διαφαίνεται η σχολαστική του εκπαίδευση πάνω σε αυτήν. Η μορφή επίσης των πράξεων είναι απόλυτα στοιχημένη, με εξαίρεση την πρώτη γραμμή κάθε πράξης, η οποία εξέχει προς τα αριστερά. Θα μπορούσαμε να πούμε, ότι σε όλες σχεδόν τις πράξεις η στοίχιση είναι άψογη, γεγονός που μας δηλώνει την πολύ καλή γνώση της τέχνης σύνταξης νοταριακών πράξεων.

3.2.1 Το Πρωτόκολλο

¹⁶ Όπως παρατηρούμε και από τις ημερομηνίες σύνταξης των πράξεων του. Έχουμε πολλές πράξεις που συντάσσονται σε μια ημέρα ή σε διάστημα, το πολύ, τριών ημερών.

Το πρωτόκολλο του νοταρίου Κωνσταντίνου Μοναστηριώτη¹⁷ περιλαμβάνεται στο Αρχείο Νοταρίων της Κέρκυρας¹⁸ με αριθμό φακέλου 1 και αριθμό υποφακέλου 8.

Πρόκειται για σπάραγμα χαρτώου καταστίχου. Στο κατάστιχο δεν υπάρχει βιβλιοδεσία, είναι ακέφαλο και κολοβό. Η υλική του κατάσταση κρίνεται κακή, καθώς εκτεταμένες φθορές από υγρασία και προσβολές από σκώρο έχουν καταστρέψει τις άκρες των φύλλων και τα εξωτερικά περιθώρια και έχουν προκαλέσει οπές σε διάσπαρτα σημεία φύλλων του χειρογράφου. Η αρχειακή θήκη στην οποία περικλείεται το σπάραγμα, είναι φτιαγμένη από λεπτό χαρτόνι, στο μπροστινό μέρος του οποίου αναγράφονται τα στοιχεία του νοταρίου και οι ημερομηνίες, οι μήνες και οι χρονολογίες, που καλύπτουν οι πράξεις του. Το χειρόγραφο μαζί με το χαρτόνι που το περιβάλλει φυλάσσονται μέσα σε ειδικό αρχειακό κουτί. Οι διαστάσεις του καταστίχου είναι 32 x 22. Το σπάραγμα δεν είναι χασματικό και διαπιστώθηκε, ότι δεν λείπουν φύλλα από αυτό. Η σειρά των χρονολογιών και των ινδικτιώνων είναι πλήρης.

Οι αριθμήσεις των φύλλων του καταστίχου είναι δύο: η σύγχρονη αρίθμηση και η αρίθμηση του νοταρίου. Η νεότερη αρίθμηση με αραβικούς αριθμούς, συναντάται στο μέσο του επάνω περιθωρίου της σελίδας. Οι αριθμοί αυτοί έχουν σημειωθεί με μολύβι και σε κάθε verso φύλλο την αρίθμηση συνοδεύει η ένδειξη ν. Είναι καθ' όλη σχεδόν την έκταση της ομαλή, αλλά διαπιστώνεται ένα λάθος στην αρίθμηση του 6^{ου} φύλλου (ο αριθμός έξι αποδίδεται στο κανονικό φύλλο, αλλά και στο επόμενο αυτού, με αποτέλεσμα το verso του πραγματικού 6^{ου} φύλλου να αριθμείται ως 5ν, ενώ του, ουσιαστικά, 7^{ου} φύλλου να χαρακτηρίζεται ως 6ν). Η αρίθμηση αυτή δόθηκε από ερευνητές οι οποίοι φωτογράφησαν το χειρόγραφο για την Ακαδημία Αθηνών.

Η παλαιότερη αρίθμηση, είναι αυτή την οποία είχε δώσει ο νοτάριος στο κατάστιχο. Διακρίνεται στην επάνω δεξιά πλευρά του φύλλου και δίδεται με ελληνική αρίθμηση μόνο σε κάθε recto του. Αρκετά είναι τα φύλλα των οποίων η αρίθμηση δεν είναι ορατή. Η φθορά αυτή οφείλεται στα έντομα και στους μικροοργανισμούς του

¹⁷ Το κατάστιχο αυτό δεν ανήκει στον Αλεξόπουλο, όπως ήδη αναφέραμε, και για τη σύγχυση αυτή θα μιλήσουμε παρακάτω στο σχετικό κεφάλαιο για το νοτάριο του καταστίχου.

¹⁸ Για το νοταριακό αρχείο Κέρκυρας, δηλαδή για το αρχείο που καλύπτει χονδρικά το διάστημα από το 16^ο-19^ο αι., μπορεί κανείς να ανατρέξει στο δημοσίευμα του Γεωργίου Ε. Ροδόλακη – Γεωργίου Ι. Γκρινιάτσου, «Το νοταριακό αρχείο της Κέρκυρας», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* 32 (1966), σσ. 9-137. Σε αυτό βρίσκεται δημοσιευμένος ο παλιός κατάλογος του αρχειονόμου Ι. Χειμαριού επεξεργασμένος χρονολογικά, αλλά όχι αναθεωρημένος. Ο κατάλογος αυτός είναι σε χρήση μέχρι σήμερα στο Αναγνωστήριο των Αρχείων της Κέρκυρας.

Πολύ σημαντική είναι η εργασία του Δημητρίου Ε.-Γ. Καρύδη, «Νοταριακές πράξεις Κορυφών (1488-1489)», *Περί ιστορίας* 3 (2001), σ. 69-116, διότι επισημαίνονται και ταυτίζονται αρκετοί νοτάριοι των ετών 1386-1537, που μέχρι τώρα δεν ήταν γνωστοί. Επίσης σημαντική είναι η εργασία του Σπύρου Ασωνίτη, «Τρία κερκυραϊκά νοταριακά έγγραφα των ετών 1398-1458, Έδα και Έσπέρια 1(1993) σσ. 9-44», που αφορά στους νοταρίους των ετών 1247-1473.

χαρτιού, οι οποίοι έχουν προσβάλει τα προς τα έξω περιθώρια και τις γωνίες των σελίδων, και στην υγρασία, η οποία αλλοίωσε το μελάνι.

Από τους παραπάνω εξωγενείς και ενδογενείς παράγοντες¹⁹ έχει προσβληθεί και το τελευταίο φύλλο του καταστίχου (26), από το οποίο λείπει στην κάτω αριστερά και στην πάνω δεξιά πλευρά του (κοιτώντας το recto), ένα κομμάτι χαρτί. Το πρώτο επηρεάζει την ανάγνωση της κάτω δεξιά πλευράς του verso του φύλλου, ενώ το δεύτερο επηρεάζει την ανάγνωση και των δυο επάνω εξωτερικών πλευρών του. Ορατή είναι επίσης και η προσβολή του καταστίχου από την υγρασία, η οποία προξένησε φθορά στο χαρτί και μικρές αλλοιώσεις του μελανιού σε μερικά σημεία του χειρογράφου. Αξιοσημείωτη είναι δε και η μεγάλη φθορά που έχει υποστεί η πρώτη σελίδα του, κατά μεγάλο της μέρος, ενώ η τελευταία είναι λιγότερο φθαρμένη από την πρώτη. Στην επάνω δεξιά και την κάτω αριστερά πλευρά της πρώτης σελίδας, η ανάγνωση καθίσταται αδύνατη χωρίς τη χρήση της λάμπας φθορίου. Όμως, και καθ' όλη την έκταση της σελίδας τα γράμματα είναι πολύ αχνά και δυσανάγνωστα. Αυτό πιθανότατα προκλήθηκε από την συνεχή τριβή του χαρτιού με το χαρτόνι που το προστατεύει, αλλά και τη χρήση του καταστίχου από ερευνητές, εφόσον δεν περιβάλλεται από εξώφυλλο και είναι απόλυτα εκτεθειμένο.

Στον πίνακα που ακολουθεί δίδονται οι αριθμήσεις που υπάρχουν στο κατάστιχο. Στην πρώτη στήλη τοποθετούμε τον αριθμό των σελίδων κατά την νεότερη αρίθμηση (ύστερα από τη διόρθωση που προαναφέρθηκε) και στη δεύτερη στήλη την αρίθμηση την οποία δίνει ο νοτάριος.

Νεότερη αρίθμηση	Αρίθμηση νοταρίου
1	(νθ)
1v	
2	Ξ
2v	
3	Ξα
3v	
4	Ξβ
4v	

¹⁹ Εξωγενείς παράγοντες φθοράς αποτελούν η υγρασία, η θερμοκρασία, το φως, οι μύκητες, τα τρωκτικά κ.λπ., ενώ οι ενδογενείς παράγοντες έχουν να κάνουν με τους μικροοργανισμούς που αναπτύσσει το ίδιο το χαρτί και το μελάνι και δρουν ανασταλτικά στη διατήρηση του καταστίχου.

5	(ξγ)
5v	
6	Ξδ
6v (5v)	
7 (6)	Ξε
7v (6v)	
8	ξζ
8v	
9	ξ(ζ)
9v	
10	Ξη
10v	
11	Ξθ
11v	
12	(ο)
12v	
13	(οα)
13v	
14	Οβ
14v	
15	Ογ
15v	
16	Οδ
16v	
17	Οε
17v	
18	οζ
18v	
19	Οζ
19v	
20	Οη
20v	

21	Οθ
21v	
22	(π)
22v	
23	Πα
23v	
24	(πβ)
24v	
25	(πγ)
25v	
26	(πδ)
26v	

Όπως διαπιστώνουμε από τον παραπάνω πίνακα, η φυλλαρίθμηση του καταστίχου είναι συνεχής. Στο πρώτο φύλλο, λόγω φθοράς, δεν είναι ορατή, αλλά ύστερα από υπολογισμό προκύπτει ότι είναι νθ (59), η ίδια τακτική αποκατάστασης ακολουθήθηκε και για τα άλλα φύλλα του χειρογράφου στα οποία έχει σβηστεί η αρίθμηση.

Αυτό το οποίο γίνεται κατανοητό από την παραπάνω αρίθμηση είναι το γεγονός, πως το κατάστιχο αποτελεί όντως σπάραγμα ενός χειρόγραφου κώδικα και είναι ακέφαλο και κολοβό, εφόσον κατά την αρίθμηση του προηγούνται 58 φύλλα και η τελευταία συμβολαιογραφική πράξη, στην τελευταία σελίδα του χειρογράφου, δεν είναι ολοκληρωμένη.

Το χαρτί του κώδικα είναι σχετικά παχύ, υπόλευκου χρώματος με ομαλή επιφάνεια στο μεγαλύτερο του μέρος, αλλά εύθρυπτη στις άκρες, εξαιτίας των εξωγενών και ενδογενών παραγόντων φθοράς και της παλαιότητας του. Το κατάστιχο δεν έχει υποστεί συντήρηση, κατά την ομολογία των εργαζομένων του αρχείου. Η φθορά του όμως επιταχύνεται και στο εγγύς μέλλον είναι πολύ πιθανόν να είναι απαραίτητη η συντήρηση σε αυτό.

Η σχετικά καλή κατάσταση και η συνέχεια των πράξεων του καταστίχου μας επιτρέπει να προβούμε στο συμπέρασμα, ότι οι πράξεις του κώδικα έχουν μεταξύ τους αλληλουχία, είναι δηλαδή περαιωμένες κατά χρονολογική σειρά. Αυτό, όμως, το οποίο επισημαίνουμε

είναι η όχι και τόσο συχνή σύνταξη πράξεων από το νοτάριο, καθώς υπάρχει μια χρονική απόσταση μεταξύ τους. Δηλαδή, ο νοτάριος έκανε τρεις, πέντε ή δέκα ημέρες να συντάζει νέες πράξεις, είτε ακόμη και ένα μήνα. Βέβαια, αρκετές είναι οι φορές που παρατηρούμε, ότι συνέτασσε πολλές πράξεις την ίδια ημέρα ή σε διάστημα τριών ημερών και έπειτα αργούσε να συντάξει ξανά. Αυτή η διαπίστωση ενισχύει τα όσα υποστηρίχθηκαν παραπάνω, πως ίσως ο νοτάριος ασκούσε κι άλλο επάγγελμα και για το λόγο αυτό αφιέρωνε συγκεκριμένες ημέρες για την άσκηση του νοταριακού του καθήκοντος.

Οι νοταριακές πράξεις του Μοναστηριώτη υπηρετούν, όπως είναι φυσικό, το ιδιωτικό δίκαιο και εντάσσονται στους διάφορους κλάδους του, δηλαδή αστικό, εμπορικό, ναυτικό, ειδικές νομοθεσίες κ.λπ. Η πλειονότητα των συμβολαίων στο σύνολο των πράξεων αφορά στις αγοραπωλησίες ακινήτων, στις εξοφλητικές αποδείξεις, στις δωρεές και στις διαθήκες. Ακολουθούν με σημαντικό αριθμό οι αγροτικές συμβάσεις ποικίλου περιεχομένου και τα χρεωστικά ομόλογα, και έπονται τα πληρεξούσια, τα σολιάτικα, οι παραιτήσεις δικαιωμάτων, οι παραλαβές τέκνων, οι διανομές, οι εμπορικές συντροφίες, οι υποσχέσεις καταβολής προίκας, τα βλίσidia (σύναψη ναυτικών συμβάσεων), τα συνυποσχετικά, τα προικοσύμφωνα, οι ακυρώσεις συμβολαίων και οι συμφωνίες. Οι υπόλοιπες πράξεις είναι ποικίλων ειδών και μερικές από αυτές είναι πάκτωση, εξώδικος συμβιβασμός, δάνειο, κανισκευσία, δέσμευση ακίνητης περιουσίας, συμβιβασμός κ.λπ.

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω ο νοτάριος μας συναλλασσόταν, κυρίως, με επιφανή άτομα της εποχής του, τα οποία κατείχαν τίτλους και αξιώματα (μισέρ²⁰, μισέρ εκ Βενετίας κ.λπ.), αλλά και με άτομα των υπολοίπων κοινωνικών στρωμάτων. Τα άτομα αυτά ήταν φεουδάρχες, γαιοκτήμονες, έμποροι, μάστορες, τεχνίτες και γόννοι γνωστών οικογενειών. Μερικά χαρακτηριστικά ονόματα επιφανών, είναι ο Αλιβίζιος Καποδίστριας, ο Γιαννούλης και ο Στέφανος Πετριτής, ο Ανδρέας και ο Γουλιέρμος Δελιγώτης και πολλοί άλλοι. Όλοι έφεραν ονόματα γνωστών οικογενειών της εποχής. Μέσα λοιπόν από τις πράξεις αυτές κατανοούμε, ότι ο νοτάριος συναλλάσσεται σε μεγάλο βαθμό με υψηλής στάθμης κοινωνικές τάξεις, πράγμα σπάνιο για έναν νοτάριο της υπαίθρου. Τα παραπάνω, λοιπόν, μαρτυρούν την κοινωνική του αποδοχή και την σωστή άσκηση του νοταριακού αξιώματος, καθότι τον επιλέγει και αυτό το κοινό.

Στο παρόν πόνημα θεωρήθηκε σωστό να γίνει η παλαιογραφική και διπλωματική έκδοση διαφόρων πράξεων με σκοπό την εξόρυξη πολλών και διαφορετικών στοιχείων

²⁰ Οι μισέρ είναι μέλη συνήθως της εγχώριας αριστοκρατίας, μετέχουν στο Μεγάλο Συμβούλιο, ορισμένοι δε από αυτούς ανήκουν και στην κλειστή κοινότητα των κατόχων φεουδαρχικών γαιών.

και απώτερο στόχο την αναζήτηση και εξαγωγή πολλών διαφορετικών διπλωματικών και ιστορικών παρατηρήσεων και κοινωνικών δεδομένων.

3.3 Αντώνιος Σπυρής

Ο Αντώνιος Σπυρής υπήρξε εξέχουσα προσωπικότητα της εποχής του και αν και ήταν Πρωτόπαπας Κέρκυρας ήταν γνωστός περισσότερο με την ιδιότητα του νοταρίου. Η οικογένειά του ανήκε στην τάξη των ευγενών και το επώνυμο του επιβεβαιώνει την ελληνική του καταγωγή, ωστόσο δεν μπορούμε να γνωρίζουμε αν ήταν γηγενής, αν δηλαδή οι ρίζες του ήταν επτανησιακές ή αν μετά την πτώση του Βυζαντίου ήρθε στον επτανησιακό χώρο ως πρόσφυγας από άλλο μέρος της Ελλάδας. Το όνομα της οικογένειάς του περιλαμβάνεται στον κατάλογο των εγγεγραμμένων στο Μεγάλο Συμβούλιο της πόλης κατά τα έτη 1477-1496.

Ο Αντώνιος Σπυρής ανήλθε στον ύπατο βαθμό της ιεροσύνης, όπως είχε διαμορφωθεί εκείνη την εποχή στη βενετοκρατούμενη Κέρκυρα, στο αξίωμα του Μεγάλου Πρωτοπαπά. Εκλέχθηκε «Μέγας Πρωτόπαπας και Χωρεπίσκοπος Κερκύρων» την ημέρα των Θεοφανίων του 1556 και παρέμεινε στο θρόνο για 16 χρόνια αφού εκλέχτηκε τρεις φορές.

Όσον αφορά στη μόρφωσή του, δεν έχουμε συγκεκριμένες πληροφορίες, τη στιγμή μάλιστα που δεν σώζεται ολόκληρο το πρωτόκολλο. Από τη γραφή του εξάγουμε το συμπέρασμα ότι θεωρούνταν μορφωμένος για την εποχή του. Το βέβαιο είναι ότι ήταν γνώστης της «γλώσσας» των εγγράφων.

Εκτός όμως από την ιερατική του ιδιότητα υπήρξε και δάσκαλος. Ως εφημέριος της Αγίας Τριάδας της Παραλίου το 1534 διατηρούσε σχολείο μέσα στον χώρο της εκκλησίας. Θα μπορούσαμε να εικάσουμε ότι είχε ασχοληθεί και με την αντιγραφή κωδίκων, επειδή ο τύπος γραφής του νοταριακού πρωτοκόλλου του φανερώνει τέτοια προδιάθεση. Πότε ανέλαβε τα νοταριακά του καθήκοντα και με βάση ποια ιδιαίτερη εκπαίδευση δεν είναι γνωστό, δεδομένης της ατελούς διατήρησης του Πρωτοκόλλου του. Πιθανότατα η νοταριακή του ασχολία δεν υπήρξε ποτέ η κύρια ενασχόληση του καθώς η σύνταξη των πράξεων του γίνεται κατά αραιά χρονικά διαστήματα. Οι πράξεις που συντάσσει είναι οι συνηθισμένες, εκτός από ελάχιστες που έχουν κάποια πολιτιστική σημασία. Την περιορισμένη νοταριακή του δραστηριότητα θα ασκήσει ως το τέλος της ζωής του, ενώ θα συνάψει διάφορα συμβόλαια ως εκπρόσωπος της Εκκλησίας, που αφορούν σε διαχειριστικά κυρίως ζητήματα της εκκλησιαστικής περιουσίας.

3.3.1 Το Πρωτόκολλο

Το νοταριακό πρωτόκολλο του Αντωνίου Σπυρή ανήκει στη μεγάλη αρχειακή σειρά των συμβολαιογράφων της Κέρκυρας και μάλιστα εντάσσεται στην ενότητα «Διάφοροι Συμβολαιογράφοι» που δημιουργήθηκε με υπολείμματα πρωτοκόλλων διαφόρων νοταρίων ή σύνολα δικαιοπραξιών με κοινό αντικείμενο.

Το συγκεκριμένο πρωτόκολλο διασώζεται στη μορφή μιας μικρής δέσμης αποτελούμενης από τρία τεύχη (ή τετράδια), 74 συνολικά φύλλων. Το πρώτο τεύχος (10δίο) συνίσταται από 20 φύλλα, το δεύτερο (16δίο) από 32 και το τρίτο (11δίο) από 22. Έχουν χαθεί τα φύλλα 1^τ – 157^ν, 168^τ – 181^ν, 192^τ – 228^ν, 260^τ – 356^ν, καθώς και τα φύλλα που περιλαμβάνονται από το 379^τ έως το τέλος της άσκησης των νοταριακών καθηκόντων του. Το πρωτόκολλο παραδίδεται ακέφαλο και κολοβό. Από τις ημερομηνίες των πράξεων συμπεραίνουμε ότι ο νοτάριος συνέτασσε κατά αραιά χρονικά διαστήματα τις συμβολαιογραφικές του πράξεις.

Οι Πράξεις του σωζόμενου Πρωτοκόλλου είναι συνολικά 375, για τις οποίες δε σώζεται ευρετήριο. Γενικά, παρουσιάζουν το συντάκτη ως άνθρωπο εγγράμματο, που κάνει καλή χρήση της γλώσσας, γνωρίζει τη νοταριακή ορολογία, ενώ παράλληλα αναμειγνύει στοιχεία της τοπικής διαλέκτου, που δυσχεραίνουν μερικές φορές την κατανόηση των κειμένων. Το έτος 1563 θεωρείται ιδιαίτερο έτος για την παραγωγική δράση του νοταρίου, εφόσον σώζονται τα περισσότερα συμβολαιογραφικά τεκμήρια που αφορούν σε δέκα μήνες. Ειδικότερα, ο Μάρτιος του 1563 αναδεικνύεται ο πιο παραγωγικός, καθώς συντάχθηκαν 41 πράξεις. Ακολουθεί ο Ιανουάριος του 1564 με 25 πράξεις, ο Οκτώβριος του 1563 με 20 πράξεις, ο Απρίλιος και ο Μάιος του ίδιου έτους με 19 πράξεις ο καθένας. Η πλειονότητα των συμβολαίων τους συγκεκριμένους μήνες αφορά σε προώληση λαδιού, κρασιού, σιτηρών, καθώς και σε συμφωνίες για καλλιέργεια ελαιόδεντρων ή αμπελιών, αποτυπώνοντας τον αγροτικό χαρακτήρα της κερκυραϊκής οικονομίας την εποχή εκείνη.

Με βάση το περιεχόμενό τους οι συμβολαιογραφικές πράξεις του Αντωνίου Σπυρή μπορούν να διακριθούν στις ακόλουθες γενικές κατηγορίες: προπωλήσεις αγροτικών προϊόντων (121 πράξεις), πακτώσεις και άλλες μορφές αγροτικής μίσθωσης (43), ρύθμιση χρεών (33), αγροτικές συμβάσεις (29), πωλήσεις γης και προϊόντων (28), πληρεξούσια (22), συμβόλαια που σχετίζονται με πτυχές της οικογενειακής ζωής, όπως κληρονομίες,

προίκες και διαθήκες (21), διάφορες άλλες πράξεις, όπως εξαγορά σκλάβων, παραχώρηση ναού, βλησίδα κ.α. (20), διαιτησίες (17), συμβάσεις εργασίας και μαθητείας (17), συμφωνίες (14), ενοικιάσεις (11), δάνεια (5), συντροφίες (7) και δανεισμοί (2). Όπως διαπιστώνεται, οι περισσότερες πράξεις αφορούν σε προπωλήσεις αγροτικών προϊόντων. Οι αγροτικές συμβάσεις προσδιόριζαν τους όρους εκμετάλλευσης και καλλιέργειας χωραφιών, αμπελιών και ελαιόδεντρων, ενώ διαπιστώνεται ότι η πάκτωση αποτελούσε διαδεδομένη πρακτική που ρύθμιζε τις αγροτικές σχέσεις της Κέρκυρας κατά την περίοδο αυτή. Από τη γενική θεώρηση των πράξεων του πρωτοκόλλου, συνάγονται χρήσιμες πληροφορίες για τη διάρθρωση της κερκυραϊκής κοινωνίας του 16^{ου} αιώνα. Βάση της οικονομίας ήταν η αγροτική παραγωγή, κυρίως η ελαιοκαλλιέργεια, η αμπελουργία και σε μικρότερο βαθμό τα σιτηρά. Τα περισσότερα συμβόλαια, αν και ο χώρος που δραστηριοποιούνταν επαγγελματικά ο νοτάριος ήταν η πόλη της Κέρκυρας, αφορούν στην παραγωγή και την εμπορική εκμετάλλευση αγροτικών προϊόντων.

Πρόκειται για χαρτώο υλικό, με φύλλα διαστάσεων 32 x 22 cm. Όσον αφορά στο ίδιο το χαρτί, φαιού χρώματος, στο τρίτο τεύχος είναι λεπτότερο σε σχέση με τα δύο προηγούμενα. Το υδατόσημο έχει το σχήμα του W ενώ παρατηρούνται κάθετες υδατογραμμώσεις. Διατηρείται σε καλή κατάσταση παρά τις αναμενόμενες μικρές φθορές λόγω του χρόνου ή της χρήσης (σκώρος, υγρασία, μικροσκισίματα). Το σπουδαιότερο είναι ότι τα κείμενα είναι ευανάγνωστα και χωρίς αλλοιώσεις από εξωτερικούς παράγοντες. Χρησιμοποιείται η αραβική αρίθμηση στα φύλλα μόνο στις σελίδες recto και τοποθετείται στη μέση του πάνω περιθωρίου.

Οι πράξεις δε χωρίζονται σε οριζόντια γραμμή αλλά η αρχή κάθε νέας πράξης εξέχει 1,5 περίπου cm για να διακρίνεται από την προηγούμενη. Πάντα στην αρχή κάθε καινούριας πράξης τοποθετείται το σύμβολο του σταυρού.

Στις πράξεις του πρωτοκόλλου του Αντωνίου Σπυρή παρατηρούμε τη συχνή εμφάνιση των ίδιων ονομάτων, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι ο νοτάριος και πρωτόπαπας επιλεγόταν σταθερά από συγκεκριμένα πρόσωπα για τη διεκπεραίωση των νομικών τους υποθέσεων, τα οποία προέρχονταν όχι μόνο από την πόλη, αλλά και από την ύπαιθρο και ανήκαν σε όλα τα κοινωνικά στρώματα. Επίσης, στην πελατεία του νοταρίου συγκαταλέγονταν ιερείς και ιερομόναχοι. Οι περισσότεροι προσφωνούνται με το «κυρ», οι λιγότεροι με το «μισέρ» και κάποιοι με το «μάστρο», για τους οποίους δεν γνωρίζουμε πολλά πράγματα για την τέχνη τους, εκτός κάποιων εξαιρέσεων. Στην οικονομική ζωή της Κέρκυρας αποτυπώνεται, σε μικρό όμως ποσοστό, και η συμμετοχή Εβραίων και Μουσουλμάνων. Αξίζει να σημειωθεί και η παρουσία και αρκετών γυναικών στις

δικαιοπραξίες του πρωτοκόλλου ως συμβαλλόμενες ή μάρτυρες, οι οποίες προσφωνούνται με το «κυρά» ή «κυράντζα». Σε 56 από αυτές, δηλαδή σε ποσοστό 15% επί του συνόλου των πράξεων, εμφανίζονται γυναίκες συμβαλλόμενες. Ορίζονται και ως εγγυήτριες για την εξόφληση χρεών στην προπώληση λαδιού.

Κεφάλαιο 4. ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

4.1 Διπλωματική Ανάλυση Πράξεων του Εμμανουήλ Τοξότη

Η επιλογή ενός μέρους των πράξεων του καταστίχου του νοταρίου, ποικίλου περιεχομένου, έχει σκοπό να αναδείξει τις διάφορες πτυχές αυτών, καθώς και την ιδιαιτερότητα τους. Ακολουθεί ένα ευρετήριο των πράξεων και στην συνέχεια η παλαιογραφική και διπλωματική τους ανάλυση.

Εκδόσεις: Πανταζή, Σοφία-Αικατερίνη (2007), *Εμμανουήλ Τοξότης Νοτάριος Κέρκυρας: Πράξεις 1500-1503*. Κέρκυρα: Ιόνιο Πανεπιστήμιο.

Ευρετήριο πράξεων

Πράξη 1: Πώληση άλατος

Πράξη 2: Πώληση μεριδίου ελαιοτριβείου

Πράξη 3: Πώληση σκλάβων

Πράξη 4: Πώληση αγροτικού τόπου

Πράξη 5: Πώληση ψαριών και Υποθήκη σπιτιού ως εγγύηση για την εξόφληση του χρέους

Πράξη 1 [93 (179)]

ΠΩΛΗΣΗ ΑΛΑΤΟΣ

93 (179)

ΠΩΛΗΣΗ ΑΛΑΤΟΣ

1502, Σεπτεμβρίου 8

14^v † Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ (= ρ' φβ', ἡ' τοῦ σεπτεμβρίου μηνός, ἰνδικτιῶ-
νος στ'). Κύρ Ὁρλάντος ὁ Βλάσης, πρεβεζιονάδος εἰς τὴν αὐθ(εντι)κὴν
κάμαραν τῶν Κορυφῶν παρῶν Ι² ὡμολόγησεν ὅτι ἐσυμφώνησεν με-
τὸν παρόντ(α) κύρ Παύλον τὸν Μ<π>ηθούλκαν καὶ ἐπώλ³ησε πρὸς

αὐτὸν, ἐκ τὸ ἄλλας τῆς εἰρημένης προβεζιῶνος αὐτοῦ, μοδόπουλα Ι⁴ ψ
τοῦ ἄλλατος εἰς τιμὴν τὸ καθέν κυνητῆν ὥς καθῶς θελ(ει) ἀποκοπῇ,
ὁποῖω Ι⁵ ὑπόσχεται να τοῦ τὸ δωσ(η) σπατζάδω μέσα εἰς τὸ ξύλ(ον).
Ὅσαύτως ὡμολόγησεν ὁ Ι⁶ ρηθεῖς κύρ Ὁρλάντος ὅτι ἔλαβε εἰς καλον
λογαριασμὸν ἀπάνου εἰς τὴν ρηθήσαν Ι⁷ πώλησιν δουκάτα ἰδ' τὸ κα-
θὲν δουκάτον ἄσπρα ν'.

Μάρτυρες, κύρ Νικόλαος ὁ Μ[πο]Ι⁸χάλης, λεγόμενος τῆς Χεί-
ρας καὶ μαστρῶ Κώστας ὁ Βραχλιότης.

εὐγ(άλθη) Ι εὐγ(άλθη) in margine sinistra

Ἰνστρουμέντο/ Instrumentum

Διπλωματική περιγραφή και ανάλυση της πράξεως

Περίληψη

Ο Κυρ Ορλάντος Βλάσης ο οποίος ήταν στρατιώτης, ήταν παρόν και συμφώνησε με τον Κυρ Παύλο Μπηθούλκαν να του πουλήσει αλάτι σε ποσότητα 700 μοδόπουλα το οποίο υποσχέθηκε να του το παραδώσει μέσα στο ξύλο. Ο Κυρ Ορλάντος ομολόγησε ότι η συναλλαγή στάθηκε με επιτυχία με τιμή 14 δουκάτα, το κάθε δουκάτο 50 άσπρα. Μάρτυρας ήταν ο Κυρ Νικόλαος Μποχάλης λεγόμενος της Χείρας και ο μαστρω Κώστας Βραχλιότης.

Διπλωματικές παρατηρήσεις

Το παρόν Ινστρουμέντο δημιουργήθηκε στα πλαίσια ιδιωτικού δικαίου. Πρόκειται για πώληση αλατιού. Έχει συνταχτεί στο φύλλο 14 στο verso. Αποτελείται από 8 στίχους. Η γλώσσα σύνταξης είναι η ελληνική. Η δομή της πράξης αποτελείται από το Πρωτόκολλο, Κείμενο και το Εσχατόκολλο.

Το **Πρωτόκολλο** ξεκινά με **Invocatio**-Συμβολική Επίκληση του θείου με το σημείο του σταυρού. Συνεχίζει με **Datatio**-Χρονολόγηση, η οποία επιβεβαιώνεται με τη φράση *Τη αυτή ημέρα*.

Έπειτα ξεκινά το **Κείμενο** από το «*Κυρ Ορλάντος Βλάσης έως δουκάτον άρπρα ν*». Στο κείμενο υπάρχει η Τίτλωση-**Intitulatio**, εκεί αναφέρεται το όνομα του δημιουργού της πράξης. Δημιουργός είναι ο *Κύρ Ορλάντος Βλάσης, πρεβεζιονάδος*, αναφέρεται η ιδιότητα του. Επίσης, στο Κείμενο υπάρχει η Επιγραφή-**Inscriptio**, που αναφέρεται ο αποδέκτης της πράξης, ο *Κυρ Παύλος Μπηθούλκαν*. Όπως ειπώθηκε και παραπάνω η Τίτλωση και η Επιγραφή είναι διπλωματικά στοιχεία τα οποία στα μεσαιωνικά έγγραφα υπάρχουν στο Πρωτόκολλο και όχι στο Κείμενο. Στο Κείμενο υπάρχει η **Naratio**-Αφήγηση αντικειμενική, ο συντάκτης γράφει σε γ' πρόσωπο και περιλαμβάνονται οι λόγοι που οδήγησαν στη λήψη της απόφασης. Στη παρούσα πράξη ο λόγος είναι η αγοραπωλησία αλατιού, «*επώλησε...μοδόπουλα ψ*». Έπειτα υπάρχει η Διάθεση-**Depositio**, με την απόφαση του δημιουργού σχετικά με το αντικείμενο προς πώληση, τη τιμή πώλησης και το τρόπο παράδοσης του εμπορεύματος, «*μοδόπουλα ψ... άσπρα ν*».

Στο **Εσχατόκολλο**, υπάρχουν οι Μάρτυρες ο Κυρ Νικόλαος Μποχάλης και ο μαστρω Κώστας Βραχλιότης. Υπάρχουν οι Υπογραφές-**Subscriptiones**. Από τον 13 ο

αιώνα δεν τίθενται υπογραφές του δημιουργού και των συμβαλλομένων απλά αναφέρονται τα ονόματα τους και υπογράφει ο συντάκτης-γραφέας.

Σχόλια – Ιστορικά στοιχεία

Λέξεις ή φράσεις του τυπικού που χρησιμοποιεί ο νοτάριος είναι οι εξής: *παρών ωμολόγησεν ότι εσυμφώνησεν με τον παρόντα, της ειρημένης, καθώς θέλει αποκοπη, υπόσχεται να του το δωση, εις την ρηθήσαν πώλησιν.*

Σχετικά με τα ονόματα που αναφέρονται στη πράξη καλό είναι να αναφερθεί ότι το όνομα *Ορλάντος* εμφανίζεται στα έγγραφα του Εμμανουήλ Τοξότη από το 1500 έως το 1503 δύο φορές και με παραλλαγή ως *Λάντος*. Το όνομα *Παύλος* 9 φορές, το όνομα *Νικόλαος* 88 φορές με παραλλαγές όπως *Νικόλας, Νικολός, Νίκος*. Το όνομα *Κωνσταντίνος* 32 φορές με παραλλαγή ως *Κώστας, Κωνσταντής, Κώνστας, Κωστής*. Τα δύο πρόσωπα που πραγματοποιούν την αγοραπωλησία προσφωνίζονται ως Κυρ- και ο ένας μάρτυρας ως μαστωρ-.

Ο νοτάριος χρησιμοποιεί τη φράση *Τη αυτή ημέρα* και δε γράφει την ακριβή ημερομηνία σύνταξης. Με αυτό τον τρόπο παραπέμπει σε πράξεις που έχει πραγματοποιήσει παραπάνω. Σύμφωνα με την Πανταζή (2007) η πράξη έχει ημερομηνία σύνταξης την 8^η Σεπτεμβρίου του 1502.

Το αλάτι αποτέλεσε προϊόν «κλειδί» για την οικονομία της Γαληνοτάτης. Σταδιακά η Βενετία κέρδισε το μονοπώλιο του αλατιού σε πόλεις της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης αλλά και των Βαλκανίων. Η πολιτική της Βενετίας, σύμφωνα με τον Frederic Lane όπως αναφέρετε στη Κολυβά-Καραλέκα (1989), στόχο είχε να μπορεί να χειραγωγεί τους παραγωγούς και τους καταναλωτές, δηλαδή τη προσφορά και τη ζήτηση.

Για να επιτύχει το στόχο αυτό η Γαληνοτάτη χρησιμοποιούσε ποικίλες μεθόδους. Αποδιοργάνωνε παλαιές εμπορικές συναλλαγές όταν εμπόδιζαν το δικό της μονοπώλιο. Έκανε νέες εμπορικές συμφωνίες με προμηθευτές και καταναλωτές. Επιπλέον, έριχνε σε μαρασμό πόλεις παραγωγούς του αλατιού ιδιαίτερα στις δαλματικές και αλβανικές ακτές αποκλείοντας σταδιακά τα λιμάνια τους από τη διακίνηση του εμπορίου. Εκμεταλλεύτηκε τη φυσική σπανιότητα του αλατιού και δημιουργούσε ελεγχόμενες τεχνητές ελλείψεις. Για την ασφάλεια του προϊόντος δημιούργησε χώρους αποθήκευσης του. Μεγάλο ρόλο διαδραμάτισε το γεγονός ότι το αλάτι δεν ήταν εμπόρευμα που απευθύνονταν σε υψηλές

κοινωνικές τάξεις όπως το πιπέρι ή πορφυρή βαφή αλλά προϊόν απαραίτητο για τη καθημερινή ζωή όλων των ανθρώπων. (Καραλέκα-Κολυβα, 1989)

Από τον 14^ο αιώνα στα βενετικά έγγραφα αναφέρεται με σαφήνεια το ενδιαφέρον της Βενετικής Πολιτείας για τις αλυκές του Ιονίου (Καραλέκα-Κολυβα, 1989). Σημαντικές αλυκές της Κέρκυρας υπήρχαν στη περιοχή της Λευκίμμης και του Ποταμού (Καπάδοχος, 2001). Στη Βόρεια Ζάκυνθο στο χωριό Καστάρι βρίσκονταν επίσης οι αλυκές της Αγίας Κυριακής (Καραλέκα-Κολυβα, 1989).

Οι αλυκές βρίσκονταν στο ίδιο επίπεδο με τη θάλασσα. Κατασκευάζονταν δεξαμενές με λεκάνες εξάτμισης και κρυστάλλωσης χωρισμένες μεταξύ τους με αναχώματα από αργιλώδες έδαφος, ενωμένες με μικρά κανάλια, που τροφοδοτούνταν όταν έπρεπε με θαλασσινό νερό. Η ποιότητα του αλατιού της Ζακύνθου και γενικά των Ιονίων δεν ήταν άριστη. Το αλάτι ήταν λεπτό «menudo» και έλιωνε εύκολα με τη βροχή, την υγρασία κατά τη μεταφορά του με τις γαλέρες. Επιπλέον, το αλάτι χαρακτηριζόταν «terreo, negro et brutto» δηλαδή, είχε μεγάλη περιεκτικότητα σε χώμα. (Καραλέκα-Κολυβα, 1989)

Τα απαραίτητα εργατικά χέρια στις αλυκές βρίσκονταν με την επιβολή «αγγαρείας» των κατοίκων της εκάστοτε περιοχής. Η «αγγαρεία» ήταν προσωπική υποχρεωτική εργασία που όφειλαν οι κάτοικοι να πραγματοποιήσουν. Το 1510 η ευθύνη για την εκμετάλλευση των αλυκών Ζακύνθου ανατέθηκε στη Πολιτεία τη Βενετίας στο Ufficio del Sal. Ενώ στα Χανιά και τη Κέρκυρα η ευθύνη για την εκμετάλλευση των αλυκών ανήκε στη τοπική Βενετική διοίκηση «Reggimen» με τη δημιουργία ειδικής υπηρεσίας για το σκοπό αυτό. (Καραλέκα-Κολυβα, 1989)

Ετήσια ποσότητα αλατιού που έπαιρνε η Γαληνοτάτη κατά τον 16^ο αιώνα από τις αλυκές Ζακύνθου. (Καραλέκα-Κολυβα, 1989)

1510-1549	10.000 stara αλάτι
1549-1559	430 δουκάτα
1559-1570	12.000 stara αλάτι
1570-1574	14.800 stara αλάτι
1574-1583	19.000 stara αλάτι
1583-1588	23.600 stara αλάτι
1588-1593	11.000 stara αλάτι ή 400 δουκάτα

Στη παραπάνω πράξη αναφέρεται ότι ο πωλητής υπόσχεται να παραδώσει το αλάτι με συγκεκριμένο τρόπο: *υπόσχεται να του το δωση σπατζάδω μέσα εις το ξύλον*. Φαίνεται ότι η μεταφορά του αλατιού πραγματοποιούνταν με αυτό τον τρόπο.

Γλωσσάρι:

1. Η προβεζιόν (*pronvisione*), είναι η προμήθεια, ο μισθός, η πληρωμή, το ποσό που προκαταβάλλεται ως αποζημίωση πριν από τον καθορισμό και τη ρευστοποίηση ζημιών.
2. Ο *προβεζιονάδος* (~στρατιώτης), αυτός που λαμβάνει μισθό από το ταμείο της πόλης την οποία υπηρετεί και στις οποίας τη φρουρά ανήκει. Στη παρούσα πράξη *προβεζιονάδος εις την αυθεντικήν κάμαραν των Κορυφών*.
3. Το *μόδιον*, είναι το μέτρο χωρητικότητας δημητριακών, ξηρών καρπών και γενικά στεγνών προϊόντων, ισοδύναμο με 40 λίτρες.
4. Το *μοδόπουλον*, είναι υποδιαίρεση του μοδίου.
5. *Σπατζάδο* (<*spacciare*), σημαίνει τελειώνω, ολοκληρώνω. Η σημερινή σημασία της λέξης είναι το άχρηστο.
6. Ο *ρηθείς*, είναι ο ανωτέρω, ο προαναφερθείς.

(Πανταζή, 2007)

Πράξη 2 [172 (258)]

172 (258)

ΠΩΛΗΣΗ ΜΕΡΙΔΙΟΥ ΕΛΑΙΟΤΡΙΒΕΙΟΥ

1502, Ὀκτωβρίου 6

33[†] † Τῇ αὐτῇ ἡμέρα (= ρ^ωφβ^ω, στ' τοῦ ὀκτωβρίου μηνός, ἰνδικτιῶ-
νος στ'). Φραντζήσκος ὁ Κούρελης παρὼν ὡμολόγησεν ὅτι ἔστοντας
σήμερον ἡμέρα ιβ' εἰς τὸ ¹ χωρίον τῶν Καλαφατιόνων εἶχεν συμφω-
νίσῃ ἔμπροσθεν μαστρῶ Νικολ(άου) τοῦ Λιο³τριβιάρη καὶ μαστρῶ
Μάρκου τοῦ Σήφη με τὸν παρόντ(α) Γεώργ(ιον) τὸν Κοφηρὰν διὰ ⁴ τὸ
λιοτριβίῳ, ὅπερ ἔχουν καμωμένον εἰς τὸ σπήτ(ι) τοῦ Κομπολήτου καὶ
ἐπώλησε ⁵ πρὸς αὐτὸν ὅλον του τὸ μερτικόν, ἐξ ἧτι τὸν ἀκαρτερεῖ ἐκ
το ρηθὲν λιοτριβίῳ διὰ ⁶ δουκάτα θ πρὸς ὑπέρπυρα δέκα τὸ δουκάτον,
ὅποια ὑπόσχεται να τοῦ τα δώση εἰς ⁷ δύο μηναῖς ἐρχομένους, ἀρχι-
νόντας ἀπὸ τὴν ἡμέρα, ὅπερ ἔκαμεν τὸν ἡσιασμὸν ⁸ ἔμπροσθεν τῶν
ἀναγεγραμμένων μαρτύρων. Ἐχοντας ἄδια ὁ ῥηθεὶς Νικόλ(αος) να ποι-
ήσ(η) ⁹ εἰς τὸ ρηθὲν μερήδιον τοῦ ρηθέντος Φραντζήσκου ὡς ἄνωθεν
ἦτι δ' ἂν θέλ(ει) καὶ τὰ ἐξῆς. ¹⁰

Μάρτυρες, Σέβος ὁ Σταθόπουλος καὶ Τζουάννης ὁ Δανίας.

εὐγ(άλθη) in margine sinistra 2 συμφωνίση: -ση corr. ex σθῇ 10 Σέβος: -β- corr. ex φ

Διπλωματική περιγραφή και ανάλυση της πράξεως

Περίληψη

Ο Φραντζήσκος Κούρελης ήταν παρόν και ομολόγησε ότι συμφώνησε στο χωριό Καλαφατιώνες μπροστά στο Μαστρω Νικόλα τον Λιοτριβιάρη και τον μαστρω Μάρκο του Σήφη με τον Γεώργιο Κοφηρά που είναι και αυτός παρόν, για το ελαιοτριβείο που είναι φτιαγμένο στο σπίτι του Κομπολήτη. Πούλησε λοιπόν ο Φραντζήσκος Κούρελης στον Νικόλαο όλο το μερίδιο που είχε από το ελαιοτριβείο για 9 δουκάτα προς 10 υπέρπυρα το κάθε δουκάτο, τα οποία υπόσχεται να τα δώσει από τη μέρα που έκαναν τη συμφωνία έως και τους ερχόμενους δύο μήνες. Μάρτυρες ήταν ο Σέβος Σταθόπουλος και ο Τζουάννης Δανίας.

Διπλωματικές παρατηρήσεις

Η παρούσα πράξη αφορά την πώληση μεριδίου ελαιοτριβείου. Έχει συνταχτεί στο φύλλο 33 στο recto και αποτελείται από 10 στίχους. Η γλώσσα σύνταξης είναι η ελληνική με ιδιοτυπίες της καθομιλουμένης κερκυραϊκής διαλέκτου. Η δομή της πράξης έχει τη μορφή των πράξεων αυτού του είδους. Αποτελείται από το Πρωτόκολλο, το Κείμενο και το Εσχατόκολλο.

Το **Πρωτόκολλο** ξεκινά με **Invocatio**-Συμβολική Επίκληση του θείου με το σημείο του σταυρού. Στη συνέχεια υπάρχει η **Datatio**-Χρονολόγηση με τη φράση *Τη αυτή ημέρα*, με την οποία επιβεβαιώνεται ημερομηνία που έχει συνταχθεί η πράξη η οποία είναι σύμφωνη με τις παραπάνω πράξεις.

Στη συνέχεια υπάρχει το **Κείμενο**, το οποίο ξεκινά από τη μέση του πρώτου στίχου και φτάνει έως και το τέλος του ένατου στίχου. Συγκεκριμένα από το «*Φραντζήσκος ο Κούρελης...και τα εξής*». Στο Κείμενο υπάρχει η **Intitulatio**-Τίτλωση, με το όνομα του δημιουργού της πράξης, δηλαδή του *Φραντζήσκου Κούρελη*. Η πράξη συνεχίζει με την **Inscriptio**-Επιγραφή, όπου αναφέρονται τα ονόματα των αποδεκτών της πράξης. Αποδέκτες είναι ο *μαστρω Νικόλαος του Λιοτριβιάρη*, ο *μαστρω Μάρκος του Σήφη* και ο *Γεώργιος Κοφηράς*. Επιπλέον, στο κείμενο υπάρχει η **Naratio**-Αφήγηση αντικειμενική, ο συντάκτης γράφει σε γ' πρόσωπο. Η Αφήγηση περιλαμβάνει τις αιτίες λήψης της

αναφερόμενης στο έγγραφο απόφασης. Στη παρούσα πράξη λόγος είναι η αγοραπωλησία μεριδίου ελαιοτριβείου στο χωριό Καλαφατιώνες της Κέρκυρας. Στη **Depositio**-Διάθεση καταγράφεται η απόφαση του δημιουργού με αναφορά στον αγοραστή, στο ποσό της αγοράς, στο αντικείμενο προς πώληση και στο τρόπο πληρωμής. Η **Depositio** καταγράφεται ως εξής: «επώλησε... έως...αναγεγραμμένων μαρτύρων». Στο κείμενο αναφέρεται **Sanctio**-Κύρωση, η προθεσμία για την αποπληρωμή του χρέους, από τη μέρα που πραγματοποιήθηκε η συμφωνία έως τους επόμενους δύο μήνες. Ακολουθεί η **Corroborratio**-Επικύρωση, κατά τη διαδικασία που έπρεπε να ακολουθηθεί για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα και η νομιμότητα του εγγράφου. Η Επικύρωση γίνεται με την αναφορά στους μάρτυρες, *έμπροσθεν των αναγεγραμμένων μαρτύρων*.

Τέλος, υπάρχει το **Εσχατόκολλο** με τις απαιτούμενες Υπογραφές-**Subscriptio**. Από τον 13^ο αιώνα και ύστερα στις *Subscriptiones* δεν υπάρχουν υπογραφές δημιουργού και συμβαλλομένων γίνεται απλά αναφορά στα ονόματα τους και υπογράφει ο συντάκτης.

Σχόλια – Ιστορικά στοιχεία

Λέξεις και φράσεις που υπάρχουν στη παρούσα πράξη και επιβεβαιώνουν το τυπικό που ακολουθεί ο νοτάριος είναι οι εξής: *Τη αυτή ημέρα, παρών ωμολόγησεν, επώλησε προς αυτόν όλον του το μερτικόν, υπόσχεται να του τα δώσει, ο ρηθείς*.

Όσο αφορά τα ονόματα που υπάρχουν στη παρούσα πράξη αξίζει να αναφερθεί ότι το όνομα *Γεώργιος*, όπως έχει ειπωθεί και παραπάνω, είναι από τα πολύ δημοφιλή καθώς και το όνομα *Νικόλαος* αλλά και το όνομα *Τζουάννης* το οποίο προέρχεται από το *Ιωάννης*. Λιγότερο συχνά στις πράξεις του νοταρίου συναντάτε το όνομα *Φραντζήσκος*, μόλις 15 φορές στις πράξεις από το 1500- 1503, το όνομα *Μάρκος* 14 φορές και το όνομα *Σέβος* μόλις μια φορά.

Για ακόμη φορά χρησιμοποιείται από τον συντάκτη η φράση *Τη αυτή ημέρα*, η οποία υποδηλώνει την ημερομηνία σύνταξης του εγγράφου. Η ημερομηνία της πράξης σύμφωνα με την Πανταζή (2007) είναι η 6^η Οκτωβρίου του 1502 της έκτης ινδικτιώνας.

Το τοπωνύμιο που αναφέρεται στη πράξη, το χωριό Καλαφατιώνες, είναι χωριό που ανήκει στους οικισμούς της Μέσης Κέρκυρας και διατηρείται η ίδια ονομασία του έως σήμερα. Η ονομασία του οικισμού προέρχεται από το επώνυμο Καλαφάτης. Σύμφωνα με νοταριακή πράξη του Βραγιανίτη Θεόδωρου του 1562 αναφέρεται το όνομα Καλαφάτης Δήμος. Σύμφωνα με τον Κόλλα (1994), η βλάστηση στο χωριό αυτό τη περίοδο του 16^{ου} αιώνα είναι εξής: το χωριό ανήκει στην ευμεσογειακή ζώνη βλάστησης ή ζώνη της αριάς

Quercetalia illicis, αποτελείται από θαμνώνες και χαμηλά δάση αριάς μαζί με πολλά άλλα είδη δέντρων ή θάμνων όπως το πουρνάρι, η αγριοκουμαριά. (Κόλλας, 1994)

Το ελαιόλαδο, λόγος του οποίου γίνεται στη παραπάνω πράξη μέσα από την αναφορά στο ελαιοτριβείο, αποτέλεσε σημαντικό εμπορικό προϊόν της Βενετίας μέσα από τις ελληνικές της κτήσεις. Το λάδι σε σχέση με το κρασί άργησε να διαδοθεί. Αυτό οφείλεται στην περιορισμένη χρήση του από περιοχές της Ιταλίας αλλά και της υπόλοιπης Ευρώπης. Από τον 13ο αιώνα το λάδι ήταν ένα από τα προϊόντα καθημερινής κατανάλωσης στη διατροφή των ανθρώπων. (Γάσπαρης, 2010)

Η παραγωγή λαδιού αυξήθηκε κατά τον 14ο αι. Υπήρξαν χρονικά διαστήματα που η παραγωγή δεν επαρκούσε στη ζήτηση. Τον 14ο αι. το μεγαλύτερο ποσοστό λαδιού παράγονταν στην Πελοπόννησο. Τον 15ο αι. τα Επτάνησα παρήγαγαν επίσης μεγάλες ποσότητες και περισσότερο η Κέρκυρα. Από τον 16ο αι. παρήγαγε σημαντικές ποσότητες και η Κρήτη. Το ελληνικό λάδι ανταγωνίζονταν σε ποιότητα το λάδι της Ιταλίας, ιδιαίτερα της Απουλίας. Ήταν προϊόν καθημερινής κατανάλωσης και όχι προϊόν πολυτέλειας. Ήταν χρήσιμο στη σαπουνοποιία και την εριουργία²¹ όπου χρειαζόνταν μεγάλες ποσότητες. Η μεγάλη ζήτηση οδήγησε τους Βενετούς να εξαπλώσουν τη καλλιέργεια ελαιόδεντρων στη Κέρκυρα και τη Κρήτη. Το λάδι προστατεύονταν με αυστηρό έλεγχο από τις αρμόδιες αρχές κάτι που φανερώνεται από την ειδική υπηρεσία που λειτουργούσε από τον 14ο αιώνα, τη λεγόμενη *Ternaria*. Η υπηρεσία αυτή σκοπό είχε τον έλεγχο εισαγωγών και εξαγωγών στη Βενετία αλλά και τη φορολόγηση του προϊόντος. (Γάσπαρης, 2010)

Μπορεί κανείς να αντιληφθεί ότι η επένδυση ενός ανθρώπου την εποχή εκείνη στην αγορά μεριδίου ελαιοτριβείου ήταν αρκετά σημαντική. Το λάδι αποτελούσε προϊόν καθημερινής χρήσης για ανθρώπους όλων των κοινωνικών τάξεων έτσι σήμαινε παράλληλα σίγουρο κέρδος.

Γλωσσάρι:

1. Το *λιοτριβείο* είναι το ελαιοτριβείο.

2. *Ισιάζω* σημαίνει ομαλύνω, φτιάχνω, συμφωνώ, ταυτίζονται οι απόψεις μου. (Πανταζή, 2007)

²¹ Εριουργία είναι η διαδικασία κατεργασίας μαλλιού (Μπαμπινιώτης, 2004).

Πράξη 3 [102 (188)]

102 (188)

ΠΩΛΗΣΗ ΣΚΛΑΒΩΝ

1502, Σεπτεμβρίου 11

16^r-16^v † Ἡμέρα ια' τοῦ σεπτεμβρίου μηνός, ἰνδ(ικτιῶνος) στ'. Μισὲρ φρα Πελεγρῆς Δαβενέζιας, προιόρης τῆς Νουντζιάτας ¹² σωματικῶς παρῶν ὡμολόγησεν ὅτι ἐσυμφώνησεν με τὸν παρόντ(α) κύρ Δημήτρ(ιον) τὸν ¹³ (16^v) Δάνδρη διὰ ὄνομα τοῦ σὲρ Πιέρου Γαΐου, κόμητου τοῦ μεγαλειοτ(ά)τ(ου) τζενεράλη καὶ ἐ¹⁴πώλησεν πρὸς αὐτὸν δύο σκλάβους Τούρκους, ἡγουν τὸν Σουλεμὰν τὸν Μήρ[α]λη ¹⁵ τοῦ Σερεμέτη καὶ Τζαφῆρ τοῦ Μουτζαφάμπεϊ ἐκ τὸ Ἀγγελόκαστρον διὰ δουκάτα λ' ¹⁶ ἀπὸ ν ἄσπρα τὸ δουκάτον. Εἰς τοιοῦτον δὲ τρόπον καὶ συμφωνίαν ὅτι να ὀφείλ(η) ὁ ρηθεῖς ¹⁷ Δημήτρ(ιος) να δώσει καὶ πληρώσει αὐτὰ πρὸς τὸν ρηθέντ(α) μισὲρ φρα Πελεγρῆν ἢ πρὸς ¹⁸ τὸν ρηθέντα σὲρ Πιέρου ἢ πρὸς ἕτερον πρόσωπον ὅπερ θελ(ει) ὑπάρχει διὰ ὄνομα τοῦ ¹⁹ εἰρημένου σὲρ Πιέρου καὶ τοῦτο να ὀφείλ(η) εἰς διορίαν ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ εἰς μήνας ¹⁰ δύο ἐρχομένους. Καὶ ἂν πολάκης ἤθελεν ἔλθῃ εἰς τὴν παροῦσαν χώραν ὁ ρηθεῖς με¹¹γαλειότ(α)τ(ος) τζενεράλης προ τοῦ να σώσ(η) ὁ ρηθεῖς καιρὸς, να ὀφείλ(η) ὁ ρηθεῖς Δημήτρ(ιος) να πλε¹²ρώνῃ τὰ ρηθέν δουκάτα λ' ὡς ἄνωθεν. Ἐστοντας ἀπὸ τοῦ νῦν οἱ εἰρημένοι σκλάβοι εἰς ἐξου¹³σίαν τοῦ εἰρημένου Δημητρ(ίου) να ποιῇσει εἰς αὐτοὺς κατὰ τὸ δόξαν αὐτοῦ. Ὅμοίως ἂν τι ¹⁴ ἤθελεν συνεβῇ ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τοὺς ἄνωθεν Τούρκους ἢ ἂν ἤθελον φύγῃ να ἔνι διὰ ¹⁵ τὸν εἰρημένον Δημήτρ(ιον). Καὶ οὕτως ἐσυμφώνησαν.

Μάρτυρες, σερ Τζουὰν Καρόμπας, Ἀρσέ¹⁶νιος ὁ Σκόρτζης καὶ Ἰωάννης ὁ Μεσολούρης.

Documentum edidit Ἰωάννης Ν. Δοΐκας, «Ἐγγραφα καὶ ἐπιστολὲς ἀναφερόμενες σὲ σκλάβους Κερκύρας – Παξῶν», in *Δελτίο Ἀναγνωστικῆς Ἑταιρείας Κερκύρας* 19 (1982), σσ. 138-149 et Σπ. Καρύδης, «Σκλάβοι στη Βενετοκρατούμενη Κέρκυρα», in *Ιστορ* 7 (1994), σσ. 93-108 et Χαρίλαος Β. Κόλλας, *Ἡ νήσος τῶν Κορυφῶν*, τόμος Α', ὅ.π. σ. 436.

Vide et doc. 103 (189) 13 ἂν ex corr.

Ινστρουμέντο/ Instrumentum

Διπλωματική περιγραφή και ανάλυση της πράξεως

Περίληψη

Στις 11 Σεπτεμβρίου, τη πέμπτη ινδικτιώνα, ο Κύριος Πελεγρής από τη Βενετία ο οποίος είναι ηγούμενος της καθολικής μονής Annunciata, συμφώνησε με τον Δημήτριο Δάνδρη για λογαριασμό του Κυρίου Πιέρου Γάϊου κόμη του μεγαλειοτάτου Γενικού Προβλεπτή Θαλάσσης και πούλησε σε αυτόν δύο Τούρκους σκλάβους. Οι σκλάβοι είναι ο Σουλεημάν Μήραλης του Σερεμέτη και ο Τζαφήρ του Μουτζαφάμπεη από το Αγγελόκαστρο. Πουλήθηκαν 30 δουκάτα από 50 άσπρα το δουκάτο. Με αυτή τη συμφωνία οφείλει ο Δημήτριος Δάνδρης να πληρώσει το απαιτούμενο ποσό στον Κύριο Πελεγρή ή τον Κύριο Πιέρο ή σε όποιο άλλο πρόσωπο θέλει αρκεί να είναι εξουσιοδοτημένο στο όνομα του Κυρίου Πιέρου. Οφείλει να πληρώσει με διορία από τη σημερινή ημερομηνία έως και τους ερχόμενους δυο μήνες. Αν θελήσει να έρθει στη χώρα ο Γενικός Προβλεπτής Θαλάσσης πριν λήξει η διορία, οφείλει ο Δημήτριος να πληρώσει τα 30 δουκάτα. Από σήμερα οι σκλάβοι ανήκουν στην εξουσία του Δημητρίου και θα κάνουν ότι αυτός θελήσει. Μάρτυρες ο Σερ Τζουάν Καρόμπας, Αρσένιος ο Σκόρτζης και ο Ιωάννης ο Μεσολούρης.

Διπλωματικές παρατηρήσεις

Η παρούσα πράξη αφορά την πώληση σκλάβων. Έχει συνταχτεί στο φύλλο 16, ξεκινά από το recto και από τον τρίτο στίχο συνεχίζει στο verso. Αποτελείται από 16 στίχους. Η γλώσσα σύνταξης είναι η ελληνική. Η δομή της πράξης έχει τη μορφή των πράξεων αυτού του είδους. Αποτελείται από το Πρωτόκολλο, Κείμενο και το Εσχατόκολλο.

Το **Πρωτόκολλο** ξεκινά με **Invocatio**-Συμβολική Επίκληση του θείου με το σημείο του σταυρού. Το Πρωτόκολλο συνεχίζει με τη **Datatio**-Χρονολόγηση οπού καταγράφεται η ημερομηνία ολογράφως με ελληνική αρίθμηση ξεκινώντας από την ημέρα, το μήνα και την ινδικτιώνα. Η λέξη ινδικτιώνα γράφεται από τον νοτάριο με συντομογραφία με τα τρία πρώτα γράμματα της λέξης, δηλαδή γράφεται ως *ινδ*.

Στη συνέχεια υπάρχει το **Κείμενο**, το οποίο ξεκινά από τις λέξεις «*Μισέρ φρα Πελεγρής Λαβενέζιας...Και ούτως εσυμφώνησαν*». Στο κείμενο υπάρχει η **Intitulatio**-Τίτλωση, οπού αναφέρεται το όνομα του δημιουργού της πράξης, δηλαδή ο Μισέρ φρα Πελεγρής.

Έπειτα, υπάρχει η **Inscriptio**-Επιγραφή με τους αποδέκτες της πράξης. Στη προκειμένη περίπτωση οι αποδέκτες είναι ο Δημήτριος Δάνδρης και ο Σερ Πιέρος Γάιος. Η Intitulatio και η Inscriptio αποτελούν διπλωματικές παρατηρήσεις που στα Μεσαιωνικά έγγραφα τοποθετούνταν στο Πρωτόκολλο και όχι στο Κείμενο. Επιπλέον, στο κείμενο υπάρχει η **Naratio**-Αφήγηση αντικειμενική, ο συντάκτης γράφει σε γ' πρόσωπο. Η Αφήγηση περιλαμβάνει τους λόγους που οδήγησαν στην απόφαση. Στη **Depositio**-Διάθεση, «επώλησεν... δύο ερχόμενους», αναφορά γίνεται στον αγοραστή, στο ποσό της αγοράς, στο «αντικείμενο» προς πώληση και στον τρόπο πληρωμής του ποσού. Στο πλαίσιο του Κειμένου αναφορά γίνεται στη προθεσμία αποπληρωμής του χρέους, από τη μέρα σύνταξης του εγγράφου έως και δύο μήνες αργότερα, με **Sanctio** -Κύρωση: «Και αν πολάκης ήθελεν έλθη εις την παρούσαν χώραν ο ρηθείς μεγαλειότατος τζενεράλης προ του να σώση ο ρηθείς καιρός, να οφείλη ο ρηθείς Δημήτριος να πλερώνει τα ρηθέν δουκάτα λ' ως άνωθεν... Και ούτως εσυμφώνησαν».

Στο τέλος υπάρχει το **Εσχατόκολλο**, αναφέρονται οι μάρτυρες Σερ Τζουάν Καρόμπας, Αρσένιος ο Σκόρτζης και Ιωάννης ο Μεσολούρης. Υπάρχει το διπλωματικό στοιχείο **Subscriptio**-Υπογραφές, με αναφορά στα ονόματα των συμβαλλομένων και τη υπογραφή του νοτάριου. Από τον 13 ο αιώνα δεν τίθενται υπογραφές του δημιουργού και των συμβαλλομένων απλά αναφέρονται τα ονόματα τους και υπογράφει ο συντάκτης-γραφέας.

Σχόλια – Ιστορικά στοιχεία

Λέξεις και φράσεις που αποτελούν το τυπικό που ακολουθεί ο νοτάριος είναι οι εξής: *σωματικώς παρών ωμολόγησεν οτι εσυμφώνησεν με τον παρόντα, επώλησεν προς αυτόν, ο ρηθείς, να δώσει και πληρώσει αυτά προς τον ρηθέντα, ειρημένου, εις διορίαν, Και ούτως εσυμφώνησαν.*

Όσο αφορά τα ονόματα των ανθρώπων που αναφέρονται στη παρούσα πράξη καλό είναι να σημειωθεί ότι το πιο δημοφιλές όνομα είναι το *Ιωάννης* όπου στη προκειμένη περίπτωση υπάρχει και η παραλλαγή *Τζουάν*. Όνομα άμεσα επηρεασμένο από την ιταλική κατοχή. Το όνομα *Πιέρος* είναι παραλλαγή του ονόματος *Πέτρος*, σε άλλες πράξεις εμφανίζετε και ως *Πετρούτζος* και συνολικά στις πράξεις του Τοξότη από το 1500- 1503 εμφανίζεται 29 φορές. Το όνομα *Δημήτριος* υπάρχει αρκετές φορές, συνολικά εμφανίζεται 79 φορές. Πιο σπάνιο είναι το όνομα *Αρσένιος*, εμφανίζεται μόλις 10 φορές και το όνομα *Πελεργής* μόλις 2. Παρατηρείται ότι ο τίτλος Μισέρ φρα- εμφανίζεται για ένα πρόσωπο στο κείμενο, ο τίτλος Σερ- για δυο πρόσωπα και ο τίτλος Κυρ- για ένα πρόσωπο.

Ο φρα Πελεγρής ήταν ηγούμενος της καθολικής μονής Annunciata το 1499. Η πληροφορία αυτή διαπιστώνεται από γράμμα του ίδιου προς τον Consier Antonio Trun. Στο γράμμα αυτό περιγράφεται η κατάσταση που επικρατούσε την περίοδο εκείνη στη Κέρκυρα ύστερα από την απώλεια της Ναυπάκτου και την αύξηση της τουρκικής πίεσεως στην Ιστρία και τη Δαλματία. Επίσης, ο φρα Πελεγρής ήταν ηγούμενος στη μονή Annunciata και το 1545, γεγονός που προκύπτει από πράξεις μισθώσεως ακινήτων της μονής στη περιοχή της Λευκίμμης. (Καρύδης, 1994)

Η Νουντζιάδα ή Annunciata, είναι καθολική μονή που κτίστηκε από τον Petro Capece το 1393 (Καρύδης, 1994). Ο Petrus Capece, στις 7 Ιανουαρίου 1397, παρουσία πολιτικών, εκκλησιαστικών αρχών του νησιού αλλά και του λαού, παραχώρησε τη καθολική μονή της Annunciata στον ηγούμενο της μονής του Τάγματος των Ερημιτών του Αγίου Αυγουστίνου, Nicolao Russino de Marcha Anchone (Ασωνίτης, 2011). Σήμερα από τη μονή σώζεται μόνο το κωδωνοστάσιο στην οδό Ευγενίου Βουλγάρεως.

Το Αγγελόκαστρο, στη παρούσα πράξη ταυτίζεται με κοινότητα της Αιτωλίας κοντά στη λίμνη Λυσιμάχεια. Το Μεσαίωνα υπήρξε πολύ σημαντική έδρα ομώνυμης επισκοπής και καταλήφθηκε από τους Τούρκους το 1450. (Καρύδης, 1994)

Ο θεσμός της δουλείας διατηρήθηκε στις βενετικές κτήσεις του ελλαδικού χώρου έως και το τέλος της κυριαρχίας τους. Στα έγγραφα, κυρίως τα νοταριακά, χρησιμοποιείται ο όρος σκλάβος αντί δούλος τον 16^ο αιώνα. Από το 1434 η Βενετία άρχισε την απελευθέρωση των σκλάβων. Όσοι διέθεταν περίπου 50 δουκάτα μπορούσαν να τους εξαγοράσουν (Καπάδοχος, 2001). Οι αφέντες των σκλάβων είχαν τη πλήρη κυριότητα σε αυτούς κάτι που φαίνεται από τις αγοραπωλησίες και τις μισθώσεις. Με συμβόλαιο ο ιδιοκτήτης μεταβίβαζε στον αγοραστή τη κυριότητα για τον συγκεκριμένο σκλάβο «να ποιήσει εις αυτούς κατά το δόξαν αυτού» και ταυτόχρονα απαλλάσσονταν από οποιαδήποτε ευθύνη «αν τι ήθελεν συνεβη από του νυν εις τους άνωθεν Τούρκους ή αν ήθελον φυγή να ενι δια τον ειρημένον Δημήτριον και ούτως εσυμφώνησαν». (Καρύδης, 1994)

Ο σκλάβος ως «αντικείμενο» συναλλαγής δεν συμμετείχε στη διαδικασία της πώλησης. Όσο αφορά τη παρούσα πράξη οι πωλούμενοι σκλάβοι βρίσκονταν ήδη στη Κέρκυρα, δεν είναι γνωστός ο τρόπος και ο χρόνος αφίξεώς τους. Φαίνεται ότι ήταν Τούρκοι και όχι χριστιανοί. (Καρύδης, 1994) .

Η τιμή των σκλάβων ποίκιλε. Το 1502 δύο σκλάβοι κόστιζαν 30 δουκάτα σύμφωνα με τη παρούσα πράξη. Το 1512 ένας σκλάβος πουλήθηκε για 22 δουκάτα. Το 1553 άλλος

σκλάβος στην ηλικία των 20 ετών κόστιζε 22 δουκάτα, τζεκίνια χρυσά. Το 1578 η τιμή τους έφτασε τα 45 δουκάτα. (Καρύδης, 1994)

Ο σκλάβος μπορούσε να παραχωρηθεί από τον αφέντη του σε έναν τρίτο έναντι χρηματικής αποζημίωσης. Η αποζημίωση αυτή ποίκιλε ανάλογα τη φύση της εργασίας που θα εκτελούσε ο σκλάβος και όχι το χρόνο μίσθωσης του. Η πιο σκληρή αγγαρεία που καλούνταν να κάνουν οι σκλάβοι ήταν η αγγαρεία της θάλασσας δηλαδή η κωπηλασία. Πολλές φορές η κωπηλασία ισούταν με θανατική ποινή εξαιτίας της σκληρότητας της. Η παροχή υπηρεσίας στα πολεμικά πλοία παρόλο που ήταν υποχρεωτική ήταν έμμισθη. Έτσι οι σκλάβοι είχαν δυνατότητα κατοχής περιουσίας ως προϊόν της επαγγελματικής τους δραστηριότητας. Οι ασχολίες για τις οποίες προορίζονταν οι σκλάβοι δεν αναφέρονται στις πράξεις. (Καρύδης, 1994)

Η δραπετεύση ή φυγάδευση σκλάβου θεωρούνταν προσβολή ατομικής περιουσίας και αντιμετωπιζόνταν είτε με την αναζήτηση του σκλάβου είτε με τον αφορισμό του. Η παρουσία των σκλάβων έστω και σε μικρό βαθμό αποδεικνύει ότι ο θεσμός της δουλείας ήταν αποδεκτός. Το γεγονός ότι οι σκλάβοι στη Κέρκυρα ήταν λίγοι δεν οφείλεται στην αρνητική στάση του πληθυσμού ή στην απαγόρευση της διαδικασίας μέσα από νόμους της πολιτείας αλλά σε οικονομικούς κυρίως λόγους. (Καρύδης, 1994)

Η Ορθόδοξη και η Καθολική εκκλησία του νησιού δεν έμεναν αμέτοχες στο ζήτημα της δουλείας. Οι κληρικοί πολλές φορές αναλάμβαναν την απελευθέρωση χριστιανών σκλάβων ή συγκεντρώναν χρήματα για αυτό το σκοπό. Ο Μεγάλος Πρωτοπαπάς φαίνεται να τοποθετεί κυτία στις εκκλησίες υπέρ απελευθερώσεως των σκλάβων. Επίσης, δίνει συστατικές επιστολές προτρέποντας τους Κερκυραίους χριστιανούς να συνδράμουν για το σκοπό αυτό. Βέβαια, κληρικοί και από τα δύο δόγματα παρίστανται ως μάρτυρες ή ως πληρεξούσιοι σε νοταριακές πράξεις πωλήσεων σκλάβων. Επίσης, ο ίδιος ο Πρωτοπαπάς το 1718 εξαπολύει αφορισμό για τη φυγάδευση σκλάβου. Όλα τα παραπάνω πρέπει να εξετάζονται υπό το πρίσμα διαπροσωπικών σχέσεων. (Καρύδης, 1994)

Γλωσσάρι:

- 1.Ο μισέρ (misser), ο κύριος, προσφώνηση για ευγενείς και αστούς.
- 2.Ο πριόρης (priori), είναι ο ηγούμενος καθολικού μοναστηριού.
- 3.Νουντζιάτα, είναι η Αννουντζιάτα
- 4.Ο τζενεράλης (generale), είναι ο Γενικός Προβλεπτής Θαλάσσης.
- 5.Ο ρηθείς είναι προαναφερθείς. (Πανταζή, 2007)

238 (303)

ΠΩΛΗΣΗ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΠΟΥ

1503, Φεβρουαρίου 1

43^r-43^v † Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ (= α^ωφγ^ω, α' τοῦ φεβρουαρίου μηνός, ἰνδικτιῶ-
νος στ'). Καλο Ἰω(άννης) ὁ Ζερβὸς ἀπὸ χωρίου τοῦ Ἀγ(ίου) Μάρκου
σωματικῶς παρῶν ὡμολόγησεν ὅτι ¹ {καὶ} ἐλευθέρωσεν πρὸς τὸν πα-
ρόντ(α) μαστρῶ Γεώργ(ιον) τὸν Τρουμπέτ(α) τοῦ ποτὲ κὺρ Ἐμ¹³μα-
νουήλ καὶ δι' αὐτοῦ δὲ καὶ πρὸς τοὺς αὐτοῦ κληρονόμους καὶ διαδό-
χους ἀπὸ τὴν ¹⁴ σήμερον καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντ(α) ὅλον τὸν τό-
πον, ὃν ἔχει εἰς ¹⁵ τὴν περιοχὴν χωρίου τοῦ Ἀγ(ίου) Μάρκου εἰς τόπον
λέγομενον Διέσκολην, πλη¹⁶σίον καὶ σύνεγγυς τοῦ τράφου, πλησίον
καὶ σύνεγγυς τῆς Διε¹⁷σκολης, πλησίον καὶ σύνεγγυς τῆς δημοσίας
ὁδοῦ, ὅπερ ἀπέρχετ(αι) εἰς τὸν ¹⁸ Ἅγιον Νικόλ(αον) τῶν Ταυλ(ων) καὶ
εἰς το χωρίον τῶν Σηνῶν καὶ ἐτέρων· συν πασῶν δυνομ[ῶν,] ¹⁹ (43^v)
προνομῶν, περιοχῶν καὶ ἔκπαλαι δικαιωμάτων τοῦ εἰρημένου τόπου
εἰ¹⁰σόδων τὲ καὶ ἐξόδων, συντα με τὸ βάρος, ὅπερ πλερώνη τὸ ἀνάλο-
γον αὐτοῦ ¹¹ πρὸς τὴν Μεγ(ά)λ(ην) Ἐκκλησίαν τῶν Κορυφῶν δια τιμὴν
ὑπέρπυρα ιε'. Καὶ ἔδωσ(ε) ¹² πρὸς αὐτὸν ἄδια, δύναμιν καὶ τὰ ἐξῆς.

Μάρτυρες, κὺρ Ἀνδρέας ὁ Καβάσηλας καὶ ¹³ μαστρῶ Ἰω(άν-
νης) ὁ Δαπατρὰς. Ἐλαβε τὰ ὑπέρπυρα ιε'.

Documentum edidit partiatim Χαρίλαος Β. Κόλλας, *Ἡ νῆσος τῶν Κορυφῶν*, τόμος Α', ὁ.π.
σ. 44.

1 post ὅτι: ἐπώλησεν καὶ delevit 4 post ἔχει: ἀπὸ τὴν σήμερον delevit 5 post πλησίον:
χωρὰ το delevit 7 τῆς ex corr. 13 ιε' corr. ex ιστ'

Ινστρουμέντο/ Instrumentum

Διπλωματική περιγραφή και ανάλυση της πράξεως

Περίληψη

Ο καλοΙωάννης Ζερβός από το χωριό Άγιος Μάρκος ομολόγησε ότι πούλησε στον μαστρω Γεώργιο Τρουμπέτα γιο του ποτέ Εμμανουήλ και τους κληρονόμους αυτού και τους διαδόχους του όλο του το κτήμα στη περιοχή του Αγίου Μάρκου. Το κτήμα βρίσκεται στη τοποθεσία Διέσκολην, κοντά στο τράφο, κοντά στο δημόσιο δρόμο οπού πηγαίνει προς τον Άγιο Νικόλαο των Ταυλών και προς το χωριό των Σινιών. Δίνει λοιπόν ο καλοΙωάννης Ζερβός όλα τα δικαιώματα, την άδεια και τη δύναμη, στον αγοραστή του κτήματος με την υποχρέωση ωστόσο να πληρώνει αυτός 15 υπέρπυρα στην Μεγάλη Εκκλησία της Κέρκυρας. Μάρτυρες ήταν ο Κυρ Ανδρέας Καβάσιλας και ο μαστρω Ιωάννης Δαπατράς

Διπλωματικές παρατηρήσεις

Η παρούσα πράξη αφορά την πώληση αγροτικού τόπου. Έχει συνταχτεί στο φύλλο 43, ξεκινά από το recto και από τον ένατο στίχο συνεχίζει στο verso οπού και τελειώνει. Αποτελείται από 13 στίχους. Η γλώσσα σύνταξης είναι η ελληνική με ιδιοτυπίες της καθομιλουμένης κερκυραϊκής διαλέκτου. Η δομή της πράξης αποτελείται από το Πρωτόκολλο, το Κείμενο και το Εσχατόκολλο.

Το **Πρωτόκολλο** ξεκινά με **Invocatio**-Συμβολική Επίκληση του θείου με το σημείο του σταυρού. Συνεχίζει με τη **Datatio**-Χρονολόγηση χρησιμοποιώντας τη φράση *Τη αυτή ημέρα*. Η τυπική αυτή φράση που χρησιμοποιεί ο νοτάριος αντιπροσωπεύει την ημερομηνία σύνταξης της πράξης όπως έχει αναφερθεί στα παραπάνω συντασσόμενα έγγραφα.

Στη συνέχεια υπάρχει το **Κείμενο** το οποίο ξεκινά από τη μέση του πρώτου στίχου και καταλήγει στην αρχή του δωδέκατου στίχου δηλαδή από το «*Καλο Ιωάννης ο Ζερβός...δύναμιν και τα εξής*». Στο κείμενο υπάρχει η **Intitulatio**-Τίτλωση με το όνομα του δημιουργού της πράξης ο οποίος είναι ο *Καλο Ιωάννης Ζερβός*. Επίσης, υπάρχει το διπλωματικό στοιχείο **Inscriptio**-Επιγραφή, με το όνομα του αποδέκτη της πράξης, δηλαδή του *μαστρω Γεώργιου Τρουμπέτα*. Η Τίτλωση και η Επιγραφή αποτελούν διπλωματικά στοιχεία που στα προγενέστερα του 16^{ου} αιώνα έγγραφα τοποθετούνταν στο Πρωτόκολλο. Επιπλέον, στο κείμενο υπάρχει **Naratio**-Αφήγηση αντικειμενική, ο

συντάκτης γράφει σε γ' πρόσωπο. Η Αφήγηση περιλαμβάνει τους λόγους που οδήγησαν στη λήψη της απόφασης, δηλαδή της αγοραπωλησίας αγροτικού τόπου. Στη Depositio-Διάθεση, αναφέρεται η απόφαση του δημιουργού σχετικά με τη πώληση και το ποσό που οφείλει να δώσει ο αγοραστής, «*ελευθέρωσεν προς τον παρόντα μαστρω Γεώργιον... άδια, δύναμιν και τα εξης*». **Sanctio Positiva**- Κύρωση Θετική είναι η αναφορά στο χρηματικό ποσό που οφείλει να δώσει ο αγοραστής στη Μεγάλη Εκκλησία της Κέρκυρας «*συντα με το βάρος, όπερ πλερώνη το ανάλογον αυτού προς τήν Μεγάλην Εκκλησίαν των Κορυφων δια τιμήν υπέρπυρα ιε'»*

Τέλος, υπάρχει το **Εσχατόκολλο** με τις απαιτούμενες Υπογραφές-**Subscriptio**. *Μάρτυρες, Κύρ Ανδρέας ο Καβάσιλας και μαστρω Ιωάννης ο Δαπατράς*. Από τον 13^ο αιώνα δεν τίθενται υπογραφές στο Εσχατόκολλο απλά αναφέρονται τα ονόματα των συμβαλλομένων και υπογράφει ο συντάκτης.

Σχόλια – Ιστορικά στοιχεία

Οι λέξεις και οι φράσεις που χρησιμοποιεί ο νοτάριος και χαρακτηρίζουν τον τυπικό τρόπο γραφής τους είναι οι εξής: *Τη αυτή ημέρα, σωματικώς παρών ωμολόγησεν, εις τον αιώνα τον άπαντα, πλησίον και σύνεγγυς, συν πασων δυνομων, προνομών, περιοχών και έκπαλαι δικαιωμάτων, του ειρημένου.*

Σχετικά με τα ονόματα των ανθρώπων που υπάρχουν στη παρούσα πράξη καλό είναι να αναφερθεί ότι το *ΚαλοΙωάννης* είναι σύνθετο όνομα το οποίο εμφανίζεται με αυτή τη μορφή στις πράξεις του Τοξότη από το 1500-1503, 33 φορές. Το όνομα *Γεώργιος* εμφανίζεται πολύ συχνά όπως και το όνομα *Ιωάννης* Το όνομα *Εμμανουήλ* υπάρχει 17 φορές όπως ειπώθηκε και παραπάνω και τέλος το όνομα *Ανδρέας* 29 φορές στο διάστημα των τριών αυτών χρόνων κατά τη διάρκεια εργασίας του νοταρίου.

Ο νοτάριος για μια ακόμη φορά δεν αναφέρει την ακριβή ημερομηνία σύνταξης της πράξης απλά παραθέτει ως Datatio τη φράση *Τη αυτή ημέρα*. Ο ερευνητής θα πρέπει να αναζητήσει την ημερομηνία στα προηγούμενα έγγραφα του Πρωτοκόλλου του Εμμανουήλ Τοξότη. Σύμφωνα με την Πανταζή (2007), η ημερομηνία σύνταξης της παρούσας πράξης είναι η 1^η Φεβρουαρίου του 1503 της έκτης ινδικτιώνας.

Σύμφωνα με τον Κόλλα (1994), το χωριό του Αγίου Μάρκου ανήκει στους οικισμούς του Όρους της Κέρκυρας. Είναι χωριό το όνομα του οποίου προήλθε από εκκλησιώνυμο. Το επώνυμο Ζερβός στο χωριό του Αγίου Μάρκου είναι ένα από τα πιο συνηθισμένα επώνυμα που συναντά κανείς αυτή περίοδο στο συγκεκριμένο χωριό. Άλλα επώνυμα που συνάπτονται στο χωριό αυτό τον 16^ο αιώνα είναι το Πελάγης, Βραδής, Γεράσιμος, Δε

Βαρύ, Μιντζίλενα, Σαρακινός, Σάτζης και Τερεφάς (Κόλλας, 1994). Στη παρούσα πράξη στη προσπάθεια πλήρους περιγραφής του αγροτικού τόπου που πωλείται δίνονται λεπτομέρειες για τη περιοχή και αναφέρονται τοπωνύμια όπως η Διέσκολην. Επίσης, αναφέρεται μια εκκλησία που πιθανόν βρίσκονταν σε γειτονικό χωριό αφού εκκλησία Άγιος Νικόλαος δεν υπήρχε στο χωριό του Αγίου Μάρκου. Ακόμη, αναφέρεται ακόμη ένα χωριό του Ορούς, το χωριό των Σινιών, το οποίο βρίσκεται σε μεγάλη απόσταση από το χωριό του Αγίου Μάρκου πιθανόν όμως υπήρχε κάποιο μονοπάτι που οδηγούσε στο χωριό των Σινιών το οποίο βρίσκονταν κοντά το κτήμα που περιγράφεται.

Στη παρούσα πράξη παρατηρεί κανείς ότι οι άνθρωποι ενδιαφέρονταν να αγοράσουν γη για να μπορέσουν να επιβιώσουν με τις αγροτικές δουλειές είτε φυτεύοντας εκεί για να ζήσουν οι ίδιοι είτε για να πουλήσουν τη παραγωγή τους. Δεν αναφέρεται αν ο αγροτικός τόπος είχε μέσα δέντρα είτε ελιές είτε εσπεριδοειδή που θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί ο αγοραστής. Επιπλέον, παρατηρείται ότι η υποχρέωση καταβολής χρηματικού ποσού που οφείλει ο αγοραστής πρέπει να παραδοθεί στη Μεγάλη Εκκλησία των Κορυφών και όχι στον προηγούμενο κάτοχο του τόπου, πιθανόν το κτήμα αυτό ανήκε στη περιουσία της Εκκλησίας.

Γλωσσάρι:

1. *Πλησίον και σύνεγγυς*, σημαίνει κοντά, σε μικρή απόσταση, σιμά, δίπλα
2. Ο *τράφος* (τάφος), είναι το χαντάκι που σχηματίζεται σε επικλινή εδάφη από τα νερά που τρέχουν. Μια άλλη σημασία του τράφου είναι ο προσδιορισμός φυσικού ορίου κτήματος.
3. Η *δυνομή* (μη πραγματική λέξη), η νομή, το εμπράγματο δικαίωμα. Είναι όρος που δημιούργησε ο ίδιος ο νοτάριος. Υπάρχει στη φράση *συν πασών δυνομών*. Πιο πιθανόν είναι η προέλευση της να είναι από τη λέξη νομή που συμπίπτει καλύτερα με το νομικό περιεχόμενο της πράξης.
4. Η *προνομή* είναι όρος του εμπράγματος δικαίου, *συν πασών δυνομών, προνονων, περιοχών και δικαιωμάτων*.

Πράξη 5 [224 (326)]

224 (326)

ΠΩΛΗΣΗ ΨΑΡΙΩΝ ΚΑΙ ΥΠΟΘΗΚΗ ΣΠΙΤΙΟΥ ΩΣ ΕΠΓΥΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΕΞΟΦΛΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

1503, Ιανουαρίου 10

48^v † Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ (= ρ^ωφγ^ω, ι' τοῦ ἰανουαρίου μηνός, ἰνδικτιῶ-
νος στ'). Κύρ Θεόδ(ω)ρος ὁ Μαρίτζας σωματικῶς παρὼν ὡμολόγησεν
ὅτι προλαβὼν εἶχεν πωλήσ(ει) πρὸς τὸν Ι² παρόντ(α) Δημήτρ(ιον) τὸν
Κακαβὰν ὀψάρια, ἀλλατησμένα χιλιάδες δύο, βέβαια Ι³ καὶ τριακόσια
ψάρια πλέον ἢ ὀλυγότερον εἰς τιμὴν τὴν καθὲν χιλιάδα δουκάτα δώ-
δεκα, τὸ καθὲν Ι⁴ δουκάτον ὑπέρπυρα δέκα, ὅποια ὁ ρηθεὶς Δημή-
τρ(ιος) ὡμολόγησεν ὅτι ἔλαβε καὶ ἔχει εἰς χεῖρας τ(ου), Ι⁵ δια τὰ ὅποια
ὁ ρηθεὶς κύρ Θεόδωρος ὡμολόγησεν ὅτι ἔλαβε ἀπὸ τὸν ρηθέντ(α) Δη-
μήτρ(ιον) Ι⁶ διὰ μέρος διὰ τὴν ρηθήσαν πώλησιν δουκάτα ι. Δια δε τὸ
ἀπολυπαδ(ι), ἐπειδὴ Ι⁷ ὁ ρηθεὶς Δημήτρ(ιος) θελ(ει) νὰ ἀπελθ(η) νὰ
ταξηδέψῃ τὸ ρηθὲν ψάρια, δια σιγουροτ(η)τ(α) τοῦ εἰρη⁸μένου κύρ Θε-
οδ(ώ)ρου δια τὸ ρηθὲν ἀπολυπάδ(ι) ὁ ρηθεὶς Δημήτρ(ιος) ὑπόσχετ(αι)
Ι⁹ τὸ ὀσπητ(ιον) αὐτοῦ, ὃ ἔχει ἐν τὸ ἐμπορίῳ τῶν Κορυφῶν εἰς τὴν ἐνο-
ρίαν τῆς Νουντζι¹⁰άτας, κατὰ πλησίον ὀσπητ(ίου) μαστρῶ Μιχάλ(η)
τοῦ Χαμοσφακίδ(η), με τοιοῦτην ἔτερεν συ¹¹μφων(ίαν) ὅτι ὁ ρηθεὶς
Δημήτρ(ιος) ἤθελεν ποιήσ(ει) ἕτερον ταξήδ(ι), ἀφοῦ ἤθελεν πωλήσ(ει)
τὸ εἰρη¹²μένον ψάρη καὶ οὐκ ἤθελεν ἐπιστραφῇ εἰς τὴν παροῦσα χώ-
ραν καὶ ἤθελεν περάσῃ ὁ κε¹³ρὸς τῆς πάγας, ὅπερ χρεοστῇ νὰ πλερώ-
σ(η) ὁ ρηθεὶς Θεόδ(ω)ρος εἰς τὴν αὐθεντικὴν κάμαραν τῶν Ι¹⁴ Κο-
ρυφῶν νὰ πεύτῃ ὁ ρηθεὶς Δημήτρ(ιος) εἰς τὴν πένα κομουν(α) δια τὸ
ρηθὲν ἀπολυ¹⁵πάδ(ι) ὅσον ἤθελεν γνωριστῇ. Καὶ οὕτως ἐσυμφώνη-
σαν.

Μάρτυρες, Ἰω(άννης) ὁ Σκαρπάτης καὶ Φάντης Ι¹⁶ ὁ Μπα-
λιαρῆς.

6 διὰ² supra lineam // τὸ corr. ex τὰ // ἀπολυπαδ(ι) corr. ex ἐναπομένοντα 8 post
Θεοδ(ώ)ρου: Δημητρ(ίου) delevit 14 post κομουν(α): εἰς ο delevit

Διπλωματική περιγραφή και ανάλυση της πράξεως

Περίληψη

Ο Θεόδωρος Μαρίτζας ομολόγησε ότι πούλησε στον Δημήτριο Κακαβά 2300 περίπου ψάρια αλατισμένα. Κάθε χιλιάδα αγοράστηκε 12 δουκάτα, το κάθε δουκάτο 10 υπέρπυρα. Ο Κυρ Θεόδωρος ομολόγησε ότι έλαβε ένα μέρος των χρημάτων για τα ψάρια και συγκεκριμένα 10 δουκάτα. Ο Δημήτριος θέλει να ταξιδέψει για να πουλήσει τα ψάρια. Όσο αφορά το χρέος που απομένει ο Δημήτριος βάζει υποθήκη το σπίτι του, το οποίο βρίσκεται στην αγορά της Κέρκυρας, στην Annunciata , κοντά στο σπίτι του μαστρο Μιχάλη Χαμοσφακίδη. Μάρτυρες Ιωάννης Σκαρπάτης και Φάντης Μπαλιαρής.

Διπλωματικές παρατηρήσεις

Η παρούσα πράξη αφορά την πώληση ψαριών. Έχει συνταχτεί στο φύλλο 48 στο verso και αποτελείται από 16 στίχους. Η γλώσσα σύνταξης είναι η ελληνική με ιδιοτυπίες της καθομιλουμένης κερκυραϊκής διαλέκτου. Η δομή της πράξης αποτελείται από το Πρωτόκολλο, το Κείμενο και το Εσχατόκολλο.

Το Πρωτόκολλο ξεκινά με Invocatio-Συμβολική Επίκληση του θείου με το σημείο του σταυρού. Στη συνέχεια υπάρχει η φράση Τη αυτή ημέρα, που επιβεβαιώνει την ημερομηνία σύνταξης της πράξης, είναι η Datatio-Χρονολόγηση του εγγράφου.

Η πράξη συνεχίζει με το Κείμενο, το οποίο ξεκινά από το «Κυρ Θεόδωρος...Και ούτως εσυμφώνησαν». Στο Κείμενο υπάρχει η Intitulatio-Τίτλωση με το όνομα του δημιουργού της πράξης. Ο δημιουργός είναι ο Κυρ Θεόδωρος Μαρίτζας. Στη συνέχεια υπάρχει η Inscriptio-Επιγραφή, με το όνομα του αποδέκτη-παραλήπτη της πράξης. Ο αποδέκτης είναι ο Δημήτριος Κακαβάς. Η Intitulatio και η Inscriptio στα μεσαιωνικά έγγραφα εμφανίζοντας στο Πρωτόκολλο. Στο Κείμενο υπάρχει η Naratio-Αφήγηση αντικειμενική, σύνταξη σε γ' πρόσωπο. Στην Αφήγηση αναφέρονται οι λόγοι που οδήγησαν στη λήψη της απόφασης. Στη παρούσα πράξη ο λόγος είναι η αγοραπωλησία ψαριών. Στη Depositio-Διάθεση, καταγράφεται η απόφαση του δημιουργού. Η Διάθεση περιλαμβάνει αναφορά στον αγοραστή, στο ποσό της αγοράς, στο αντικείμενο προς πώληση, τον τρόπο

πληρωμής του ποσού, «είχεν πωλήσει....διά την ρηθήσαν πώλησιν δουκάτα ι». Ως Sanctio Negativa-Κύρωση Αρνητική μπορεί να θεωρηθεί η υποθήκη σπιτιού που θέτει ο αγοραστής σε περίπτωση που δεν καταφέρει να πληρώσει το χρέος: «Δια σε το απολυπάδι επειδή ο ρηθείς Δημήτριος θέλει να απέλθῃ να ταξηδέψῃ το ρηθέν ψάρια, δια σιγουρότητα του ειρημένου κυρ Θεοδώρου δια το ρηθέν απολυπάδι ο ρηθείς Δημήτριος υπόσχεται το οσπήτιον αυτού, ό έχει τν το εμπορίω των Κορυφών».

Τέλος, υπάρχει το Εσχατόκολλο με τις απαιτούμενες Υπογραφές-Subscriptio. Από τον 13ο αιώνα στο Subscriptio του Εσχατόκολλου αναφέρονται τα ονόματα του δημιουργού και των υπόλοιπων συμβαλλομένων και υπογράφει μόνο ο νοτάριος.

Σχόλια - Ιστορικά στοιχεία

Οι λέξεις και οι φράσεις που επιβεβαιώνουν το τυπικό που ακολουθεί ο νοτάριος είναι οι εξής: Τη αυτή ημέρα, σωματικώς παρόν, το κάθε δουκάτο υπέρπυρα, ο ρηθείς, ωμολόγησεν ότι έλαβε, δια δε το απολυπάδι, του ειρημένου, και ούτως εσυμφώνησαν.

Όσο αφορά τα ονόματα Ιωάννης και Δημήτριος τα συναντά κανείς σε πράξεις του νοταρίου της εποχής εκείνης αρκετά συχνά όπως έχει ήδη αναφερθεί.. Το όνομα Θεόδωρος είναι λίγο πιο σπάνιο, συναντάτε 30 φορές σε πράξεις τριών ετών του Τοξότη (1500-1503). Το όνομα Μιχάλης με τις παραλλαγές Μικέλ και Μικέλης συναντάτε στο ίδιο χρονικό διάστημα 51 φορές ενώ το όνομα Φάντης είναι πολύ πιο σπάνιο αφού συναντάτε μονάχα μια φορά στη παρούσα πράξη.(Πανταζή, 2007)

Σχετικά με τις τοποθεσίες που αναφέρονται στη πράξη επιβεβαιώνεται ότι σημαντικό σημείο της αγοράς της Κέρκυρας τον 16ο αιώνα ήταν το σημείο κοντά στη καθολική μονή της Annunciata που έγινε λόγος και παραπάνω, είναι χαρακτηριστική η φράση: το εμπορίω των Κορυφών εις την ενορίαν της Νουντζιάτας.

Ο νοτάριος για μια ακόμη φορά δεν αναφέρει την ακριβή ημερομηνία σύνταξης της πράξης απλά παραθέτει ως Datatio τη φράση Τη αυτή ημέρα. Ο ερευνητής θα πρέπει να αναζητήσει την ημερομηνία στα προηγούμενα έγγραφα του Πρωτοκόλλου του Εμμανουήλ Τοξότη. Σύμφωνα με την Πανταζή (2007), η ημερομηνία σύνταξης της παρούσας πράξης είναι 10 Ιανουαρίου 1503, της έκτης ινδικτιώνας.

Στο έγγραφο το αντικείμενο αγοραπωλησίας είναι τα αλατισμένα ψάρια. Το στοιχείο αυτό βοηθά να κατανοηθεί ο τρόπος διατροφής των ανθρώπων και ο τρόπος προστασίας των τροφίμων. Το αλάτι χρησιμοποιούνταν για να προφυλάσσει τα τρόφιμα. Τα παστά

ψάρια μπορούν να ενταχθούν στη κατηγορία των επεξεργασμένων προϊόντων. Το γεγονός ότι ο αγοραστής βάζει σε υποθήκη το σπίτι του το οποίο βρίσκονταν στο κέντρο της πόλης για την αγορά ψαριών δείχνει ότι τα παστά ψάρια ήταν σημαντικά για το εμπόριο την εποχή του 16ου αιώνα στη Κέρκυρα και αποτελούσαν τρόπο εργασίας και επιβίωσης των ανθρώπων.

Γλωσσάρι:

1. Το απολυπάδι (το ρέστο), είναι το υπόλοιπο.
2. Η πάγα (paga), είναι ο μισθός, η πληρωμή, η ανταμοιβή.
3. Η πένα (pena), είναι η ποινή, η τιμωρία.
4. Κομόνα είναι ο κόπος, η κοινή τιμωρία.
5. Η αυθεντική κάμερα, είναι το διοικητήριο, η έδρα των βενετικών αρχών.
6. Προλαβών (επίρρημα) σημαίνει εκ των προτέρων.
7. Χιλιάδες δύο, βέβαια και τριακόσια ψάρια πλέον ή ολυγότερον, εννοείται 2300 περίπου ψάρια. (Πανταζή, 2007)

4.2 Διπλωματική Ανάλυση Πράξεων του Κωνσταντίνου Μοναστηριώτη

Η επιλογή ενός μέρους των πράξεων του καταστίχου του νοταρίου, ποικίλου περιεχομένου, έχει σκοπό να αναδείξει τις διάφορες πτυχές αυτών, καθώς και την ιδιαιτερότητα τους. Ακολουθεί ένα ευρετήριο των πράξεων και στην συνέχεια η παλαιογραφική και διπλωματική τους ανάλυση.

Το πρωτόκολλο του νοταρίου Κωνσταντίνου Μοναστηριώτη περιλαμβάνεται στο Αρχείο Νοταρίων της Κέρκυρας²² με αριθμό φακέλου 1 και αριθμό υποφακέλου 8.

Ευρετήριο πράξεων

Πράξη 1: Πώληση σολιάτικου

Πράξη 2: Αγροτική συμφωνία εμφύτευσης αμπελιού

Πράξη 3: Παραλαβή τέκνου θανόντος αδελφού και κληρονομιάς αυτού

Πράξη 4: Πάκτωση εισοδήματος μονής

Πράξη 5: Διαθήκη

Πράξη 6: Συμφωνία κτήτορα μονής με ιερέα

²² Για το νοταριακό αρχείο Κέρκυρας, δηλαδή για το αρχείο που καλύπτει χονδρικά το διάστημα από το 16^ο-19^ο αι., μπορεί κανείς να ανατρέξει στο δημοσίευμα του Γεωργίου Ε. Ροδολάκη – Γεωργίου Ι. Γκρινιάτσου, «Το νοταριακό αρχείο της Κέρκυρας», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* 32 (1966), σσ. 9-137. Σε αυτό βρίσκεται δημοσιευμένος ο παλιός κατάλογος του αρχειονόμου Ι. Χειμαριού επεξεργασμένος χρονολογικά, αλλά όχι αναθεωρημένος. Ο κατάλογος αυτός είναι σε χρήση μέχρι σήμερα στο Αναγνωστήριο των Αρχείων της Κέρκυρας.

Πολύ σημαντική είναι η εργασία του Δημητρίου Ε.-Γ. Καρύδη, «Νοταριακές πράξεις Κορυφών (1488-1489)», *Περί ιστορίας* 3 (2001), σ. 69-116, διότι επισημαίνονται και ταυτίζονται αρκετοί νοτάριοι των ετών 1386-1537, που μέχρι τώρα δεν ήταν γνωστοί. Επίσης σημαντική είναι η εργασία του Σπύρου Ασωνίτη, «Τρία κερκυραϊκά νοταριακά έγγραφα των ετών 1398-1458, Έωα καὶ Έσπέρια 1(1993) σσ. 9-44», που αφορά στους νοταρίους των ετών 1247-1473.

Πράξη 1 (2)

2. ΠΩΛΗΣΗ ΣΩΛΙΑΤΙΚΟΥ

1^Γ

1507, 30 Δεκεμβρίου

,αφ' ἡμερα λ τού δικαίβριου μηνός ινδικτιωνος ἱ κειρ Δημητρωσ ὁ Ζουπάνος. ἐν τη
πω[λη] τον Κο|2 ρϋφων παρον σωματικὸς ὁμολώγ(ι)σεν καὶ ὕπεν ὅτη ἐπόλ(η)σεν ἔδωσεν
ἐπ[αρεδω]|3 σεν και σωματικὸς ἐλευθέρωσεν πρὸς τον παρώντ(α) κειρ Δημητρον τον
Φαναρ[ιωτη] | 4 καὶ προς τους εαυτου κληρονόμους καὶ δηαδώχους ὅλων το
σωλῖα[τικον]|5 ὅπερ ἔχη εις την περιοχην καὶ δηὰ κράτ(η)σιν τοῦ ποταμοῦ του
Λουτρ[ακιου]|6 τὸ ἐπονομαζώμενον ὁ Τόπος. ὅπερ πληρών(ι) το ρϋθὲν σωλῖατικον |7
λύβαθῶ. κατὰ πλησιον χοραφιον της Νωχενὰς καὶ κατὰ πλησιον [χορα] |8 φιον του ποτε
σερ Πιερου Τηγουλῖ. καὶ κατὰ πλησιον χοραφιον [.....] |9 [.....] τη τα και κατὰ πλησηον
τὸ ρϋθὲν ποτάμη. δηὰ τημῆν δικαιον την μέσω |10θεν αὐτον συμφωνησθήσαν καὶ
αφεσθήσαν ἥτη εις διηνερίκως. [.....] ὀγδωῆκον|11 τα ἔξη. Τον Κορϋφων. ἄτηνα
ὁμολωγ(η)σεν ὁ ἀναγεγραμμενος κειρ Δημητρος. |12 ὁ Ζουπάνος ὅτη τα ἔλαβεν. Εκ χειρός
τοῦ ἡρῖμένου κειρ Δημητρον. σώα καὶ ανε|13 λϋπὲς κατενώπ(ι)ον ἡμῶν. του ἡρῖμενου
νοταριου και τον ρῖθεντ(ων) μαρτυρων καὶ εις νομην και|14 τον ἐθεσεν δῆα κωνδηλίου. ὅς
το ἔθως της ρϋθήσης πωλεος. τοῦ πτην εις το ἡρῖ|15 μενον σωλῖατηκων ἥτηδαν θέλ(η) καὶ
βούλ(ε)τε αὐτὸς καὶ ἡ κληρωνώμῃ καὶ ἡ δηα|16 δώχῃ αὐτοῦ. πολὴν δωρήσθαι ἂν ταλάτ
καὶ τα ἔξης. δηαγοῦν βευαι|17 ὅτεραν ασφαλίαν του ἡρῖμένου κειρ Δημητρον καὶ τον
ἐαυτου κληρο|18 νόμων καὶ δηαδώχον. ἐγγών(ε) το παρον ἡστρουμέντ(ο). τη αὐτῇ
ἡμέρα.ἔτε|19 ρῖ συμφωνία. μέσωθεν αὐτον. παπα κειρ Βασίλ(ι)ος. ὁ Ἀρμενῖάκως εκ
χοριον|20 του Αγίου Μανθεος. παρῶν σωματικ(ὸ)ς ὁμολώγ(η)σεν καὶ ὕπεν ὅτη ἔαν
πολάκης |21 ποτε το καῖρῶ ἤθελεν ἀναγηρεύση η συμβῆα του ἡριμένου κειρ Δημη|22
τρίου του Ζουπάνου. το ρϋθεν ὁσωλῖατηκων. γή ἡ κληρωνώμ(ι) καὶ ἡ δηα|23 δόχῃ αὐτου.
να ἔνε ὁμπληγάδως ὁ ρῖθεις παπας κειρ Βασίλιος καὶ ἡ κλη|24 ρωνώμ(ι) καὶ ἡ δηαδώχῃ
αὐτοῦ. να το δηάφεντήζουν.

Ὑπο μαρτυρίας κειρ|25 Γεοργίου Κουλούρῖ. κειρ Ἀθανάση Γκώλα. κειρ Νῖκολάου
Σπάτ[.....].

Ἰνστρουμέντο

Διπλωματική περιγραφή και ανάλυση της πράξεως

Τίτλος

Ο κειρ Δημητρώς Ζουπάνος πούλησε στον κειρ Δημητρόν τον Φαναριώτη όλο το σολιάτικο του που βρίσκεται στην περιοχή Τόπος

Περίληψη

Ο κειρ Δημητρώς Ζουπάνος πούλησε στον κειρ Δημητρόν τον Φαναριώτη όλο το σολιάτικο του που βρίσκεται στην περιοχή Τόπος στο ποτάμι του Λουτρακίου. Αφού γίνεται η τοπογραφική του περιγραφή, δηλώνει ότι έλαβε το ποσό που συμφώνησαν για την αγοραπωλησία και του παραχωρεί τη γη. Στην ίδια πράξη γίνεται και μια ακόμα συμφωνία. Ο παπάς Βασίλειος Αρμενιάκος είναι υπόχρεος, εάν ποτέ επιθυμήσει η γυναίκα του Ζουπάνου το σολιάτικο να το διαφεντεύει αυτός και οι κληρονόμοι του.

Διπλωματικές παρατηρήσεις

Το έγγραφο βρίσκεται στο φύλλο 1r. Η αλλαγή στίχου εμφανίζεται στη μεταγραφή με μια κάθετη γραμμή (|), η οποία ακολουθείται από αρίθμηση δηλωτική του στίχου του πρωτοτύπου.

Το πρωτόκολλο αυτής της πράξης ξεκινά με τη **χρονολόγηση (datatio)** η οποία έχει γίνει με δύο τρόπους: α) αλφαβητικώς με αναφορά στο έτος από της γεννήσεως του Κυρίου (Anno Nativitatis)²³ - (,αφζ') και β) ολογράφως με αναφορά στην ημέρα, τον μήνα και την ινδικτιώνα κατά την βυζαντινή παράδοση (ήμερα λ τού δικαίβριου μηνός ινδικτιωνος ι). Άξιον λόγου είναι η απουσία της **επίκλησης (invocatio)** του θείου, η οποία στα προγενέστερα έγγραφα εμφανίζεται στην αρχή του πρωτοκόλλου.

Το κείμενο της πράξης αποτελείται από την **τίτλωση (intitulatio)** στην οποία αναφέρεται το όνομα και ο τίτλος του δημιουργού «κειρ Δημητρώς ό Ζουπάνος», από την **επιγραφή (inscriptio)** στην οποία αναφέρεται το όνομα και ο τίτλος του αποδέκτη «κειρ Δημητρον τον Φαναρ[ιωτη]», από την **κοινοποίηση (promulgatio/ notificatio)**, στην οποία αναφέρονται οι αποδέκτες, οι εν δυνάμει δηλαδή ενδιαφερόμενοι για την πώληση «προς τους εαυτου κληρονόμους καί δηαδώχους», από τη **διάθεση (dispositio)** όπου

²³ Ο τρόπος αυτός χρονολόγησης εγγράφων χρησιμοποιείται στο μεγαλύτερο αριθμό περιπτώσεων ήδη από το Μεσαίωνα. Το ημερολόγιο αυτό υπολογίζει ως αρχή του έτους την ημέρα της γέννησης του Χριστού, την 25η Δεκεμβρίου.

καταγράφεται η απόφαση του δημιουργού σε γ' ενικό πρόσωπο (αντικειμενική διάθεση η οποία επικράτησε από τον 11^ο αιώνα)²⁴ «ὅτι ἐπόλ(η)σεν ἔδωσεν ἐπ[αρεδω]σεν και σωματικός ἐλευθέρωσεν...». Ακολουθεί η **κύρωση (sanctio)** στην οποία αναφέρονται οι ρήτρες που καθιστούν νόμιμη τη συμφωνία: οι τυπικές φράσεις επικύρωσής της είναι οι ακόλουθες: «δηὰ τημῆν δικαιον, σῶα καὶ ανελϋπὲς, ἦτη εις δηνερίκῶς, καὶ εις νομην και τον ἔθεσεν δῆα κωνδηλίου²⁵, δηγοῦν βευαιότεραν ασφαλίαν».

Το **εσχατόκολλο** της πράξης αποτελείται από την **επικύρωση (corroboratio)**, η οποία περιλαμβάνει τις διατάξεις που ορίζουν τις τυπικές διαδικασίες που έπρεπε να ακολουθηθούν και οι οποίες εξασφαλίζουν την αποτελεσματικότητα και τη νομιμότητα του εγγράφου. Συγκεκριμένα γίνεται λόγος για τις υπογραφές μαρτύρων «Ὑπο μαρτυρίας κειρ Γεοργίου Κουλούρι. κειρ Ἀθανάση Γκῶλα. κειρ Νικόλαου Σπάτ[....].».

Τα κριτικά σημεία της έκδοσης τα οποία χρησιμοποιούνται στην παρούσα πράξη είναι η παρένθεση (στίχοι 2,3,5,6,11,13,15,18,19,20,22,24) και οι αγκύλες (στίχοι 1,2,3,4,5,7,8,9,10,25). Με τον τρόπο αυτό δηλώνονται γράμματα που αναλύονται ή λείπουν μέσω των συντομογραφιών που χρησιμοποιεί ο νοτάριος, καθώς και γράμματα που δεν μπορούν να διαβαστούν και έχουν σβηστεί, λόγω της κακής κατάστασης της πρώτης σελίδας του καταστίχου.

Σχόλια - Ιστορικά στοιχεία

Τα στοιχεία που εξάγουμε από την πράξη πώλησης σολιάτικου είναι αρκετά. Πρώτον, συναντάμε τα προσωνύμια που χρησιμοποιούσαν την εποχή εκείνη. Στην πράξη μας παρουσιάζονται το κειρ, σερ, ποτέ και παπάς. Με αυτά δηλώνεται πολλές φορές η ιδιότητα, αλλά και η ευρισκόμενη κατάσταση του προσώπου (ποτέ: εκλιπών). Είναι μια πράξη μέσω της οποίας μαθαίνουμε τη διαδικασία αγοραπωλησίας ενός σολιάτικου. Βλέπουμε τα εμπλεκόμενα πρόσωπα και τη νομική διαδικασία που ακολουθούσαν. Παρατηρούμε, πως με μια απλή συμβολαιογραφική πράξη ήταν κανείς κατοχυρωμένος και μπορούσε να κάνει εύκολα μια αγοραπωλησία. Στη συνέχεια, η εμφάνιση ενός προσώπου που έχει το προσωνύμιο σερ, Πιέρος Τηγούλης, μας δηλώνει την ξεχωριστή κοινωνική του θέση. Μέσα από την αναφορά αυτή βλέπουμε, ότι κατείχε κομμάτια γης στην περιοχή εκείνη. Επίσης, το δικαίωμα ανάκλησης της πώλησης της γης από τη γυναίκα του πωλητή είναι άξιο λόγου, εφόσον παραχωρείται η πλήρης νομή και κατοχή

²⁴ Έως τον 10^ο αιώνα επικρατέστερη μορφή διάθεσης ή αφήγησης (narratio) ήταν ο δημιουργός να απευθύνεται σε α' ενικό πρόσωπο.

²⁵ Σ.Ν. Ασωνίτης «δια κονδυλίου ως το σύνηθες των Κορυφών...», Τεκμήριον 2, Ανάτυπο, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα 2000.

της γης από τον αγοραστή. Τέλος, η μεσολάβηση του παπά Βασίλειου Αρμενιάκου ως υπεύθυνου για την αξιοποίηση της γης σε περίπτωση που η γυναίκα του πωλητή την επιθυμήσει ξανά, μας κάνει ιδιαίτερη εντύπωση, καθώς είναι ένας ρόλος εντελώς ξένος για τα καθήκοντα του ως παπάς.

Οι διαλεκτικές εκφράσεις και οι ιδιότυποι όροι που χρησιμοποιούνται είναι:

ινδικτιών: (ιταλ. *indictio*) μονάδα υπολογισμού η οποία διατελεί έναν δεκαπενταετή κύκλο

κειρ: κύριος

ποτέ: εκλιπών

παρον σωματικός: αυτός που παρίσταται στη σύναψη μιας δικαιοπραξίας και δεν εκπροσωπείται δια τρίτου προσώπου μέσω εξουσιοδότησης

σωλῖατικον ή σολδιατικό: συμβόλαιο διηνεκούς παραχώρησης κτήματος σε αγρολήπτη, το μίσθωμα κατά το οποίο αποδιδόταν φόρος σε είδος ή σε χρήμα στον κάτοχο του από τον ενοικιαστή

δηά κράτησιν: διακρατώ, έχω υπό την εξουσία μου, υπό την κατοχή μου

δηνερίκως: δηνάριο, αργυρό νόμισμα

ήστρουμέντο: (λατ. *instrumentum*) επίσημο έγγραφο γραμμένο από νοτάριο

δηάφεντήζουν: διαφεντεύω υπερασπίζω, προστατεύω

καὶ εις νομην και τον έθεσεν δηά κωνδηλίου: το παραχώρησε στην κατοχή του μέσω έγγραφης συμφωνίας

Πράξη 2 [12]

12 ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΕΜΦΥΤΕΥΣΗΣ ΑΜΠΕΛΙΟΥ

3^υ

1507, 24 Φεβρουαρίου

,αφζ' ήμερα κδ του φευρουαρίου μηνος ινδικτιωνος ι. κειρ Μηχαήλ Μηρίλας. κειρ Γεοργ(ος) καί|2 κειρ Αναστάσηως. καί κειρ Κοσταντής αὐτάδελφί παρον σωματικὸς|3 ὁμωλὼν(η)σαν καὶ ὕπαν. ὅτη πρωλαβὼν. τους παρέλθοντας καίρους ἔλα|4 βαν ευγε. εκ τον μησερ Νικόλαον τον Δελαπηῶντα ἕναν κομάτ(ι) τόπον|5 να το πηρισουν ἀμπέλ(ι) πληρέστατον κλημάτον. καὶ να βαλουν|6 καὶ ἐλαεικά δένδρῖ. κατὰ την τοπηκὴν σηνίθηα. καὶ ὁ ἡρῖμενος|7 μησερ Νικόλαως τους ἤχεν ταξη. [Καὶ ὁπ] να ἔνε ὁμπληγάδος.|8 ὅσην ζημία. ἤθελεν γενῖ εἰς στὼ ἡρῖμενον ἀμπέλ(ι). καὶ εἰς τα ἡρῖμένα|9 ἐλαεικά δένδρῖ. να τοὺς δηαφεντηζη. καὶ εἰς αὐτὸ ἡ ἀναγε|10 γραμέν(ι) αὐτάδελφῖ. πρωλαβὼν ηχαν ταξῖ του ἡρῖμενου μη|11 σερ Νικολάου. ὅτη να ὑποβλέπ(ει) ὅλες τες ζημήαις. ὅπερ ἤθε|12 λαν γενῖ εἰς στὼ ηριμενον. ἀμπελ(ι)ον καὶ εἰς τα ἀλαεικά δένδρι. να|13 τα ἐξετημών(ει) με την δηκαίσιόν(η). Καὶ το ἤτη εἰθελεν λάβῖ να ἐνε[.]|14 κό του. την σήμερον δὲ δηα βεβαίωση του ἡρῖμένου. μησερ Νικολάου. ἐπει|15 το ἡρῖμένω εγραφο να ενε βεβεότεραν ας

Ὑπο μαρτυρίας μησερ Μάρκου Τρίβιζα και μη |16 σερ Κοσταντήνου Λουκάνι

Ινστρουμέντο

Διπλωματική περιγραφή και ανάλυση της πράξεως

Τίτλος

Ο κειρ Μηχαήλ Μηρίλας, ο κειρ Γεοργος, ο κειρ Αναστάσηως και ο κειρ Κοσταντής ἔλαβαν ἀπὸ τον μησέρ Νικόλαον τον Δελαπηῶντα ἕνα κομμάτι γης για να φυτέψουν ἀμπέλια και ελαιόδενδρα

Περίληψη

Ο κειρ Μηχαήλ Μηρίλας, ο κειρ Γεοργος, ο κειρ Αναστάσηως και ο κειρ Κοσταντής ἔλαβαν ἀπὸ τον μησέρ Νικόλαον τον Δελαπηῶντα ἕνα κομμάτι γης για να φυτέψουν ἀμπέλια και ελαιόδενδρα και υπόσχονται να υπακούν τον μησέρ Νικόλαο σε ὅτι ἐκεῖνος τους υποδείξει σχετικὸ με την ἔκταση της γης που τους παραχώρησε.

Διπλωματικές παρατηρήσεις

Το έγγραφο βρίσκεται στο φύλλο 3ν. Η αλλαγή στίχου εμφανίζεται στη μεταγραφή με μια κάθετη γραμμή (|), η οποία ακολουθείται από αρίθμηση δηλωτική του στίχου του πρωτοτύπου.

Χαρακτηριστικό του εγγράφου είναι, ότι περιέχει ένα εμβόλιμο έγγραφο, δηλαδή, γίνεται η μνημόνευση ενός άλλου προγενέστερου εγγράφου («δὲ δηα βεβαίωσην του ἡρῖμένου. μησερ Νικόλαου. ἐπει το ἡρῖμένω εγγραφο να ενε βεβεότεραν ας»).

Το **πρωτόκολλο** αυτής της πράξης ξεκινά με τη **χρονολόγηση (datatio)** η οποία έχει γίνει με δύο τρόπους: α) αλφαβητικώς με αναφορά στο έτος από της γεννήσεως του Κυρίου (Anno Nativitatis) - (,αφζ') και β) ολογράφως με αναφορά στην ημέρα, τον μήνα και την ινδικτιώνα κατά την βυζαντινή παράδοση (ἡμερα κδ του φευρουαρίου μηνος ινδικτιωνος ι'). Άξιον λόγου είναι η απουσία της **επίκλησης (invocatio)** του θείου, η οποία στα προγενέστερα έγγραφα εμφανίζεται στην αρχή του πρωτοκόλλου.

Το **κείμενο** της πράξης αποτελείται από την **τίτλωση (intitulatio)** στην οποία αναφέρεται το όνομα και ο τίτλος του δημιουργού «κειρ Μηχαῖλ Μηρίλας. κειρ Γεοργ(ος) καὶ κειρ Ἀναστάσης. καὶ κειρ Κοσταντῆς αὐτάδελφῖ», από την **επιγραφή (inscriptio)** στην οποία αναφέρεται το όνομα και ο τίτλος του αποδέκτη «μησερ Νικόλαον τον Δελαπηῶντα», από τη **διάθεση (dispositio)** όπου καταγράφεται η απόφαση του δημιουργού σε γ' ενικό πρόσωπο (αντικειμενική διάθεση η οποία επικράτησε από τον 11^ο αιώνα) «ὁ ἡρῖμενος μησερ Νικόλαως τους ἤχεν ταξη. [Καὶ ὅπ] να ἔνε ὀμπληγάδος. ὄσην ζημία. ἤθελεν γενῖ εἰς στω ἡρῖμενον ἀμπέλ(ι). καὶ εἰς τα ἡρῖμένα ἐλαεικά δένδρῖ. να τοὺς δηαφεντηζη. καὶ εἰς αὐτὸ ἢ ἀναγε γραμέν(ι) αὐτάδελφῖ. πρωλαβῶν ηχαν ταξῖ του ἡρῖμενου μησερ Νικόλαου. ὅτη να ὑποβλέπ(ει) ολες τες ζημήαις. ὅπερ ἤθελαν γενῖ εἰς στω ηριμενον. ἀμπελ(ι)ον καὶ εἰς τα αλαεικά δένδρι. να τα ἐξετημών(ει) με την δηκαίωσίν(η). Καὶ το ἦτη εἰθελεν λάβῖ να ἐνε[.] κό του. την σήμερον δὲ δηα βεβαίωσην του ἡρῖμένου. μησερ Νικόλαου. ἐπει το ἡρῖμένω εγγραφο να ενε βεβεότεραν ας». Ακολουθεῖ η **θετική κύρωση (sanctio positiva)** στην οποία αναφέρονται οι ρήτρες που καθιστούν νόμιμη τη συμφωνία «ἢ ἀναγεγραμέν(ι) αὐτάδελφῖ. πρωλαβῶν ηχαν ταξῖ του ἡρῖμενου μησερ Νικόλαου. ὅτη να ὑποβλέπ(ει) ολες τες ζημήαις. ὅπερ ἤθελαν γενῖ εἰς στω ηριμενον. ἀμπελ(ι)ον καὶ εἰς τα αλαεικά δένδρι. να τα ἐξετημών(ει) με την δηκαίωσίν(η). Καὶ το ἦτη εἰθελεν λάβῖ να ἐνε[.] κό του. την σήμερον δὲ δηα βεβαίωσην του ἡρῖμένου. μησερ Νικόλαου. ἐπει το ἡρῖμένω εγγραφο να ενε βεβεότεραν ας».

Το εσχατόκολλο της πράξης αποτελείται από την **επικύρωση (corroboratio)**, η οποία περιλαμβάνει τις διατάξεις που ορίζουν τις τυπικές διαδικασίες που έπρεπε να ακολουθηθούν και οι οποίες εξασφαλίζουν την αποτελεσματικότητα και τη νομιμότητα του εγγράφου. Συγκεκριμένα γίνεται λόγος για τις υπογραφές μαρτύρων «Υπο μαρτυρίας μησερ Μάρκου Τριβίζα και μησερ Κοσταντίνου Λουκάνϊ».

Τα κριτικά σημεία της έκδοσης τα οποία χρησιμοποιούνται στην παρούσα πράξη είναι η παρένθεση (στίχοι 1,2,3,5,8,10,11,12,13) και οι αγκύλες (στίχοι 7,13). Με τον τρόπο αυτό δηλώνονται γράμματα που αναλύονται ή λείπουν μέσω των συντομογραφιών που χρησιμοποιεί ο νοτάριος, καθώς και γράμματα που δεν μπορούν να διαβαστούν και έχουν σβηστεί, λόγω της κακής κατάστασης του καταστίχου.

Σχόλια - Ιστορικά στοιχεία

Από την πράξη αγροτικής συμφωνίας εμφύτευσης αμπελιού προκύπτουν ιστορικά στοιχεία σχετικά με την εκμετάλλευση της γης και διαχείρισης της από τον ιδιοκτήτη²⁶. Στην πράξη αυτή τα προσωνύμια που συναντάμε είναι το κειρ και το μησέρ. Με αυτά δηλώνεται η ιδιότητα, αλλά και η ευρισκόμενη κατάσταση του προσώπου. Σημαντικά ιστορικά στοιχεία της παρούσας πράξης είναι πως τέσσερα αδέρφια ζήτησαν και τους παραχωρήθηκε ένα κομμάτι γης για να φυτέψουν αμπέλι και ελαιόδενδρα, το οποίο τους έθεσε στην κυριότητα τους ο μησέρ Νικόλαος. Από τον τίτλο της προσφώνησης του τελευταίου αντιλαμβανόμαστε, πως κατείχε αρκετές εκτάσεις στην περιοχή εκείνη, σε σημείο που δεν μπορούσε να εκμεταλλευτεί μόνος του και προέβαινε στην παραχώρηση γης με οφέλη φυσικά. Παρόλο που τα αδέρφια είχαν στην κυριότητα τους την έκταση της γης ο μησέρ Νικόλαος ήταν αυτός που είχε τον πρώτο λόγο. Επίσης, στοιχεία που απορρέουν σχετικά με την γεωργία στην περιοχή της Λευκίμμης είναι η ύπαρξη γεωργικών εκτάσεων αμπελιών καθώς και ελαιοδένδρων, που μαρτυρούν την παραγωγή κρασιού και λαδιού αντίστοιχα, προϊόντων σημαντικών για τον τόπο και άμεσα εμπορεύσιμων με σκοπό το κέρδος. Τέλος, σημαντική παρατήρηση είναι η εξής, πως συναντάμε πρώτη φορά στο κατάστιχο αυτό, στο σημείο της υπογραφής, δύο ανθρώπους με το όνομα μησέρ. Σε αυτή της περίπτωση μαρτυρείται άμεσα ο κύκλος του μησέρ Νικολάου και η συνεργασία του με άτομα της ίδιας κοινωνικής τάξης.

Οι διαλεκτικές εκφράσεις και οι ιδιότυποι όροι που χρησιμοποιούνται είναι:

²⁶ Γ. Ροδολάκης, «Αγροτικές συμβάσεις στην Κέρκυρα (15ος-16ος αιώνας)», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου*, 33 (1977).

ινδικτιών: (ιταλ. indictio) μονάδα υπολογισμού η οποία διατελεί έναν δεκαπενταετή κύκλο

κειρ: κύριος

παρον σωματικός: αυτός που παρίσταται στη σύναψη μιας δικαιοπραξίας και δεν

εκπροσωπείται δια τρίτου προσώπου μέσω εξουσιοδότησης

αὐτάδελφῖ: αδελφός από τον ίδιο πατέρα και την ίδια μητέρα

μησέρ: (ιταλ. misser) προσφώνηση ευγενείας για εύπορους αστούς

ὀμπλιγάδος: ομπλιγάρω υποχρεώνω, εξαναγκάζω

Πράξη 3 [4]

4 ΠΑΡΑΛΑΒΗ ΤΕΚΝΟΥ ΘΑΝΟΝΤΟΣ ΑΔΕΛΦΟΥ ΚΑΙ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΑΥΤΟΥ

1^v

1507, 30 Δεκεμβρίου

τη αὐτῇ ἡμέρα. κειρ Ἰακουμῶς ὁ Παπαβλασώπουλος παρον σωματικός ὁμωλογ(η)σεν καὶ ὕπεν|2 ὅτη ἔλαβεν εἰς χειρας αὐτοῦ τὸ πεδῆ του ποτε κειρ Ανδρέα Παπαβλασώπουλου.|3 ὀνόματι Σταματοῦ|4 σήντ τα πράγματα του ποτε π(ατ)ρ(ο)ς αὐτου. υγουν ὀσπητητα. ἀμπέλ(ι)α χοραφια|5 Καὶ την μεσαρία του ὀσπητήου βαρέλ(ι)α ε. το εν μετρων ζ. το ἔτερο μετρων|6 ζ. τὸ ἄλω μετρων ε. τὸ ἄλω μετρων γι''. και τω ἄλω μετρων αν(θρωπιν)ι μηναν αρκλή|7 τζα σκαλησθήρῖα γ. βαρδούβῖ εν. τζεκούρῖ εν. κασαρῖ ἄ. κακα|8 βῖἄ. αρίδα μήα. ἀνεμουρῖ ἄ. δραπάνῖ ἄ. σκαφήδ(η) ἄ. ἔτερω σκα|9 φήδη ἄ. μηκρῶ. πλασθηρία μήα. πηκλιάδες δῖο. κόσκύνω ἄ.|10 πηἄδενες γ. ταλέρῖα ἦ. πηνάκηα ζ. τζουκαλῖα δῖο. ταυλα. κῦ|11 παρῖσέεινῖ ἄ. μετατρης στελᾶτης. σῖδερῶσουβλο ἄ. σκαμνήα δῖο λαδωξεστες|12 γ'. ὑπάπλωμα ἄ. καῖνούρῖο. ἄσπρω. δακτηλίδηα δῖο. ἀργηρᾶ δῖο|13 ματέρῖα. σκαρία τον βαρελιων. ἀργαλῖο φουρνίδω. εν. σακία γ. λῖνάρῖ|14 δεκάρῖ ἄ. βαμπάκ(ι) λιτρου δῖο σηδερω φωτήες δῖο. ἀκῶμ(α) χρεοστῇ ὁ Ιω(αννης) ὁ Κον|15 τούρος. μαρτζέλ(ια) δῖο του ἀνωθεν π(ατ)ρ(ο)ς αὐτῆς. Τα δε ἀναγεγραμένα. πράγματα ἐ|16 λαβεν. εκ χειρῶς. της μητέρας του ἀναγεγραμένου πεδῆου.

Ὑπο μαρτυρίας παπα|17 κειρ Ιω(αννη) Κουμερκῖἄρι. καὶ κειρ Ιω(αννη) Μηρίλ(α).

Ἰνστρουμέντο

Διπλωματική περιγραφή και ἀνάλυση της πράξεως

Τίτλος

Ο κειρ Ιακουμός Παπαβλασώπουλος ἔλαβε ὑπὸ την προστασία του το παιδί του θανόντος συγγενή του

Περίληψη

Ο κυρ Ιακουμός ο Παπαβλασώπουλος μετὰ το θάνατο του συγγενή του παρέλαβε ὑπὸ την προστασία του, ἀπὸ την κυρά Μπέλλα, το παιδί του με σκοπὸ να το μεγαλώσει. Μαζί με

το παιδί παρέλαβε από την κυρά Μπέλλα και όλη την περιουσία του συγγενή του, η οποία αποτελείται από ένα ακίνητο, χωράφια, εργαλεία, γεωργικό εξοπλισμό και οικιακό εξοπλισμό.

Διπλωματικές παρατηρήσεις

Το έγγραφο βρίσκεται στο φύλλο 1ν. Η αλλαγή στίχου εμφανίζεται στη μεταγραφή με μια κάθετη γραμμή (|), η οποία ακολουθείται από αρίθμηση δηλωτική του στίχου του πρωτοτύπου.

Το πρωτόκολλο αυτής της πράξης ξεκινά με τη **χρονολόγηση (datatio)** η οποία δηλώνεται μέσω της φράσης «τη αὐτῇ ἡμέρα» με την οποία εννοείται η χρονολόγηση της προηγούμενης, από αυτήν, πράξης (ἡμερα λ τού δικαίβριου μηνός ινδικτιωνος ἱ). Αισθητή είναι η απουσία της **επίκλησης (invocatio)** του θείου, η οποία στα προγενέστερα έγγραφα εμφανίζεται στην αρχή του πρωτοκόλλου.

Το κείμενο της πράξης αποτελείται από την **τίτλωση (intitulatio)** στην οποία αναφέρεται το όνομα και ο τίτλος του δημιουργού «Ἰακουμωσ ὁ Παπαβλασώπουλος», από την **επιγραφή (inscriptio)** στην οποία αναφέρεται το όνομα και ο τίτλος του αποδέκτη «κειρ Ανδρέα Παπαβλασώπουλου», από τη **διάθεση (dispositio)** όπου καταγράφεται η απόφαση του δημιουργού σε γ' ενικό πρόσωπο (αντικειμενική διάθεση η οποία επικράτησε από τον 11^ο αιώνα).

Το εσχατόκολλο της πράξης αποτελείται από την **επικύρωση (corroboratio)**, η οποία περιλαμβάνει τις διατάξεις που ορίζουν τις τυπικές διαδικασίες που έπρεπε να ακολουθηθούν και οι οποίες εξασφαλίζουν την αποτελεσματικότητα και τη νομιμότητα του εγγράφου. Συγκεκριμένα, γίνεται λόγος για τις υπογραφές μαρτύρων «Ὑπο μαρτυρίας παπα κειρ Ιω(αννη) Κουμερκϊᾶρι. καὶ κειρ Ιω(αννη) Μηρίλ(α)».

Το κριτικό σημείο της έκδοσης το οποίο χρησιμοποιείται στην παρούσα πράξη είναι αυτό της παρένθεσης (στίχοι 1,4,5,6,8,14,15,17). Με τον τρόπο αυτό δηλώνονται τα γράμματα που αναλύονται ή λείπουν μέσω των συντομογραφιών που χρησιμοποιεί ο νοτάριος.

Σχόλια - Ιστορικά στοιχεία

Τα ιστορικά στοιχεία που εκμαιεύουμε από την παρούσα πράξη είναι αρκετά και ενδιαφέροντα. Μας βοηθούν να κατανοήσουμε το νομικό πλαίσιο της εποχής εκείνης, που αφορά στην κηδεμονία ενός τέκνου, καθώς και την οικονομική και κοινωνική ζωή

του τόπου. Πρώτον, συναντάμε τα προσωνύμια που χρησιμοποιούσαν την εποχή εκείνη (κειρ). Με αυτά δηλώνεται πολλές φορές η ιδιότητα, αλλά και η ευρισκόμενη κατάσταση του προσώπου (ποτε: εκλιπών). Στη συνέχεια, είναι πολύ ενδιαφέρον το γεγονός, πως όταν ο πατέρας ενός παιδιού φεύγει από τη ζωή έρχεται ο κοντινότερος αρσενικός συγγενής να λάβει υπό την προστασία του το παιδί, παρόλο που βρίσκεται στη ζωή η μητέρα του παιδιού. Επίσης, ορίζεται υπεύθυνος και για τη διαχείριση της περιουσίας του παιδιού. Με τον τρόπο αυτό κατανοούμε πως στο συγκεκριμένο ζήτημα η γυναίκα-μητέρα στερούνταν των δικαιωμάτων του ρόλου της, όπως τον έχουμε σήμερα στο μυαλό μας. Εξίσου σημαντικά είναι και τα στοιχεία που λαμβάνουμε σχετικά με την οικονομική κατάσταση του θανόντος, μέσω της περιγραφής της περιουσίας του. Στην προκειμένη περίπτωση παρατηρούμε πως ο θανών κατείχε μια αρκετά καλή οικονομική υπόσταση για τα δεδομένα της εποχής εκείνης. Τα περιουσιακά του στοιχεία αποτελούνται από ένα σπίτι, χωράφια, εργαλεία, γεωργικό εξοπλισμό και οικιακό εξοπλισμό. Όλα αυτά αναλύονται διεξοδικά μέσα στην πράξη μας και μας δίνουν τη δυνατότητα κατανόησης της ακίνητης περιουσίας ενός ανθρώπου, τα εργαλεία και το γεωργικό εξοπλισμό που χρησιμοποιούσαν την εποχή εκείνη, καθώς και τον οικιακό εξοπλισμό ενός σπιτιού.

Οι διαλεκτικές εκφράσεις και οι ιδιότυποι όροι που χρησιμοποιούνται είναι:

ινδικτιών (ιταλ. *indictio*) μονάδα υπολογισμού η οποία διατελεί έναν δεκαπενταετή κύκλο

παρον σωματικός: αυτός που παρίσταται στη σύναψη μιας δικαιοπραξίας και δεν εκπροσωπείται δια τρίτου προσώπου μέσω εξουσιοδότησης

κειρ: κύριος

του ποτε: του εκλιπόντος

όσπητηα: σπίτια

αρκλήτζα: *άρκλι* η *άκλα* (λατ. *arcula*) μικρή θήκη, το κιβώτιο, το σεντούκι

μαρτζέλια: μαρτζέλλο, αργυρό νόμισμα

σιδεροφωτηα: πυροστιά, τριπόδι

λαδωξεστες: δοχείο αποθήκευσης ελαιολάδου

ματέρια: μεγάλη ανθεκτική σανίδα

Πράξη 4 [7]

7 ΠΑΚΤΩΣΗ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΜΟΝΗΣ

2^ν

1507, 27 Ιανουαρίου

,αφ' ἡμερα κζ του Ἰουναριου μηνὸς ινδικτιωνος ἱ. κειρ Διονίσηως. μοναχῶς. το ἐπὶ κληρον αὐτοῦ Στανί|2 τζης. ος ὑγούμενος. της ὑπερ Ἀγίας Θεοτοκου. της Φανερομένης.|3 παρον σωματικὸ(ς) ὁμολώγ(η)σεν καὶ υπεν. ὅτι ἐπάκτωσεν πρὸς τον παρώντ(α) κειρ|4 Ἀνδρεαν τον Βασηλώπουλον. ὅλων το ἐσώδημα του μοναστηρίου. ὅπερ ἔχη. εις την|5 περιόχην καὶ δὴα κράτ(η)σιν χορίου. τοῦ Ἐγνηόχοριου. δηα χρόνους γ|6 ἐρχομένους τελίοις. ἀρχίζοντας. εκ την πρώτ(η) ἡμερα του μηνός. μαΐου. ινδικτιώνος ἱ|7 εις στω αφζ ἐνοώντας. τὸ ρῖθὲν πακτως. τον καθὲν χρόνω υπέρπυρα κβ|8 καὶ να ὀφίλ(η) ὁ ρῖθῆς. κειρ Ἀνδρέας. να πληρών(ῃ) τα ἡρῖμένα υπέρπυρα κβ. πασα χρόν(ο)|9 ἀβάντη τράτου. πρὸς τον ἡριμενον κειρ Διονίσηον.

Ὑπο μαρτυρίας κειρ Κα|10 λινίκου. ἱερωμοναχου της ὑπερ Ἀγίας Θεοτοκου της κοκηνάδας. παπα κειρ|11 Ἀρσενίου. Πολιέυτου. καὶ κειρ Ἰανούλ(η) Μπρετάνου :~

Ἰνστρουμέντο

Διπλωματική περιγραφή και ἀνάλυση της πράξεως

Τίτλος

Ο κειρ Διονίσηως Στανίτζης μοναχὸς πακτώνει το εισόδημα της μονῆς στον κειρ Ἀνδρέαν Βασηλώπουλον

Περίληψη

Ο κειρ Διονίσηως μοναχὸς, ο κατὰ κόσμον Στανίτζης, πακτώνει το εισόδημα της μονῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Φανερωμένης, το οποίο βρίσκεται στο Εγνηοχώρι, για τρία χρόνια στον κειρ Ἀνδρέα Βασηλώπουλο. Ο τελευταῖος υπόσχεται να πληρώνει κάθε χρόνο τα χρήματα τα οποία συμφώνησαν.

Διπλωματικές παρατηρήσεις

Το έγγραφο βρίσκεται στο φύλλο 2ν. Η αλλαγή στίχου εμφανίζεται στη μεταγραφή με μια κάθετη γραμμή (|), η οποία ακολουθείται από αρίθμηση δηλωτική του στίχου του πρωτοτύπου.

Το **πρωτόκολλο** αυτής της πράξης ξεκινά με τη **χρονολόγηση (datatio)** η οποία έχει γίνει με δύο τρόπους: α) αλφαβητικώς με αναφορά στο έτος από της γεννήσεως του Κυρίου (Anno Nativitatis) - (,αφζ') και β) ολογράφως με αναφορά στην ημέρα, τον μήνα και την ινδικτιώνα κατά την βυζαντινή παράδοση (ήμερα κζ του Ίουναριου μηνός ινδικτιωνος ι'). Άξιον λόγου είναι η απουσία της **επίκλησης (invocatio)** του θείου, η οποία στα προγενέστερα έγγραφα εμφανίζεται στην αρχή του πρωτοκόλλου.

Το **κείμενο** της πράξης αποτελείται από την **τίτλωση (intitulatio)** στην οποία αναφέρεται το όνομα και ο τίτλος του δημιουργού «κειρ Διονίσσης. μοναχῶς. το ἐπήκλην αὐτοῦ Στανίτζης», από την **επιγραφή (inscriptio)** στην οποία αναφέρεται το όνομα και ο τίτλος του αποδέκτη «κειρ Ἀνδρεαν τον Βασηλώπουλον», από τη **διάθεση (dispositio)** όπου καταγράφεται η απόφαση του δημιουργού σε γ' ενικό πρόσωπο (αντικειμενική διάθεση η οποία επικράτησε από τον 11^ο αιώνα) «ὁμωλώγ(η)σεν καὶ υπεν. ὅτη ἐπάκτωσεν...ὄλων το ἐσώδημα του μοναστηρίου...ἀρχίζοντας. εκ την πρώτ(η) ήμερα του μηνός. μαΐου. ινδικτιώνος ι' εις στο αφζ' ἐνοῶντας. τὸ ρῖθὲν πακτως». Χαρακτηριστικό, στο σημείο αυτό, είναι η αναφορά σημείου χρονολόγησης με τον άνωθεν τρόπο. Ακολουθεί η **κύρωση (sanctio)** στην οποία αναφέρονται οι ρήτρες που καθιστούν νόμιμη τη συμφωνία «τον καθέν χρόνω υπέρπυρα κβ καὶ να ὀφίλ(η) ὁ ρῖθῆς. κειρ Ἀνδρέας. να πληρών(ι) τα ἡρῖμένα υπέρπυρα κβ. πασα χρόν(ο) ἀβάντη τράτου».

Το **εσχατόκολλο** της πράξης αποτελείται από την **επικύρωση (corroboratio)**, η οποία περιλαμβάνει τις διατάξεις που ορίζουν τις τυπικές διαδικασίες που έπρεπε να ακολουθηθούν και οι οποίες εξασφαλίζουν την αποτελεσματικότητα και τη νομιμότητα του εγγράφου. Συγκεκριμένα γίνεται λόγος για τις υπογραφές μαρτύρων «Υπο μαρτυρίας κειρ Κα λίνϊκου. ιερωμοναχου της ὑπερ Ἀγίας Θ(εοτο)κου της κοκηνάδας. παπα κειρ Ἀρσενίου. Πολίεϋτου. καὶ κειρ Ἰανούλ(η) Μπρετάνου :~ ».

Το κριτικό σημείο της έκδοσης το οποίο χρησιμοποιείται στην παρούσα πράξη είναι αυτό της παρένθεσης (στίχοι 2,3,5,6,8,10,11). Με τον τρόπο αυτό

δηλώνονται γράμματα που υπονοούνται και λείπουν και αναλύονται οι συντομογραφίες που χρησιμοποιεί ο νοτάριος.

Σχόλια - Ιστορικά στοιχεία

Από την παρούσα πράξη πάκτωσης εισοδήματος μονής αντλούμε πολλά σημαντικά στοιχεία σχετικά με την διαδικασία της πάκτωσης και με τα προνόμια και τις δωρεές στις εκκλησίες την περίοδο εκείνη²⁷. Σε πρώτο επίπεδο συναντάμε τα προσωνύμια που χρησιμοποιούσαν την εποχή εκείνη. Στην πράξη μας παρουσιάζονται το κειρ, το μοναχός, το ηγούμενος, το ιερομόναχος και το παπάς. Με αυτά δηλώνεται πολλές φορές η ιδιότητα, αλλά και η ευρισκόμενη κατάσταση του προσώπου. Βλέπουμε τον ηγούμενο της Μονής να έχει το δικαίωμα να διαχειριστεί την περιουσία της εκκλησίας του με σκοπό το οικονομικό κέρδος γι'αυτήν. Από την άλλη πλευρά, βλέπουμε έναν απλό πολίτη να προβαίνει στην πάκτωση χωραφιών της Μονής με σκοπό την καλλιέργεια και την ιερή υπόσχεση του προς την εκκλησία, ότι θα είναι συνεπής στις οικονομικές του υποχρεώσεις. Η παρούσα πράξη μας μαρτυρά τις δοσοληψίες μεταξύ της εκκλησίας και των πολιτών και την σύνταξη δικαιοπρακτικών πράξεων μεταξύ τους. Τέλος, είναι σημαντική η ύπαρξη ενός ιερομονάχου μιας άλλης εκκλησίας και ενός παπά στο εσχατόκολλο. Το γεγονός αυτό μαρτυρά τη σοβαρότητα της πράξης και προκαταβάλλει τον κειρ Ανδρέα Βασιλόπουλο να είναι σωστός στις υποχρεώσεις του δημιουργώντας του δέος προς το θείο.

Οι διαλεκτικές εκφράσεις και οι ιδιότυποι όροι που χρησιμοποιούνται είναι:

ινδικτιών: (ιταλ. *indictio*) μονάδα υπολογισμού η οποία διατελεί έναν δεκαπενταετή κύκλο

κειρ: κύριος

παρον σωματικός: αυτός που παρίσταται στη σύναψη μιας δικαιοπραξίας και δεν εκπροσωπείται δια τρίτου προσώπου μέσω εξουσιοδότησης

δήα κράτ(η)σην χορίου: διακρατώ, έχω υπό την εξουσία μου, υπό την κατοχή μου

άβάντη τράτου: από τη συμφωνία και έπειτα

υπέρπυρα: χρυσό βυζαντινό νόμισμα ισοδύναμο με το 1/3 έως 1/4 του ενετικού δουκάτου

²⁷ Σχετικά με τα προνόμια και τις δωρεές σε εκκλησίες και μονές βλ.: Καραπιδάκης Νίκος, «Από την ευλάβεια στην οικονομική διαχείριση: ναοί, μονές και ευαγή ιδρύματα στην Κέρκυρα (16ος-18ος αι.)», *Μοναστήρια, οικονομία και πολιτική, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης* (2011), σ. 141-153 και Σοφία-Αικατερίνη Πανταζή, «Ορθόδοξος κλήρος και βενετική εξουσία: η ιστορία μιας αδιατάραχτης σχέσης;», *Κερκυραϊκά Χρονικά*, περ. Β', 4 (2007), σ. 111, 112.

Πράξη 5 [18]

18 ΔΙΑΘΗΚΗ

6^τ

1507, 21 Μαρτίου

,αφζ' ημερα κᾷ του μαρτίου μηνός. ινδικτιώνος ἱ. ἐγὼ Θεοδώρα συμβία τοῦ ποτε κειρ Δημητρίου του Γληγώρι. εκ χορίον των|2 Κουσπάδων. ἐν οἰγήα καὶ σταθηρά μνημ(η) καθεστηκό οὔσα. καὶ πτοήθης τον θάνατον. μήπ[ως]|3 ἐφνηδῖος μη ἐπέλθ(ῖ). καὶ τα κατὰ με ἀδιόρθωτα μην(ου)σην. ὅς καὶ ἀλῆς πολὰς του|4 το συμβέβηκεν. δῆν εγνω πρὸ τοῦ τα κατὰ με δηατάξασθε. καὶ γραφὴν παραδο[υνε]|5 ἐνθέντ(ων). δῆα χειρὸς νοταρίου Κωνσταντή(νου) Μωναστηριότη. ἐνώπηον ἀξιοπῆστων μαρτυρων. π(α)π(α) κειρ Ἀρ|6 σενίου Μωναστηριότη. κειρ Σταμάτ(ι) Ἀλαμάνου. καὶ κειρ Βασηλιου Καπαντρίτ(η). κληθ[εντες]. καὶ ἀξη|7 οθ[εντες]. Προ εμε ἐλθῆν. πεπήεικα την καὶ δηορίζομε. ἐπη της ἐμῆς πράγμασην|8 οὔτος ην. ἡ το κῦνον του βίου ἐπελθῖ μη τελους. ἐν πρώτης. ἀφήήμεν παση τον|9 εν χ(ριστ)ω ἀπάπη. καὶ τελιαν σηνχορίσην. ἐπηταθεν καὶ ὀρίζο και ἀφηο τα παντ[ια]|10 μου πράγμα[τα]. ὕγουν την πρίκαν μου. καθὸς δηαλαμβανῖ ἡ ἀρεσκύα μου. να τα ἔχουν ἡ διο μ(ου)|11 υῖει. ὁ Νῖκολός. καὶ ὁ Γεόργως. καὶ η ἐαῦτων κληρωνωμι καὶ ἡ δηαδώχη. δηᾶγουν|12 βεβαιοτέραν ασφαλίαν. ἐπήεισα την παρούσα μου ὁμωλογη δηάθηκ(η). παρα χειρὸς νοταρίου|13 Κοσταντή Μονμωναστηριότη. ὕγαρ παρούσα μου δηαθηκη βούλ(ο)με του ἔχην το ησχειρον|14 καὶ βέβειον. κατὰ παν ἡδως διαθήκεις. και τα εξῆς

Ινστρουμέντο

Διπλωματική περιγραφή και ανάλυση της πράξεως

Τίτλος

Η Θεοδώρα συμβία του ποτέ Δημητρίου του Γληγώρι συντάσσει την διαθήκη της υπό χειρὸς του νοταρίου Κωνσταντίνου Μωναστηριώτη

Περίληψη

Η Θεοδώρα συμβία του ποτέ Δημητρίου του Γληγώρι συντάσσει την διαθήκη της υπό χειρός του νοταρίου Κωνσταντίνου Μοναστηριώτη και αφήνει όλη της την περιουσία στα δύο της παιδιά Νικόλαο και Γεώργο και στους κληρονόμους αυτών.

Διπλωματικές παρατηρήσεις

Το έγγραφο βρίσκεται στο φύλλο 6r. Η αλλαγή στίχου εμφανίζεται στη μεταγραφή με μια κάθετη γραμμή (|), η οποία ακολουθείται από αρίθμηση δηλωτική του στίχου του πρωτοτύπου.

Το **πρωτόκολλο** αυτής της πράξης ξεκινά με τη **χρονολόγηση (datatio)** η οποία έχει γίνει με δύο τρόπους: α) αλφαβητικώς με αναφορά στο έτος από της γεννήσεως του Κυρίου (Anno Nativitatis) - (,αφζ') και β) ολογράφως με αναφορά στην ημέρα, τον μήνα και την ινδικτιώνα κατά την βυζαντινή παράδοση (ημερα κᾶ του μαρτίου μηνός. ινδικτιώνος ἱ). Άξιον λόγου είναι η απουσία της **επίκλησης (invocatio)** του θείου, η οποία στα προγενέστερα έγγραφα εμφανίζεται στην αρχή του πρωτοκόλλου.

Το **κείμενο** της πράξης αποτελείται από την **τίτλωση (intitulatio)** στην οποία αναφέρεται το όνομα και ο τίτλος του δημιουργού «ἐγὼ Θεοδώρα σημβία τοῦ ποτε κειρ Δημητρίου του Γληγώρι. εκ χορίον των Κουσπάδων», από τη **διάθεση (dispositio)**, όπου καταγράφεται η απόφαση του δημιουργού «ἐν πρώτης. ἀφήήμεν παση τον εν χ(ριστ)ω ἀπάπη. καὶ τελιαν σηνχορίσην. ἐπηταθεν καὶ ὀρίζο καὶ ἀφηο τα παντ[ια] μου πράγμα[τα]. ὕγουν την πρίκαν μου. καθὸς δηλαμβανῖ ἡ ἄρεσκύα μου.», από την **επικύρωση (corroboratio)**, η οποία περιλαμβάνει τις διατάξεις που ορίζουν τις τυπικές διαδικασίες που έπρεπε να ακολουθηθούν και οι οποίες εξασφαλίζουν την αποτελεσματικότητα και τη νομιμότητα του εγγράφου «δὴν χειρὸς νοταρίου Κωνσταντή(νου) Μωναστηριότη. ἐνώπηον ἀξιοπηῆστων μαρτυρων. π(α)π(α) κειρ Ἀρσενίου Μωναστηριότη. κειρ Σταμάτ(ι) Ἀλαμάνου. καὶ κειρ Βασηλίου Καπαντρίτ(η)» και από την **επιγραφή (inscriptio)** στην οποία αναφέρεται το όνομα και ο τίτλος του αποδέκτη «να τα ἔχουν ἡ διο μ(ου) υἱει. ὁ Νῖκολός. καὶ ὁ Γεόργως. καὶ ἡ ἐαῦτων κληρωνωμι καὶ ἡ δηᾶδῶχη».

Το **εσχατόκολλο** της πράξης αποτελείται κατ'εξαίρεση στην παρούσα πράξη από την **υπογραφή του δημιουργού (subscriptiones)**, η οποία περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία που αποδεικνύουν τη συμμετοχή του αρμόδιου προσώπου στη δημιουργία του εγγράφου και το καθιστά νόμιμο «ἐπήεισα την παρούσα μου ὁμωλογη δηᾶθηκ(η). παρα χειρὸς νοταρίου Κοσταντή Μονμωναστηριότη. ὕγαρ παρούσα μου δηαθηκη βούλ(ο)με του ἔχην το ησχειρον καὶ βέβεον. κατὰ παν ἡδως διαθήκεις. και τα εξῆς».

Τα κριτικά σημεία της έκδοσης τα οποία χρησιμοποιούνται στην παρούσα πράξη είναι η παρένθεση (στίχοι 2,3,5,6,9,10,12,13) και οι αγκύλες (στίχοι 2,3,4,6,7,9,10). Με τον τρόπο αυτό δηλώνονται γράμματα που αναλύονται ή λείπουν μέσω των συντομογραφιών που χρησιμοποιεί ο νοτάριος, καθώς και γράμματα που δεν μπορούν να διαβαστούν και έχουν σβηστεί, λόγω της κακής κατάστασης του καταστίχου.

Σχόλια - Ιστορικά στοιχεία

Η πράξη αυτή αποτελεί την διαθήκη της Θεοδώρας της γυναίκας (συμβία) του ποτέ κειρ Δημητρίου του Γληγώρη. Μέσα από ο περιεχόμενο της κατανοούμε τον τρόπο με τον οποίον συντασσόταν οι διαθήκες της εποχής εκείνης. Είναι σημαντικό το γεγονός, ότι η γυναίκα μπορούσε να κάνει την δική της διαθήκη και να εκφράσει την επιθυμία της²⁸. Σημαντικά είναι επίσης και τα σημεία που τονίζει την καλή της πνευματική κατάσταση (εν οίγηρ καὶ σταθηρὰ μνημ(η)). Μπορούμε, λοιπόν, να καταλάβουμε ποια είναι τα βασικά πράγματα που έπρεπε να τηρούνται προκειμένου να έχει ισχύ η διαθήκη και να μην μπορεί να αμφισβητηθεί. Αποδέκτες της διαθήκης είναι τα παιδιά της και οι απόγονοι αυτών, όπως είναι φυσικό. Η διατάξασα την σύνταξη της διαθήκης φαίνεται να είναι αυτή που υπαγορεύει το περιεχόμενο της πράξης και κοινοποιεί την επιθυμία της. Ο λόγος που επικαλείται ,ότι την οδήγησε να συντάξει την διαθήκη της είναι ο φόβος του αιφνίδιου θανάτου. Ίσως αυτό μαρτυρά και την κλονισμένη κατάσταση της υγείας της. Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός, ότι εκείνη μπορεί να καλέσει και να ορίσει μάρτυρες στη διαθήκη της, πράγμα που δείχνει την ισχυρή της θέση. Τέλος, μαρτυρείται η πίστη στα θεία, καθώς ζητά την συγχώρεση για ότι κακό έπραξε.

Οι διαλεκτικές εκφράσεις και οι ιδιότυποι όροι που χρησιμοποιούνται είναι:

ινδικτιών: (ιταλ. *indictio*) μονάδα υπολογισμού η οποία διατελεί έναν δεκαπενταετή κύκλο

κειρ: κύριος

ποτέ: εκλιπών

σημβία: σύζυγος

πεπηεικα και διορίζομε: ορίζω να

διαλαμανει η αρεσκυα μου: όπως επιθυμώ

δηγαουν βεβαιοτεραν ασφαλιαν: με ασφάλεια

εχειν το ησχειρον και βεβεον: νομική ισχύ

²⁸ Κατερίνα Ζαρίδη – Φωτεινή Καρλάφτη-Μουρατίδη, «Συμμετοχή γυναικών σε δικαιοπραξίες στη βενετοκρατούμενη Κέρκυρα», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 44 (2010), 129-167.

Πράξη 6 [65]

65 ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΚΤΗΤΟΡΑ ΜΟΝΗΣ ΜΕ ΙΕΡΕΑ

20^τ

1508, 13 Απριλίου

,αφη' ήμερα ἱγ' του μηνὸς ἀπριλίου. ινδικτιωνος ἱᾷ'. μησερ Αλιβίζιος ὁ Καβουδήστριας. ὡς κτή|2 τορας του ναοῦ. του Ἀγίου Ἡᾶσου. δηακίμενος εἰς τὸ χοριον τὸν Μελίκιων|3 σωματηκὸς παρον ὁμωλόγ(η)σεν καὶ εἶπεν. ὅτη ἔδωσεν καὶ σωματηκὸς ἐπαρέδο|4 σεν. πρὸ(ς) τον παρώντ(α) ἱερεαν κύρ Αλέξιον Βαρσάκῃ. καὶ πρὸ(ς) τους κληρονό|5 μους. καὶ δηαδώχους αὐτοῦ. ἀπο την σήμερον. καὶ εἰς τον αἰῶνα|6 τον ἅπαντα. ἕναν κομάτι χοράφῃ δέκα λίτρον δύο. δηακίμενον εἰς την|7 περιόχῃν. καὶ δηὰ κράτ(η)σιν χορίου τὸν Μελίκιων. τό ἐπονομαζόμενον|8 εἰς την Σερῖνιτζα κατὰ πλησιον καὶ σηνεγγής χοραφιον. τού Ἀγίου Εἵσαυρου. καὶ κα|9 τα πλησιον χοραφιον του π(α)π(α) κύρ Ανδρέα Βαρσάκῃ. ὅπος ὁ προρίθεις π(α)π(α) κύρ|10 Αλέξιος. καὶ ἡ εαυτοῦ κληρονώμη. καὶ ἡ δηαδώχη ὀφίλ(η) ἔχην κρα|11 τήν καὶ σπέρν(η) τό ἡρῖμένον χοράφῃον. ἐποφῖλομένου δὲ του ἡρῖμενου ἱε|12 ρέος. καὶ τὸν εαυτου κληρονόμον. καὶ δηαδώχον. του δήδην πρὸ(ς) τον|13 ἡρῖμένον ναον. ἀπο εἴτη ὀσπίρῃ τὸ κατέτος. τὸ δέκατον. καὶ ου|14 χή πλεον. καὶ ἔαν εἴθελεν βαλῖ καὶ ἐλαεικα δενδρῖ να οφίλ(η) εκ τον καρ|15 πον ἔλεον. τὸ δέκατον.

Κατενόπῃον μαρτυρων. κύρ Γεοργίου Ματθέου|16 καὶ κύρ Ιω(αννη) Τράγῃα :~

Ινστρουμέντο

Διπλωματική περιγραφή και ανάλυση της πράξεως

Τίτλος

Ο μησερ Αλιβίζιος Καβουδήστριας κτήτορας μονής ἐρχεται σε συμφωνία με τον ἱερεαν κύρ Αλέξιον Βαρσάκῃ για την παραχώρηση χωραφίου

Περίληψη

Ο μησερ Αλιβίζιος Καβουδήστριας κτήτορας του ναοῦ του Ἀγίου Ηᾶσου ἐρχεται σε συμφωνία με τον ἱερεαν κύρ Αλέξιον Βαρσάκῃ για την παραχώρηση χωραφίου σε εκείνον

και τους απογόνους του με μόνη υποχρέωση την καταβολή του δεκάτου της σοδειάς του κάθε ένα έτος.

Διπλωματικές παρατηρήσεις

Το έγγραφο βρίσκεται στο φύλλο 20r. Η αλλαγή στίχου εμφανίζεται στη μεταγραφή με μια κάθετη γραμμή (|), η οποία ακολουθείται από αρίθμηση δηλωτική του στίχου του πρωτοτύπου.

Το πρωτόκολλο αυτής της πράξης ξεκινά με τη **χρονολόγηση (datatio)** η οποία έχει γίνει με δύο τρόπους: α) αλφαριθμητικά με αναφορά στο έτος από της γεννήσεως του Κυρίου (Anno Nativitatis) - (,αφη') και β) ολογράφως με αναφορά στην ημέρα, τον μήνα και την ινδικτιώνα κατά την βυζαντινή παράδοση (ήμερα ἱγ' του μηνὸς ἀπριλίου. ινδικτιωνος ἱα'). Άξιον λόγου είναι η απουσία της **επίκλησης (invocatio)** του θείου, η οποία στα προγενέστερα έγγραφα εμφανίζεται στην αρχή του πρωτοκόλλου.

Το κείμενο της πράξης αποτελείται από την **τίτλωση (intitulatio)** στην οποία αναφέρεται το όνομα και ο τίτλος του δημιουργού «μησερ Αλιβίζιος ὁ Καβουδήστριας. ὅς κτήτορας του ναοῦ. του Ἁγίου Ἡᾱσου. δηακίμενος εἰς τὸ χοριον τὸν Μελίκιων», από την **επιγραφή (inscriptio)** στην οποία αναφέρεται το όνομα και ο τίτλος του αποδέκτη «ἱερεαν κύρ Αλεξηον Βαρσακῖ. καὶ πρὸ(ς) τους κληρονόμους. καὶ δηαδῶχους αὐτοῦ» και από τη **διάθεση (dispositio)**, όπου καταγράφεται η απόφαση του δημιουργού σε γ' πρόσωπο (αντικειμενική διάθεση η οποία επικράτησε από τον 11^ο αιώνα) «ὁμωλῶγ(η)σεν καὶ εἶπεν. ὅτι ἔδωσεν καὶ σωματικὸς ἐπαρέδοσεν. πρὸ(ς) τον παρώντ(α) ἱερεαν κύρ Αλεξηον Βαρσακῖ. καὶ πρὸ(ς) τους κληρονόμους. καὶ δηαδῶχους αὐτοῦ. ἀπο την σήμερον. καὶ εἰς τον αἰῶνα τον ᾗπαντα. ἕναν κομάτι χοράφῃ δέκα λίτρον δύο. δηακίμενον εἰς την περιόχῃν. καὶ δηὰ κράτ(η)σιν χορίου τὸν Μελίκιων. τὸ ἐπονομαζόμενον εἰς την Σερῖνιτζα». Ακολουθεί η **θετική κύρωση (sanctio positiva)** στην οποία αναφέρονται οι ρήτρες που καθιστούν νόμιμη τη συμφωνία «ὁφίλ(η) ἔχην κρατὴν καὶ σπέρν(η) τὸ ἡρῖμένον χοράφῃον. ἐποφίλομένου δὲ του ἡρῖμένου ἱέρεος. καὶ τὸν ἑαυτου κληρονόμον. καὶ δηαδῶχον. του δήδην πρὸ(ς) τον ἡρῖμένον ναον. ἀπο εἴτη ὁσπίρῃ τὸ κατέτος. τὸ δέκατον. και ουχὶ πλεον. καὶ ἕαν εἴθελεν βαλῖ καὶ ἐλαεικα δενδρῖ να οφίλ(η) εκ τον καρπον ἔλεον. τὸ δέκατον».

Το εσχατόκολλο της πράξης αποτελείται από την **επικύρωση (corroboratio)**, η οποία περιλαμβάνει τις διατάξεις που ορίζουν τις τυπικές διαδικασίες που έπρεπε να ακολουθηθούν και οι οποίες εξασφαλίζουν την αποτελεσματικότητα και τη νομιμότητα του

εγγράφου. Συγκεκριμένα γίνεται λόγος για τις υπογραφές μαρτύρων «Κατενόπιον μαρτυρων. κύρ Γεοργίου Ματθέου καὶ κύρ Ιω(αννη) Τράγῖα».

Το κριτικό σημείο της έκδοσης το οποίο χρησιμοποιείται στην παρούσα πράξη είναι η παρένθεση (στίχοι 3,4,7,9,10,11,12,14,16). Με τον τρόπο αυτό δηλώνονται τα γράμματα που αναλύονται ή λείπουν μέσω των συντομογραφιών που χρησιμοποιεί ο νοτάριος.

Σχόλια – Ιστορικά στοιχεία

Στην πράξη συμφωνίας παραχώρησης γης από κτήτορα ναού σε ιερέα συναντάμε στοιχεία που δεν έχουμε δει παραπάνω. Βλέπουμε τον κτήτορα του ναού να παραχωρεί μέρος της γης του με σκοπό να του αποφέρει καρπούς κάθε χρόνο. Με τον τρόπο αυτό αυξάνει το εισόδημα του και καθίσταται δυνατότερη η συντήρηση του ναού. Για ακόμα μία φορά παρατηρούμε, ότι ένας ιερέας δεν ασκούσε μόνο λειτουργικά, ποιμαντικά και διοικητικά καθήκοντα, αλλά ήταν και γεωργός. Από το γεγονός αυτό αντιλαμβανόμαστε, ότι δεν του αρκούσαν τα χρήματα που κατείχε και έπρεπε να επεκτείνει τις επαγγελματικές του δραστηριότητες με σκοπό την επιβίωση. Τέλος, άξιον λόγου είναι το στοιχείο ότι ο κτήτορας της γης ζητά το φόρο της δεκάτης²⁹ από τη σοδειά του χωραφιού, αλλά τους προκαταβάλει σκεπτόμενος την αποφυγή σύνταξης νέας πράξης ιδιωτικού δικαίου, σε περίπτωση που φυτέψουν και ελαιόδενδρα τους ζητά το φόρο της δεκάτης και από αυτά.

Οι διαλεκτικές εκφράσεις και οι ιδιότυποι όροι που χρησιμοποιούνται είναι:

ινδικτιών: (ιταλ. *indictio*) μονάδα υπολογισμού η οποία διατελεί έναν δεκαπενταετή κύκλο

κειρ: κύριος

παρόν σωματικός: αυτός που παρίσταται στη σύναψη μιας δικαιοπραξίας και δεν εκπροσωπείται δια τρίτου προσώπου μέσω εξουσιοδότησης

δηά κράτησην: διακρατώ, έχω υπό την εξουσία μου, υπό την κατοχή μου

δέκατον: φόρος της δεκάτης

²⁹ Ζέη, Ελ. «Χρόνοι και χρόνος στις νησιωτικές κοινωνίες μέσα από τα νοταριακά αρχεία (17ος-18ος αι.)» *Μνήμων* 27, (2005), σ. 9-26.

4.3 Διπλωματική Ανάλυση Πράξεων του Αντωνίου Σπυρή

Η επιλογή ενός μέρους των πράξεων του καταστίχου του νοταρίου, ποικίλου περιεχομένου, έχει σκοπό να αναδείξει τις διάφορες πτυχές αυτών, καθώς και την ιδιαιτερότητα τους. Ακολουθεί ένα ευρετήριο των πράξεων και στην συνέχεια η παλαιογραφική και διπλωματική τους ανάλυση.

Εκδόσεις: Αγγελομάτη - Τσουγκαράκη Ελένη, Μαυρομάτης Γιάννης (2007), *Αντώνιος Σπυρής, Νοτάριος και Πρωτόπαπας Κερκύρων – Πρωτόκολλο (1560-1567)* «Πηγές της Έπτανησιακής Ιστορίας», εκδ. 1, Ιόνιο Πανεπιστήμιο .

Ευρετήριο πράξεων

Πράξη 1: Δωρεά υποστατικών και παράδοση υπόλοιπου προίκας

Πράξη 2: Προικοσύμφωνο

Πράξη 3: Προπώληση λαδιού και διακανονισμός εξόφλησης

Πράξη 4: Προπώληση λαδιού, φακής και βρόμης

Πράξη 5: Πώληση αμπελιού

Πράξη 6: Προπώληση λαδιού και σιταριού

(58)

ΔΩΡΕΑ ΥΠΟΣΤΑΤΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΥΠΟΛΟΙΠΟΥ ΠΡΟΙΚΑΣ

1561, 18 Ιουλίου

184^ο † ραφξά', ἡμερᾶ ιη' τοῦ Ιουλλ(ίου). Ἐσωθεν νάρθικος τῆς Ἀγίας Τριάδος) τῆς Παραλλείου, Ἀλῆς ὁ μουσουλ¹μάνος, υἱὸς τοῦ ποτὲ μαστρο Μιχαήλ Νταπούλιου ἀπὸ Κορυφούς διὰ μέρος ¹ αὐτοῦ καὶ διὰ μέρος τῶν ἀδελφᾶδων αὐτοῦ, παρὼν σωματικῶς, τὴν σήμερον ² συνεφώνησε μετὰ τοῦ παρόντος κυρ Κόντου Κομποδήμου, γαμβροῦ αὐτοῦ, καὶ ἐ³δωσε πρὸς τὸν αὐτὸν κυρ Κόντον καὶ πρὸς τοὺς αὐτοῦ κληρονομοδιαδόχους ἀπὸ ⁴ τὴν σήμερον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ὅλα τὰ ὑποστατικά ἅπερ ἔχει εἰς τὸ χωρίον τοῦ Σταυροῦ, ⁵ ἀμπέλια, χωράφια, ἐλαῖς καὶ σολδιάτικα, ὅπως νὰ τὰ ἔχει ὁ ἄνωθεν κυρ Κόντος ⁶ καὶ οἱ αὐτοῦ κληρονομοδιαδόχοι ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαν⁷τα, εἰς παντοίαν ἐξουσίαν αὐτῶν, πολεῖν, δωρεῖσθαι, προιξὶ διδόναι καὶ τὰ ⁸ ἐξῆς, ἐλεύθερα ἀπο παντὸς βάρους. Ὅμοίως καὶ διὰ τὴν λειψοπροικίαν, ἅπερ ⁹ ἔμειναν χρέως οἱ γονεῖς τοῦ ἄνωθεν μουσουλμάνου τοῦ ῥηθέντος κυρ Κόντου, ¹⁰ κράζεται πληρωμένος καὶ εὐχαριστημένος ὁ ῥηθεὶς κυρ Κόντος. Καὶ νὰ μὴν ἤθελεν ¹¹ νὰ ἡμπορεῖ νὰ ἀναγυρεύσει τινὰν ἐκ τὴν κληρονομίαν τοῦ ἄνωθεν μαστρο ¹² Μιχαήλ Νταπούλιου, μόνον μένει εὐχαρηστημένος καὶ πληρωμένος, ἐπει¹³δὴ ὁ αὐτὸς μουσουλμάνος ἐλευθέρωσε τὰ ἄνωθεν ὑποστατικά πρὸς τὸν αὐ¹⁴τὸν κυρ Κόντον, ὥς ἄνωθεν διάλαμβάνη. Καὶ νὰ ἡμπορῇ ὁ ῥηθεὶς κυρ Κόντος νὰ ἀναγυ¹⁵ρεύσει τὰ ἄνωθεν ὑποστατικά με τὴν δικαιοσύνην καὶ με καθὲν τρόπον ὅπου ¹⁶ νὰ ἡμπορῇ, ὥσπερ νὰ ἦτον καὶ ὁ ἄνωθεν μουσουλμάνος σωματικῶς. Καὶ ¹⁷ οὕτως συνεφώνησαν.

Ὑπὸ μαρτυρίας, μαστρο Ἀποστολ(ου) Μαρωπούλου καὶ μαστρο Νι¹⁸κολάου Χαλκία.

1-2 post μουσουλμάνος: παρ delevit 9 προιξί: i corr. ex ἡ 14 μένει iteravit 16 κυρ Κόντος supra lineam 19 lege οὕτως

Διπλωματική περιγραφή και ανάλυση της πράξεως

Τίτλος

Ο Αλή ο μουσουλμάνος έρχεται σε συμφωνία με τον κυρ Κόντο Κομποδήμο για την παραχώρηση υποστατικών και η άρνηση του τελευταίου να δεχτεί το υπόλοιπο της προίκας.

Περίληψη

Ο Αλή ο μουσουλμάνος, γιος του Μιχαήλ Νταπούλιου, συμφώνησε με τον κυρ Κόντο Κομποδήμο, ο οποίος ήταν γαμπρός του να του παραδώσει όλα τα υποστατικά που είχε στην περιοχή του Σταυρού, αμπέλια, χωράφια και σολδιάτικα. Επίσης, όσον αφορά στο υπόλοιπο προίκας που οι γονείς του Αλή δεν πρόλαβαν να παραχωρήσουν, ο Κοντός Κομποδήμος αρνείται να το δεχτεί και δηλώνει ευχαριστημένος από τη στιγμή που του δόθηκαν τα υποστατικά.

Διπλωματικές παρατηρήσεις

Στην αρχή της Πράξης στο **Πρωτόκολλο** τίθεται το σημείο του σταυρού ως **επίκληση**. Η **χρονολογία** αποδίδεται με ελληνικούς χαρακτήρες και αμέσως μετά αναφέρεται η ημέρα και ο μήνας που συντάσσεται η πράξη. Στη συνέχεια, ορίζεται ο τόπος σύνταξης της Πράξης που είναι το εσωτερικό μέρος του ναού της Αγίας Τριάδας της Παραλλείου. Η **στιχαρίθμηση** υποδεικνύεται με κάθετη παύλα και εκθέτη. Στο στίχο 1 η κατάληξη της λέξης *Ιουλλ(ίου)* τίθεται σε παρένθεση λόγω αμφιλεγόμενης κατάληξης ενώ το ίδιο συμβαίνει και με τη λέξη *Αποστόλ(ου)* στο στίχο 20 της Πράξης.

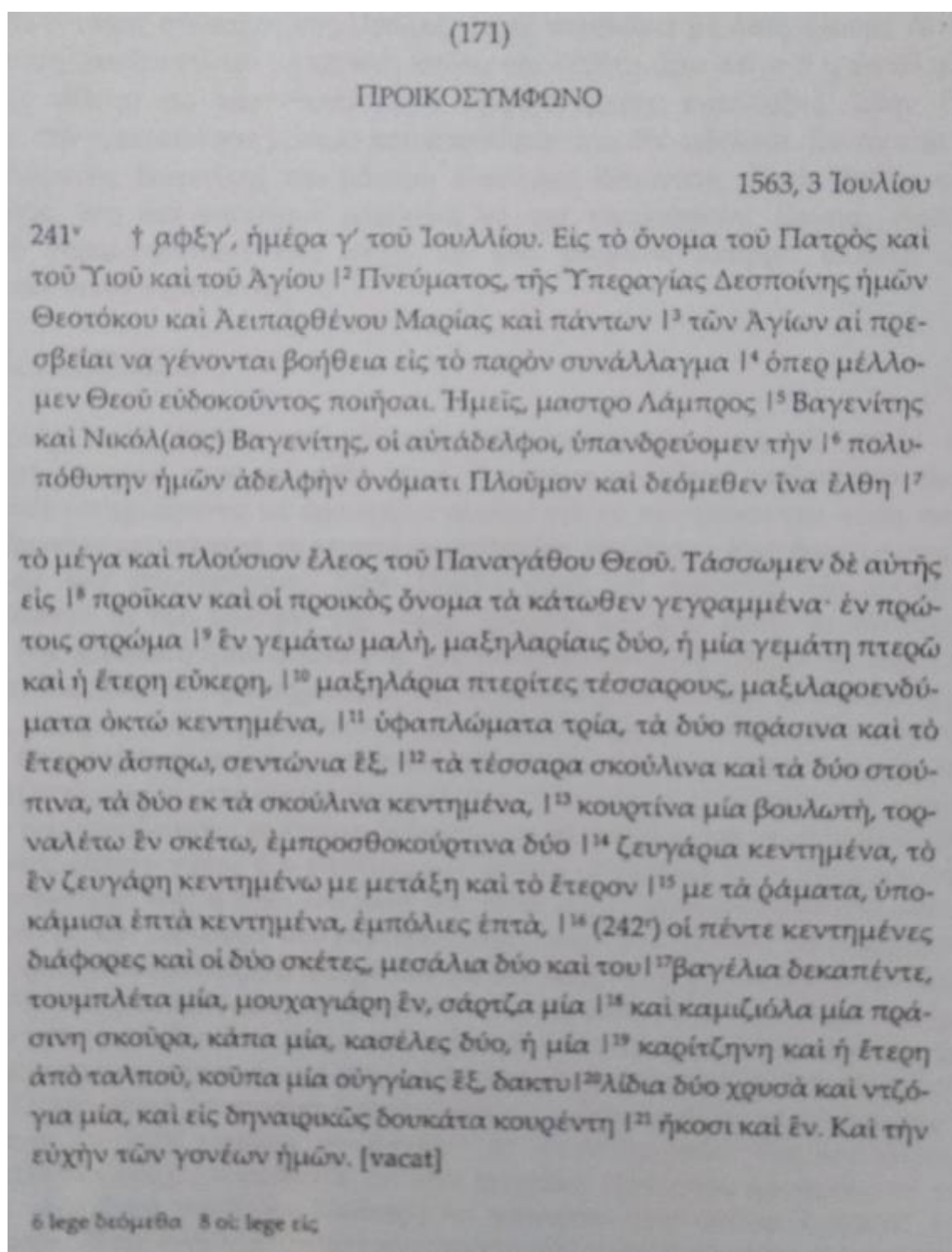
Στην Πράξη αυτή συναντώνται οι προσφωνήσεις *κυρ* και *μάστρο* ενώ χρησιμοποιείται και η λέξη ποτέ μπροστά από το όνομα του μάστρο Μιχαήλ Νταπούλιου για να δηλώσει ότι δεν είναι στη ζωή κατά το χρόνο σύνταξης της Πράξης. Αναφέρονται, επίσης, τα τοπωνύμια Κορυφούς και Σταυρός, καθώς και τα ονόματα Αλής, ποτέ μάστρο Μιχαήλ Νταπούλιος και κυρ Κοντός Κομποδήμος. Στο εσχατόκολλο της Πράξης γίνεται αναφορά στους δύο μάρτυρες μάστρο Απόστολος Μαυρώπουλος και μάστρο Νικόλαος Χαλκιάς που ήταν παρόντες κατά τη σύνταξη της Πράξης και την υπέγραψαν.

Να σημειωθεί ότι, όσον αφορά στην εξωτερική εμφάνιση του πρωτοτύπου, στον στίχο 1,2 η λέξη *προιζί* έχει διορθωθεί από τον γραφέα, στο στίχο 14 η λέξη *μένει*

επαναλαμβάνεται εσφαλμένα από τον γραφέα και στον στίχο 16 η φράση *κυρ Κοντός* ήταν γραμμένη πάνω από τη γραμμή.

Σχόλια - Ιστορικά στοιχεία

Στην Πράξη αυτή του Αντωνίου Σπυρή συναντάμε για πρώτη φορά έναν μουσουλμάνο. Πρόκειται για τον Αλή, ο οποίος είναι πιθανότατα εξισλαμισμένος Κερκυραίος, αφού είναι γιος του μάστορ Μιχαήλ Νταπούλιου από την Κέρκυρα, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην Πράξη. Ο Αλής προχωράει στη σύνταξη της Πράξης προκειμένου να παραδώσει στον γαμπρό του το υπόλοιπο προίκας. Προφανώς, οι γονείς του Αλή πέθαναν και δεν πρόλαβαν να αποδώσουν στον γαμπρό του ολόκληρη την προίκα που του είχαν υποσχεθεί. Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η υποχρέωση αυτή περνεί αυτόματα στον αδελφό. Ο οποίος αναλαμβάνει τις υποχρεώσεις της οικογένειας και φροντίζει για την εξασφάλιση της αδελφής του. Ωστόσο, καθώς ο Αλή δωρίζει στον γαμπρό του τα υποστατικά που είχε στο χωριό του Σταυρού, ο δεύτερος μένει ευχαριστημένος και δεν τον απασχολεί το υπόλοιπο της προίκας. από το γεγονός αυτό της δωρεάς υποθέτουμε ότι ο Αλή διέμενε εντός Κέρκυρας και άφηνε την περιουσία του στον γαμπρό του προκειμένου να την εκμεταλλεύεται εκείνος. Εντύπωση, βέβαια, προκαλεί το γεγονός ότι ο Αλή δεν ζητάει κανένα χρηματικό αντάλλαγμα για τα υποστατικά.

Διπλωματική περιγραφή και ανάλυση της πράξεως

Τίτλος

Ο μαστρο Λάμπρος Βαγενίτης και ο αδελφός του Νικόλαος Βαγενίτης συντάσσουν προικοσύμφωνο για την αδελφή τους Πλούμον.

Περίληψη

Ο μαστρο Λάμπρος Βαγενίτης και ο αδελφός του Νικόλαος Βαγενίτης παντρεύουν την αδελφή της Πλούμον και συντάσσουν το προικοσύμφωνο στο οποίο ορίζονται τα πράγματα τα οποία θα της δοθούν ως προίκα. Τα προικιά αυτά αφορούν κατά κύριο λόγο σε αντικείμενα του σπιτιού και λευκά είδη, όπως μαξιλάρια, παπλώματα, κουρτίνες, πουκάμισα, μπόλιες, κασέλες, κούπες. Εκτός από αυτά η Πλουμόν παίρνει ως προίκα έξι δαχτυλίδια από τα οποία τα δύο είναι χρύσα, κοσμήματα και είκοσι ένα δουκάτα.

Διπλωματικές παρατηρήσεις

Στην αρχή της Πράξης στο **Πρωτόκολλο** τίθεται το σημείο του σταυρού ως **επίκληση**. Η **χρονολογία** αποδίδεται με ελληνικούς χαρακτήρες και αμέσως μετά αναφέρεται η ημέρα και ο μήνας που συντάσσεται η πράξη. Στη συνέχεια, ακολουθεί και η λεκτική επίκληση προς τον Θεό («εις το όνομα του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος, της Υπεράγιας Δεσποίνης ημών Θεοτόκου και Αειπαρθένου Μαρίας και Πάντων των Αγίων»). Χαρακτηριστικό είναι ότι δεν αναφέρεται ο τόπος σύνταξης της Πράξης, όπως συμβαίνει με όσες έχουμε δει ως τώρα. Η στιχαρίθμηση υποδεικνύεται με κάθετη παύλα και εκθέτη. Στον στίχο 5 η κατάληξη της λέξης *Νικόλ(αος)* τίθεται σε παρένθεση λόγω αμφιλεγόμενης κατάληξης. Στην Πράξη αυτή συναντάμε την προσφώνηση μαστρο που αποδίδεται στα δύο αδέλφια. Συναντάμε τα ονόματα μαστρο Λάμπρος Βαγενίτης και μαστρο Νικόλαος Βαγενίτης. Στην Πράξη αυτή είναι η πρώτη φορά που δεν υπάρχουν μάρτυρες να την υπογράψουν. Επίσης, όσον αφορά στα εξωτερικά χαρακτηριστικά στον στίχο 16 του κειμένου υπάρχει αλλαγή φύλλου και σσημειώνεται εντός παρένθεσης.

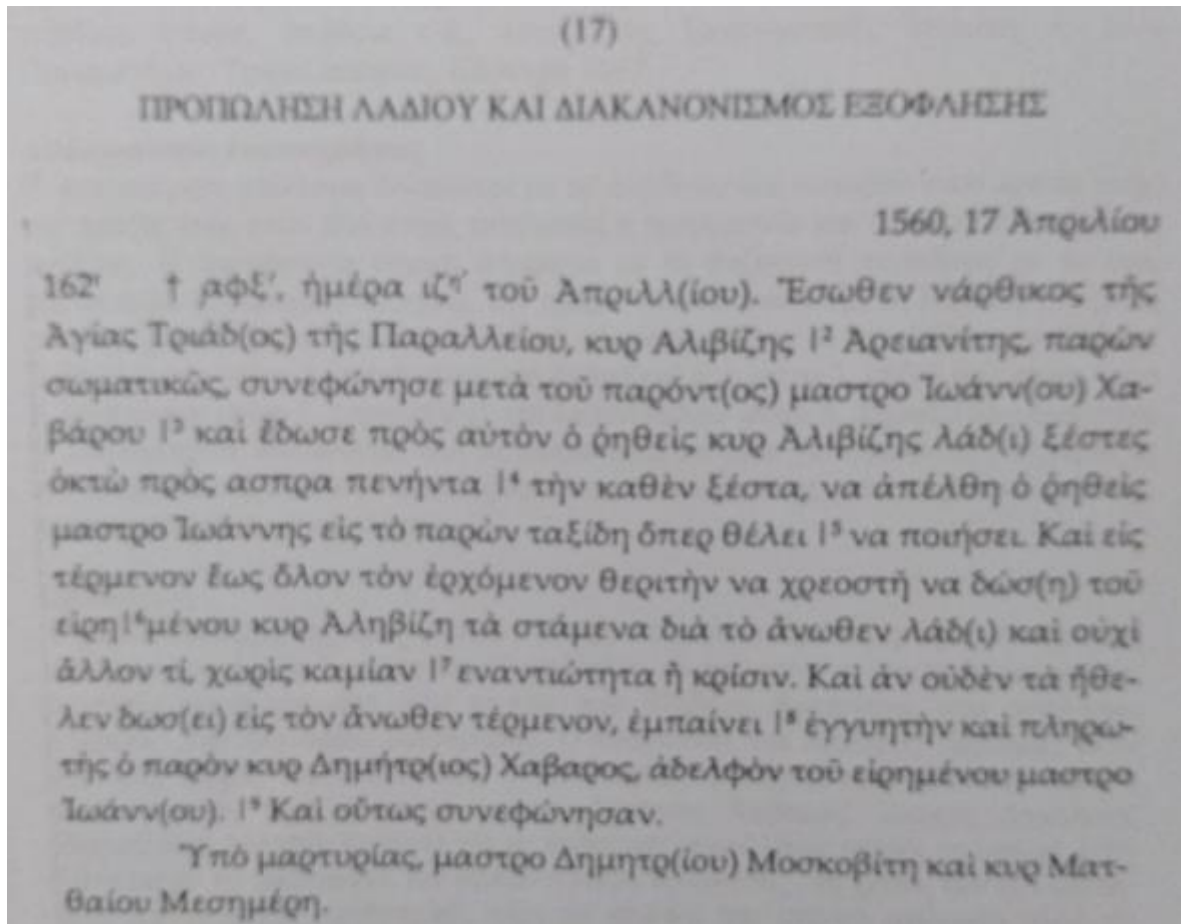
Σχόλια - Ιστορικά στοιχεία

Στην Πράξη αυτή έχουμε τη σύνταξη ενός προικοσύμφωνου το οποίο αποτελούσε απαραίτητη ενέργεια πριν από κάθε γάμο. Η προίκα την εποχή εκείνη ήταν θεσμός, κάθε γονιός ήταν υποχρεωμένος να προσφέρει προίκα για να παντρέψει την κόρη του, οπότε το προικοσύμφωνο αποτελούσε τη γραπτή διαβεβαίωση εκ μέρους τους προς τον γαμπρό ότι θα λάβει όσα του υποσχέθηκαν. Στην Πράξη αυτή, τη σύνταξη του προικοσύμφωνου αναλαμβάνουν τα δύο αδέλφια της νύφης, γεγονός που μας κάνει να υποθέσουμε ότι ο πατέρας είχε πεθάνει ή ήταν ανήμπορος. Και σε αυτή την Πράξη διαπιστώνουμε ότι μετά τον πατέρα αναλαμβάνουν τις υποχρεώσεις της οικογένειας και την αποκατάσταση της κόρης τα αδέλφια, στοιχείο που μας αποδεικνύει την έντονα ανδροκρατούμενη κοινωνία της εποχής.

Παρατηρείται, συχνά, η αναφορά στο όνομα του Θεού και υπάρχει και λεκτική επίκληση εκτός από το σημείο του σταυρού στο Πρωτόκολλο της Πράξης. Η συχνή αναφορά στο Θεό μας καταδεικνύει το έντονο θρησκευτικό συναίσθημα και αντιλαμβανόμαστε ότι σε περιπτώσεις όπως ο γάμος ή ο θάνατος, ο άνθρωπος αποζητάει τη βοήθεια και τη χάρη του Θεού και πιστεύει πως η τύχη του είναι στα χέρια του. Χαρακτηριστικό είναι πως η Πράξη δεν κλείνει με την υπογραφή των μαρτύρων, όπως συμβαίνει με όλες τις Πράξεις που έχουμε δει έως τώρα. Αντίθετα υπάρχει η ευχή των γονιών προς την κόρη για την αίσια κατάληξη του γάμου. Το στοιχείο αυτό μας αποδεικνύει τους ισχυρούς δεσμούς μεταξύ των μελών που υπήρχαν στην οικογένεια και δείχνει τον σεβασμό των παιδιών προς τους γονείς τους, αφού κρίνεται απαραίτητη η ευχή τους να τα συνοδεύει ακόμα και σε μια συμβολαιογραφική πράξη.

Όσον αφορά στην προίκα διαπιστώνουμε ότι πρόκειται για αντικείμενα που είναι απαραίτητα σε κάθε γυναίκα που πηγαίνει σε καινούριο σπίτι. Της προσφέρουν συνήθως λευκά είδη και ρούχα, κοσμήματα και λίγα χρήματα. Ενδεχομένως, δεν φαίνεται για καμιά πλούσια οικογένεια αφού δεν βλέπουμε να υπάρχουν στην προίκα κτήματα, χωράφια ή ελειόδεντρα. Επρόκειτο, κυρίως, για χειροποίητα πράγματα που η ίδια ή η μητέρα της είχε κεντήσει για το σκοπό αυτό. Επόμενως, η προίκα ήταν κάτι που απασχολούσε κάθε οικογένεια από τη στιγμή που είχε κόρη και φρόντιζε γι' αυτήν από πολύ νωρίς προκειμένου να είναι σε θέση να την προικίσουν την ώρα του γάμου.

Πράξη 3 (17)

Ινστρουμέντο

Διπλωματική περιγραφή και ανάλυση της πράξεως

Τίτλος

Ο Αλιβίζης Αρειανίτης πούλησε στον Ιωάννη Χαβάρο λάδι δίνοντάς του ολιγόμηνη προθεσμία για να εξπλήσει το ποσό της αγοράς και ορίζοντας εγγυητή τον Δημήτριο Χαβάρο.

Περίληψη

Ο κυρ Αλιβίζης Αρειανίτης πούλησε στον μαστρο Ιωάννη Χαβάρο οκτώ ξέστες λάδι προς πενήντα άσπρα την κάθε ξέστα. Στο μεταξύ ο Ιωάννης Χαβάρος ήταν έτοιμος να φύγει για ταξίδι. Ορίστηκε διακανονισμός εξόφλησης με προθεσμία έως το τέλος Ιουνίου. Σε περίπτωση που ο αγοραστής δεν θα είναι σε θέση να εξοφλήσει ορίστηκε εγγυητής ο αδελφός του Δημήτριος Χαβάρος.

Διπλωματικές παρατηρήσεις

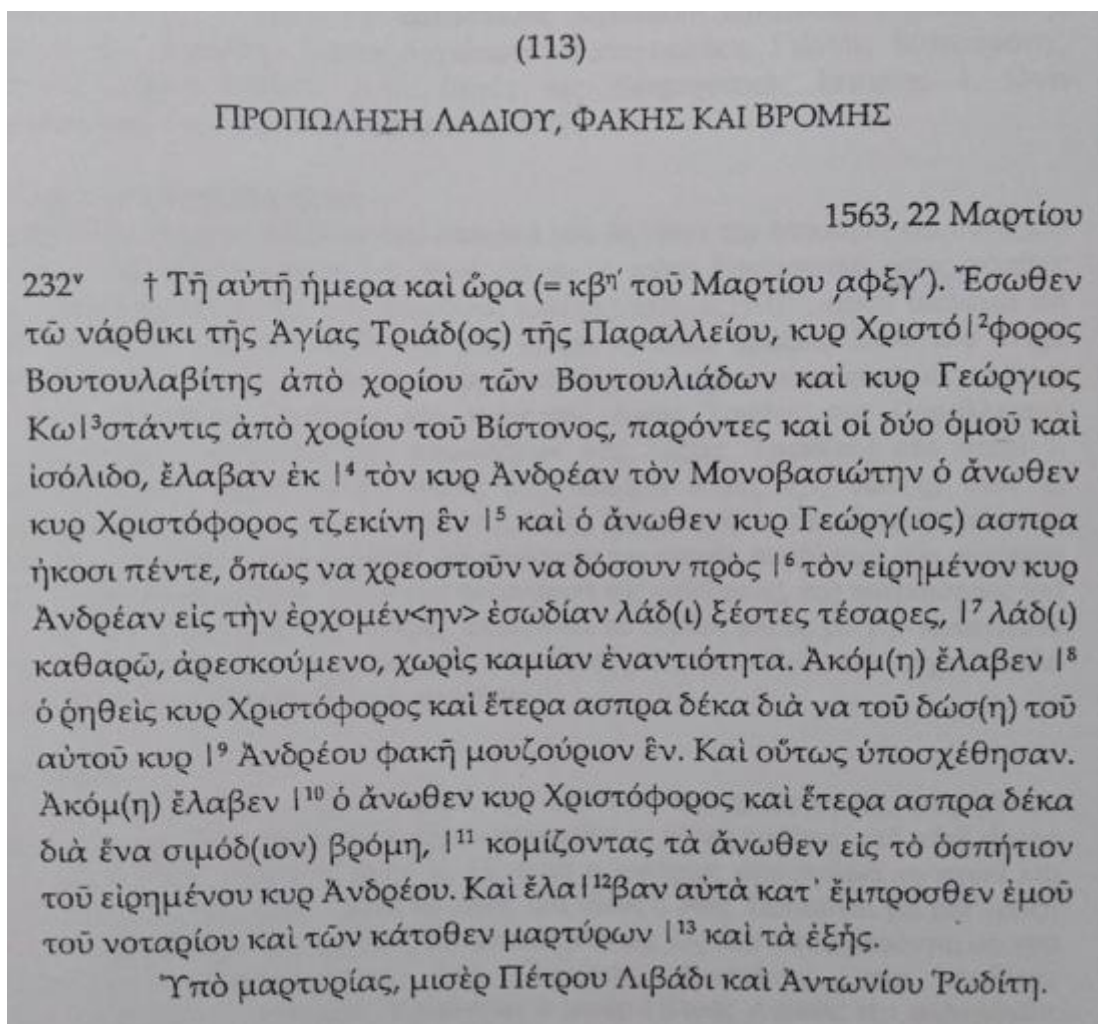
Το Πρωτόκολλο ξεκινά με την επίκληση που δηλώνεται με το σύμβολο του σταυρού στον πρώτο στίχο της πράξης, ενώ στον ίδιο στίχο ακολουθεί η ημερομηνία και ο τύπος συνταξης της πράξης. Η ημερομηνία τίθεται σύμφωνα με τη βυζαντινή παράδοση με το έτος μπροστά με αλφαβητικά στοιχεία, την ημέρα να ακολουθεί και τη δήλωση του μήνα στο τέλος (αφξ΄ημέρα ιζ΄του Απριλίου). Αναπτύσσονται οι καταλήξεις των λέξεων Τριάδ(ος) στο στίχο 1, παρόντ(ος) και Ιωάνν(ου) στο στίχο 2, λάδ(ι) στο στίχο 3 και 6, δώσ(η) στο στίχο 5, Δημήτρ(ιος) και Ιωάνν(ου) στο στίχο 8, Δημητρ(ίου) στο στίχο 9. Στη συνέχεια, δηλώνονται όλα τα απαραίτητα στοιχεία για τη σύνταξη της πράξης πώλησης και του διακανονισμού εξόφλησης, ενώ στο τέλος, στο εσχατόκολλο, είναι καταγεγραμμένοι οι μάρτυρες.

Σχόλια - Ιστορικά στοιχεία

Ο χώρος σύνταξης της πράξης είναι ο ίδιος με τις προηγούμενες πράξεις του νοταρίου, ο νάρθηκας του ναού της Αγίας Τριάδος της Παραλλείου. Ο πωλητής, ο εγγυητής και ο ένας μάρτυρας προσφωνούνται με το κυρ: κυρ Αλιβίζης Αρειανίτης, κυρ Δημήτριος Χαβάρος, κυρ Ματθαίος Μεσημέρης. Ο αγοραστής και δεύτερος μάρτυρας είναι μάστορες χωρίς να δηλώνεται η συγκεκριμένη τέχνη που αποτελεί και την επαγγελματική τους ιδιότητα: μαστρο Ιωάννης Χαβάρος, μαστρο Δημήτριος Μοσκοβίτης. Δίνονται στοιχεία για τις εμπορικές συναλλαγές εκείνη την εποχή στην Κέρκυρα με τη περιγραφή του διακανονισμού εξόφλησης, τη χρήση εμπορικών όρων «τέρμενον» (<it. Termine =προθεσμία), λέξη με εμφανή την ιταλική επίδραση και τη χρήση του «εγγυητή». Ο μήνας Ιούνιος που ορίζεται ως το τέλος της προθεσμίας αποπληρωμής δηλώνεται με το επίθετο «θεριτής» (ή θεριστής) κι όχι Ιούνιος. Δεν πρόκειται για κερκυραϊκό ιδίωμα, αφού ο Ιούνιος είναι γνωστός πανελλαδικά στη λαϊκή γλώσσα ως θεριστής. Επίσης,

πληροφορούμαστε ότι το εμπόριο του λαδιού γίνονταν και μετριούνταν με ξέστες (κερκυραϊκό ιδίωμα) δηλαδή σε δοχεία. Το νόμισμα της συναλλαγής ήταν τα άσπρα³⁰.

Πράξη 4 (113)

Ινστρουμέντο

Διπλωματική περιγραφή και ανάλυση της πράξεως

Τίτλος

³⁰ Αργυρό νόμισμα αρχικά βυζαντινό και κατόπιν φραγκικό και βενετικό (άσπρο της Τάνας) αλλά και οθωμανικό.

Ο Χριστόφορος Βουτουλαβίτης και ο Γεώργιος Κωστάντις προπώλησαν στον Ανδρέα τον Μονοβασιώτη συγκεκριμένη ποσότητα λαδιού, φακής και βρώμης.

Περίληψη

Ο κυρ Χριστόφορος Βουτουλαβίτης από τους Βουτουλάδες και ο κυρ Γεώργιος Κωστάντις από το χωριό του Βίστονος προπώλησαν στον Ανδρέα τον Μονοβασιώτη. Ο πρώτος προπώλησε λάδι, φακή και βρώμη καθορισμένης ποσότητας και τιμής και ο δεύτερος μόνο λάδι. Και οι δύο ανέλαβαν την υποχρέωση να παραδώσουν τα προϊόντα μόλις τα συγκεντρώσουν από την επόμενη σοδειά τους, στο σπίτι του αγοραστή Ανδρέα Μονοβασιώτη

Διπλωματικές παρατηρήσεις

Η πράξη ξεκινά με το σύμβολο του σταυρού που δηλώνει την επίκληση και συνεχίζει με την ημερομηνία στο στίχο 1, η οποία τίθεται με διαφορετικό τρόπο από άλλες πράξεις του ίδιου νοταρίου. Ο νοτάριος αντιστρέφει τη σειρά και δηλώνει πρώτα την ημέρα, μετά τον μήνα και τέλος το έτος. Στον ίδιο στίχο καταγράφεται ο γνωστός πλέον τόπος σύνταξης που χρησιμοποιούσε ο νοτάριος Αντώνιος Σπυρής και είναι ο νάρθηκας του ναού της Αγίας Τριάδας της Παραλλείου. Παρατηρείται η ανάπτυξη των καταλήξεων στις λέξεις: *Τριάδ(ος)* στο στίχο 1, *Γεώργ(ιος)* στο στίχο 5, *λάδ(ι)* στους στίχους 6 και 7, *ακόμ(η)* στους στίχους 7 και 9, *δώσ(η)* στον στίχο 8, *σιμόδ(ιον)*³¹ στο στίχο 10. Η κατάληξη της λέξης *ερχομέν<ην>*, τοποθετείται μέσα σε γωνιώδεις αγκύλες για να δηλωθεί ότι πρόκειται για τυχαία παράληψη του νοταρίου και προσθήκη του εκδότη. Μετά την καταγραφή της επίκλησης, της ημερομηνίας και του τόπου στο πρωτόκολλο της πράξης, ακολουθεί το κυρίως μέρος με την καταγραφή όλων των λεπτομερειών της εμπορικής συναλλαγής και στο τέλος, στο εσχατόκολλο, παρουσιάζονται τα ονόματα των μαρτύρων.

Σχόλια - Ιστορικά στοιχεία

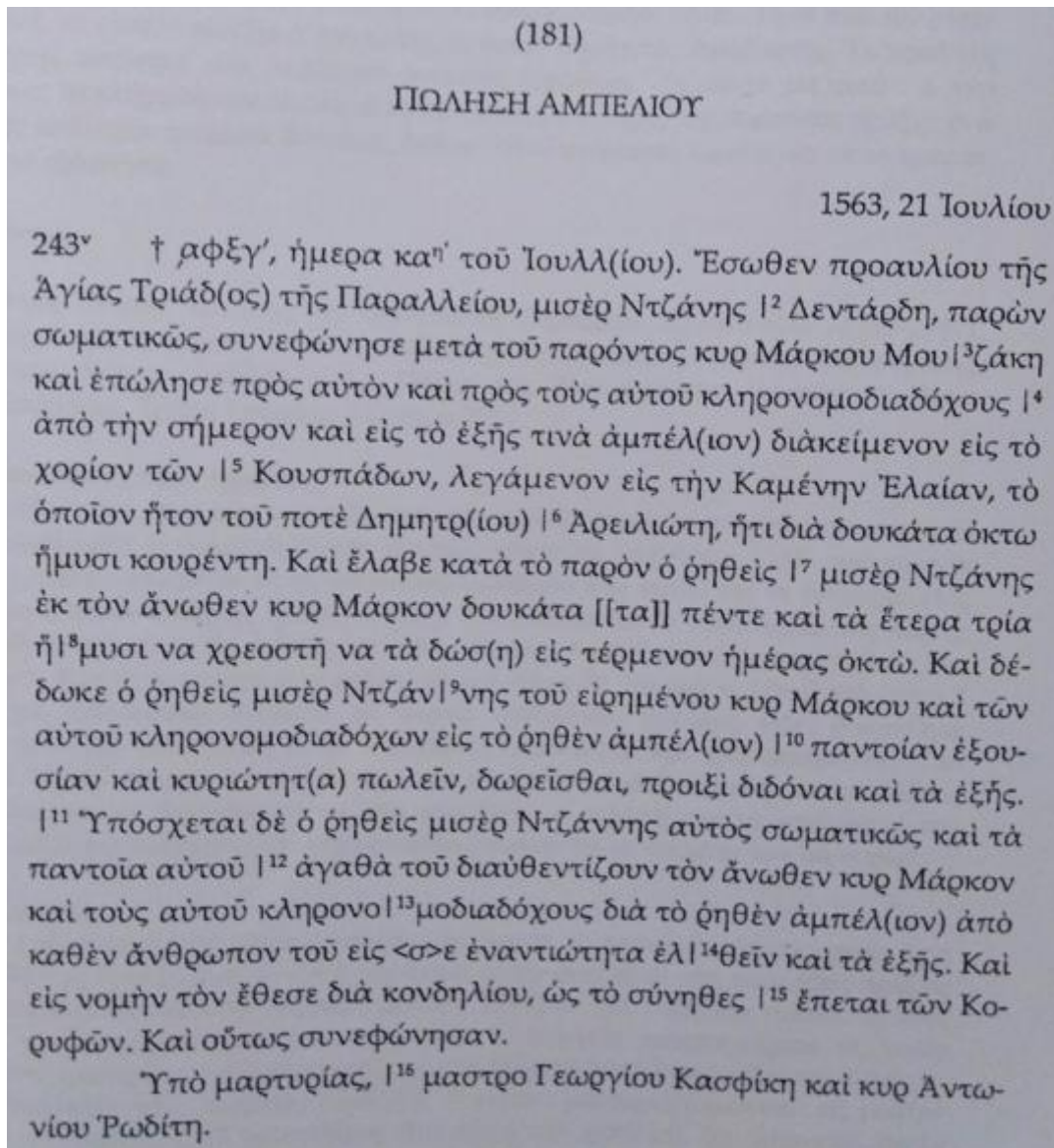
Η πράξη αυτή είναι μια πράξη με σύνθετη δομή και πολλούς δικαιπρακτούντες. Ως κυρ καταγράφονται ο Χριστόφορος Βουτουλαβίτης, ο Γεώργιος Κωστάντις και ο Ανδρέας Μονοβασιώτης. Ως μάρτυρας αναφέρεται ο μισέρ Πέτρος Λιβάδης και ο Αντώνιος Ρωδίτης. Τα νομίσματα της συναλλαγής είναι τα άσπρα και το τζεκίνη,³² ενώ

³¹ *Μόδιον ή σημόδιον* ήταν μέτρο χωρητικότητας ξηρών καρπών ιδίως σιτηρών, η περιεκτικότητα του οποίου κυμαινόταν κατά περιοχή. Ισοδυναμούσε με σαράντα λίτρες δημητριακών.

³² *Τζεκίνη ή τσεκίνη ή τζίκινι* <βεν. Zeccin> ήταν το χρυσό βενετικό δουκάτο, το βενετικό φλουρί

παρατηρείται η χρήση διαφορετική μονάδας μέτρησης της ποσότητας του κάθε αγροτικού προϊόντος. Για το λάδι χρησιμοποιείται η ξέστα, για την φακή το μουζούριον, ενώ για τη βρώμη το σιμόδιον. Επίσης, αναφέρονται τα χωριά Βουτουλάδες και Βίστωνας. Η συμφωνία για το λάδι (4 ξέστες) αφορά από κοινού και τον Χριστόφορο Βουτουλαβίτη και τον Γεώργιο Κωστάντη, οι οποίοι προπληρώθηκαν με διαφορετικό ποσό, προφανώς κατ' αναλογία με την ποσότητα του λαδιού που θα συνεισφέρουν στο να γεμίσουν τις τέσσερις ξέστες. Η πράξη αυτή περιέχει πληροφορίες για τις μονάδες μέτρησης της ποσότητας διαφόρων αγροτικών προϊόντων και τα νομίσματα που βρίσκονταν σε χρήση. Τέλος, αναφέρονται και διάφορα τοπωνύμια της κερκυραϊκής επαρχίας.

Πράξη 5 (181)

Ινστρουμέντο

Διπλωματική περιγραφή και ανάλυση της πράξεως

Τίτλος

Ο Ντζάνης Δεντάρδης πούλησε στον Μάρκο Μουζάκη και τους κληρονόμους του ένα αμπέλι με διακανονισμό εξόφλησης.

Περίληψη

Ο μισέρ Ντζάνης Δεντάρδης προχώρησε σε συμφωνία με τον κυρ Μάρκο Μουζάκη να πουλήσει σε αυτόν και τους κληρονόμους του ένα αμπέλι στο χωριό Κουσπάδες, στην τοποθεσία γνωστή με το όνομα Καμένη Ελαία. Πριν από τον μισέρ Ντζάνη, το αμπέλι κατείχε ο μακαρίτης (ο ποτέ) Δημήτριος Αρειλιώτης. Το ποσό της πώλησης, ορίστηκε στα οκτώμισυ δουκάτα κουρέντη. Τα πέντε από αυτά ο κυρ Μάρκος τα πλήρωσε αμέσως κατά τη στιγμή της σύνταξης της παρούσας πράξης, ενώ για τα υπόλοιπα τριάμισυ δουκάτα δόθηκε στον αγοραστή προθεσμία οκτώ ημερών για την εξόφληση.

Διπλωματικές παρατηρήσεις

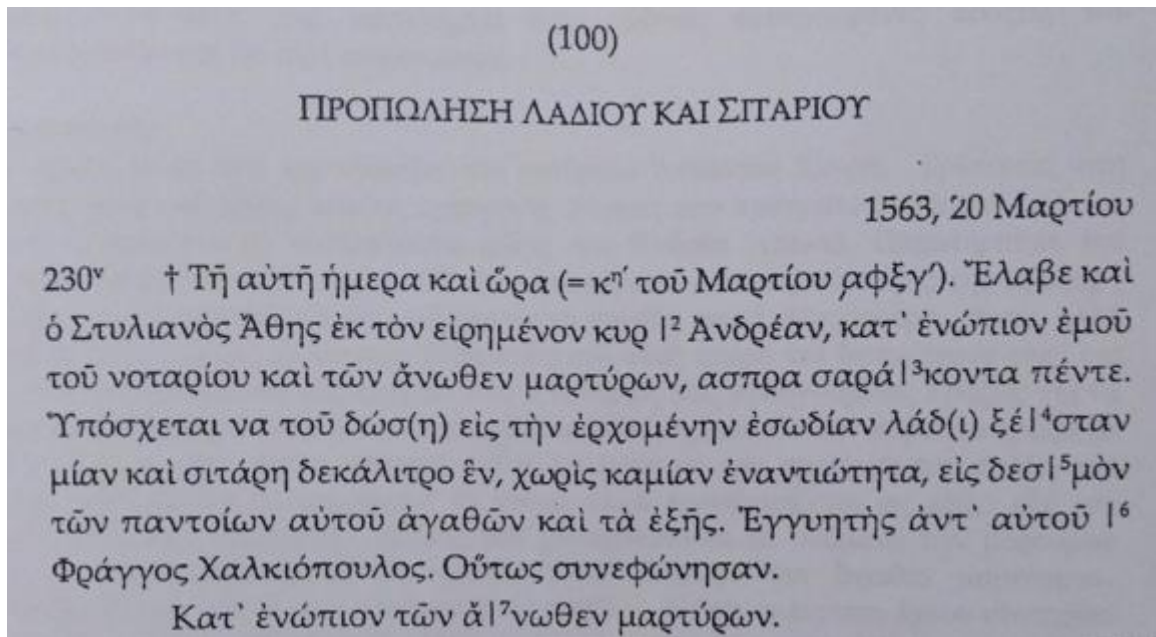
Η πράξη αρχίζει με την επίκληση που αποδίδεται με το σύμβολο του σταυρού, ενώ ακολουθεί η ημερομηνία και ο τόπος σύνταξης της (στ. 1). Η ημερομηνία καταγράφεται σύμφωνα με τη βυζαντινή παράδοση που ισχύει για τα έγγραφα (έτος με αλφαβητικά στοιχεία, ημέρα, μήνας). Αναπτύσσονται οι καταλήξεις στις λέξεις: Τριάδ(ος) στον στίχο 1, αμπέλ(ιον) στους στίχους 4. 9 και 13, Δημητρ(ίου) στον στίχο 5, δής(η) στον στίχο 8, κυριώτ(η) στον στίχο 10. Το άρθρο [[τα]] στον στίχο 7 έχει τοποθετηθεί ανάμεσα σε διπλές ορθογώνιες αγκύλες γιατί θεωρήθηκε οβελιστέο από τον εκδότη κι ότι ο νοτάριος εσφαλμένα έχει χρησιμοποιήσει. Στον στίχο 13, το γράμμα σ στη λέξη <σ>ε έχει τοποθετηθεί ανάμεσα σε γωνιώδεις αγκύλες για να δηλωθεί ότι το έχει προσθέσει ο εκδότης για να «καλύψει» την απροσεξία του νοταρίου. Στο εσχατόκολλο δηλώνονται τα ονόματα των μαρτύρων.

Σχόλια - Ιστορικά στοιχεία

Στην πράξη αυτή ο τόπος σύνταξης δηλώνεται το προαύλιο της εκκλησίας Αγία Τριάδα της Παραλλείου κι όχι ο νάρθηκας, όπως συμβαίνει στις υπόλοιπες πράξεις που παρουσιάζονται στην παρούσα μελέτη. Τονίζεται ότι η πώληση γίνεται και προς τους κληρονοδιαδόχους του αγοραστή. Ο πωλητής χαρακτηρίζεται ως μισέρ Ντζάνης Δεντάρδης, ενώ ο αγοραστής ως κυρ Μάρκος Μουζάκης καθώς και ο ένας εκ των μαρτύρων (κυρ Αντώνιος Ρωδίτης). Ο έτερος μάρτυρας δηλώνεται ως μαστρο Γεώργιος Κασφίκης. Ο παλιότερος ιδιοκτήτης του αμπελιού, δεν βρίσκεται πια εν ζωή και γι' αυτό δηλώνεται ως ο ποτέ Δημήτριος Αρειλιώτης. Το νόμισμα της συναλλαγής είναι το δουκάτο («δουκάτα Κουρέντη»). Ο πωλητής αναγνωρίζει στον νέο ιδιοκτήτη την απόλυτη εξουσία στο αμπέλι που αγόρασε. Σε αυτό ακριβώς το σημείο δίνονται σημαντικές πληροφορίες τόσο για το είδος των δικαιοπραξιών της εποχής (δωρεά, πώληση), αλλά και

για τη συνήθεια της προίκας («παντοίαν εξουσίαν και κυριότητα πωλείς, δωρείσθαι, προίξί διδόναι και τά εξής»). Ο πωλητής θέτει τον αγοραστή «εις νομήν» (κυριότητα, εξουσία, κατοχή) μέσω εγγράφου (δια κονδυλίου), κάτι συνηθισμένο στους Κορυφούς (ανάπτυξη των εμπορικών συναλλαγών μέσω επίσημων νοταριακών εγγράφων – πράξεων). Επίσης, αναφέρονται τοπωνύμια όπως το χωριό Κουσπάδες, η περιοχή Καμένη Ελαία, Κορυφοί, Αγία Τριάδα της Παρλλείου στο εξωπόλι των Κορυφών, στην περιοχή των Γαστράδων.

Πράξη 6 (100)

Ινστρουμέντο

Διπλωματική περιγραφή και ανάλυση της πράξεως

Τίτλος

Ο Στυλιανός Άνθης προπώλησε ποσότητα λαδιού και σιταριού στον Ανδρέα [Χαλκία] από την επόμενη σοδειά του.

Περίληψη

Ο Στυλιανός Άνθης σύναψε συμφωνία με τον Ανδρέα [Χαλκία], ο οποίος του έδωσε σαρανταπέντε άσπρα για μία ξέστα λάδι και ένα δεκάλιτρο σιτάρι. Ο Στυλιανός Άνθης οφείλει να του τα παραδώσει από την επόμενη σοδειά του. Εγγυητής στην προπώληση ορίζεται ο Φράγγος Χαλκιόπουλος.

Διπλωματικές παρατηρήσεις

Η σύνταξη της Πράξης ξεκινά με την επίκληση που συνοψίζεται στο σύμβολο του σταυρού. Στη συνέχεια, στον ίδιο στίχο ορίζεται η ημερομηνία με διαφορετική σειρά απ'ό,τι συνήθως, βάζοντας, δηλαδή πρώτα την ημέρα, μετά το μήνα και, τέλος, το έτος με αλφαβητικά πάντα στοιχεία κατά την παράδοση των βυζαντινών εγγράφων (κ^η του

Μαρτίου α φξγ'). Η ημερομηνία ορίζεται μέσα σε παρένθεση, μετά τη φράση «τῇ αὐτῇ ἡμέρα καὶ ὥρα», αφού ἔχουν συνταχθεῖ κι ἄλλες πράξεις την ἴδια μέρα. Γίνονται αναπτύξεις καταλήξεων στις λέξεις, δῶς(η) καὶ λάδ(ι) στον στίχο 3. Στο εσχατόκολλο δεν αναφέρονται καθαρά τα ονόματα των μαρτύρων («κατ' ἐνώπιον τῶν ἄνωθεν μαρτύρων»), ἀλλὰ μας παραπέμπει στις ἀμέσως προηγούμενες πράξεις του πρωτοκόλλου για να τους εντοπίσουμε.

Σχόλια - Ιστορικά στοιχεία

Η πράξη αὐτή στο εσχατόκολλο του νοταρίου Ἀντωνίου Σπυρή, βρίσκεται στη σειρά, μετὰ ἀπὸ ἄλλες πράξεις ἐμπορικῆς φύσεως που πραγματοποιήθηκαν ἀπὸ τον ἴδιο νοτάριο καὶ με ἐμπλεκόμενο μέλος τον Ἀνδρέα Χαλκία. Παρατηρεῖται ἡ οικονομία λόγου σε αὐτή την πράξη. Δεν αναφέρεται ὁ τύπος σύνταξης τῆς πράξης. Ἀκόμα καὶ ἡ ημερομηνία δεν ορίζεται με τὴ συνήθη σειρά, ἔτος, ἡμέρα, μήνας, ἀλλὰ ἡμέρα, μήνας ἔτος. Δηλώνεται, βέβαια, ὅτι ἡ πράξη συντάχθηκε τὴν ἴδια μέρα καὶ ὥρα ὅπου συντάχθηκαν καὶ ἄλλες πράξεις καὶ ἔτσι, ὁ νοτάριος μας παραπέμπει στις προηγούμενες πράξεις για να ἀντλήσουμε τα στοιχεία που δεν ἐπαναλαμβάνονται ἀλλὰ ἐξακολουθοῦν να ἰσχύουν καὶ στην παρούσα πράξη. Ὅπου υπάρχουν ἴδια ονόματα με τὴν προηγούμενη πράξη του πρωτοκόλλου δεν ξαναγράφεται τὸ ὄνομα, ἀλλὰ προσδιορίζεται ὡς ἐξῆς: «ἐκ τον εἰρημένον κυρ Ἀνδρέαν». Ἐπίσης, δεν ξαναγράφονται τα ονόματα των μαρτύρων, ἀλλὰ προσδιορίζονται με τὴ φράση «κατ' ἐνώπιον τῶν ἄνωθεν μαρτύρων». Ανατρέχοντας κανεῖς στις προηγούμενες πράξεις, βλέπει αὐτές που ἔχουν συνταχθεῖ τὴν ἴδια μέρα, 20 Μαρτίου 1563 δικαιολογώντας τὴ μὴ ἐπανάληψη των ἰδίων ονομάτων ἀπὸ τον νοτάριο. Για να ἐντοπιστοῦν τα ονόματα των μαρτύρων φτάνουμε στην πράξη 98, ἐνὼ για τὸ ὄνομα του Ἀνδρέα [Χαλκία] πλήρες (ἐπώνυμο καὶ ὄνομα), ἀνατρέχουμε στην πράξη 99 ὅπου ἀναφέρεται καὶ τὸ χωριό του («κυρ Ἀνδρέας Χαλκίας ἀπὸ τὸ χωρίον τοῦ Βίστονος», 99.1-2).

Για να δοθεῖ ἐπισημότητα καὶ ἐγκυρότητα στην πράξη, ὁ νοτάριος ἀναφέρει τὴν αὐτονόητη παρουσία του («κατ' ἐνώπιον ἐμοῦ τοῦ νοταρίου») στον δεῦτερο κιόλας στίχο καὶ ὄχι πρὸς τὸ τέλος, ὅπως συμβαίνει συνήθως στις ἄλλες πράξεις. Ἀντιστρέφεται ἡ σειρά των τυποποιημένων φράσεων καὶ τὸ ρήμα «συνεφώνησαν» που συνήθως ἀναφλερεται στους πρώτους στίχους, στο εἰσαγωγικό μέρος μιᾶς πράξης, ἐδῶ γράφεται στο τέλος πρὶν ἀπὸ τὸ εσχατόκολλο.

Ὁ αγοραστής ονομάζεται κυρ ἀνδρέας Χαλκίας. Ὁ ὀρισμός ἐγγυητῆ γίνεται χωρὶς περαιτέρω διευκρινίσεις. Ὁ λόγος εἶναι ἰδιαίτερα λιτός καὶ συνοπτικός. Πρόκειται για

απλές συνηθισμένες πράξεις καθημερινής εμπορικής συναλλαγής με απλούς «πρωταγωνιστές», όπου ορίζονται τα άκρως απαραίτητα.

Οι συναλλαγές γίνονται με *άσπρα* που ήταν αργυρό νόμισμα, αρχικά βυζαντινό και κατόπιν φράγκικο, αλλά και βενετικό (άσπρο της Τάνας), καθώς και οθωμανικό. Οι μετρήσεις γίνονταν με την *ζέστα* που ήταν ένα δοχείο υγρών, το λαγήνιο, η στάμνα. Μονάδα μέτρησης σιτηρών ήταν το *δεκάλιτρον*. Η μεγάλη λίτρα ήταν 405 γραμμάρια και η μικρή 362 γραμμάρια.

Συμπεράσματα

Τα συμπεράσματα στα οποία μπορεί να καταλήξει κανείς είναι πολλά και ενδιαφέροντα. Μέσα από τις συμβολαιογραφικές αυτές πράξεις μπορεί κανείς να ανακαλύψει μια ολόκληρη εποχή. Μπορεί να διαπιστώσει τον τρόπο ζωής των τότε ανθρώπων, τις κύριες ενασχολήσεις τους, την οικονομική και κοινωνική τους κατάσταση. Ένα ακόμη σημαντικό γεγονός είναι και η εξαγωγή στοιχείων σχετικά με την άσκηση και τη δομή της διοίκησης την εποχή εκείνη.

Από τις παραπάνω πράξεις μάθαμε πράγματα για την χρήση των προσωνυμίων στους ανθρώπους, τα οποία μπορούσαν να δηλώνουν την ιδιότητα τους και την κοινωνική τους θέση. Συναντάμε τίτλους ευγενείας (μησέρ), επαγγελματική ιδιότητα (παπάς, μάστορας) και απλές προσφωνήσεις ευγενείας (κυρ).

Πολύ σημαντικά στοιχεία αντλούμε και για τον θεσμό της προίκας την εποχή εκείνη. Βλέπουμε την υποχρέωση της γυναίκας να καταβάλει προίκα στον σύζυγο της, αλλά και την επιστροφή της προίκας σε αυτήν μετά το θάνατο του συζύγου της. Μερικά ακόμη στοιχεία είναι αυτά της ικανότητας της γυναίκας να προβεί στην σύνταξη οποιασδήποτε νομικής πράξης. Μαρτυρείται μέσα από τα παραπάνω, ότι η γυναίκα ήταν πλήρως προστατευμένη από την κοινωνία και ότι κατείχε δικαιώματα.

Σημαντικά είναι και τα συμπεράσματα στα οποία καταλήξαμε για την αξία των πραγμάτων τότε. Είναι αξιοσημείωτο ότι την καταγραφόμενη περιουσία ενός ανθρώπου αποτελούσαν, εκτός των ακινήτων (σπιτιών και χωραφιών), γεωργικά εργαλεία και ζώα. Πιο σπάνια συναντάμε οικοσκευή, καθώς και είδη ένδυσης. Από τα παραπάνω καταλαβαίνουμε την οικονομική κατάσταση των ανθρώπων, καθώς και την κύρια ενασχόληση τους, την καλλιέργεια της γης.

Αξιοσημείωτη είναι και η εμφάνιση της εμπορικής δραστηριότητας την εποχή εκείνη. Παρατηρούμε εμπορικές και οικονομικές συναλλαγές, που στον τρόπο διεξαγωγής τους δεν διαφέρουν και πολύ από τις σημερινές. Στις οικονομικές συναλλαγές εντάσσεται και ο δανεισμός χρημάτων μεταξύ των πολιτών. Φανερόνεται ο τρόπος διεξαγωγής της διαδικασίας, καθώς και η εγγύηση στο πρόσωπο του δανειζόμενου από άτομα που έμπαιναν ως εγγυητές στην συναλλαγή. Τα νομίσματα των συναλλαγών ήταν τα άσπρα, τα δουκάτα, το σόλδιο και το τζεκίνι.

Μια πράξη άξια αναφοράς είναι αυτή που αναφέρεται στην επικύρωση ενός προικοσυμφώνου, το οποίο είχαν συντάξει οι συμβαλλόμενοι. Η πράξη αυτή αποτελεί

ξεχωριστή μαρτυρία, καθώς οι άνθρωποι της εποχής εκείνης ήταν αγράμματοι. Μαρτυρείτε, λοιπόν, η κοινωνική τους θέση, καθώς διέφεραν από το σύνολο. Στην ίδια πράξη βλέπουμε και την διαδικασία επικύρωσης από το νοτάριο μιας συναλλαγής την οποία δεν είχε συντάξει ο ίδιος.

Τέλος, την εμφάνιση του κάνει μέσα στις πράξεις και μέρος της διοικητικής διαίρεσης του νησιού την εποχή εκείνη. Συναντάμε Βενετούς ευγενείς οι οποίοι είχαν εμπορευτικές (βαρονίες) και αναφορές στην Πρακτωρία του Λευχήμου, καθώς και της πόλης των Κορυφών.

Όλες οι παραπάνω νοταριακές πράξεις δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο ιδιωτικού δικαίου. Είναι συμβολαιογραφικά έγγραφα και αφορούν αγοραπωλησίες και προικοσύμφωνα. Μέσα από τις πράξεις αυτές μπορεί κανείς να αντιληφθεί τη σημασία του έργου των νοταρίων για τη κατανόηση της ιστορίας ενός τόπου. Οι πράξεις σκιαγραφούν τη κοινωνική και οικονομική ζωή των ανθρώπων στη Κέρκυρα του 16ου αιώνα. Ο 16ος αιώνας αποτέλεσε σημαντική περίοδο για τη Κέρκυρα η οποία βρίσκονταν υπό Βενετική κατοχή. Η διαμόρφωση της ταυτότητας του νησιού επηρεάστηκε έντονα από τη Γαληνοτάτη. Η Βενετική κατοχή διήρκεσε έξι αιώνες. Από τον 13ο μόλις αιώνα η Βενετία άρχισε να αυξάνει τις κτήσεις της στον ελλαδικό χώρο. Όσο αφορά το εμπόριο ο 15ος αιώνας χαρακτηρίζεται «χρυσός» για τη Γαληνοτάτη.

Μέσα από τις πράξεις των πωλήσεων διακρίνεται η ποικιλία, η ποσότητα των εμπορευμάτων, αλλά και τα προϊόντα όπου διακινούνταν. Τα προϊόντα διακρίνονταν σε αγροτικά επεξεργασμένα, σε πρώτες ύλες και είδη που προέρχονταν από την Ανατολή (Γάσπαρης, 2010). Ακόμη, μέσα από τις πράξεις των νοταρίων αυτών είναι φανερά τα πρόσωπα που πραγματοποιούσαν τις αγοραπωλησίες.

Οι πράξεις αυτές έχουν συγκεκριμένα διπλωματικά στοιχεία. Υπάρχει το Πρωτόκολλο, το Κείμενο και το Εσχατόκλλο. Στο Πρωτόκολλο συνήθως συναντάται το σημείο του σταυρού, *Invocatio*-Συμβολική Επίκληση. Υπάρχει επίσης η χρονολόγηση *Datatio*, γραμμένη ολογράφως με αναφορά στη ινδικτιώνα. Στο κείμενο ακολουθεί η *Intitulatio*-Τίτλωση, η *Inscriptio*-Επιγραφή. Τα δυο αυτά διπλωματικά στοιχεία τη περίοδο των Μεσαιωνικών χρόνων υπήρχαν στο Πρωτόκολλο και όχι στο Κείμενο. Στο Κείμενο συνήθως υπάρχει η *Naratio*-Αφήγηση, αντικειμενική, δηλαδή ο νοτάριος συντάσσει τη πράξη σε γ' πρόσωπο. Επίσης, η *Depositio*-Διάθεση, εκεί καταγράφεται η απόφαση του δημιουργού-παραγωγού-εκδότη της πράξης. Επιπλέον, στα κείμενα υπάρχει η *Sanctio*-Κύρωση. Τέλος, στο Εσχατόκλλο υπάρχουν οι απαραίτητες υπογραφές των μαρτύρων και του νοταρίου *Subscriptiones*.

Οι πράξεις των αγοραπωλήσεων είναι τυπικές και διακρίνονται συνήθως από τα ίδια στοιχεία. Υπάρχει αναφορά στον πωλητή, τον αγοραστή, το αντικείμενο προς πώληση, το χρηματικό ποσό και τον τρόπο πληρωμής. Αναφέρονται τέλος οι μάρτυρες. Αξίζει να αναφερθεί ότι από τον 13^ο αιώνα στο Εσχατόκολλο δεν τίθενται υπογραφές (δημιουργού, συμβαλλομένων), απλά αναφέρονται τα ονόματα τους και υπογράφει ο συντάκτης. Συμπερασματικά οι πράξεις των αγοραπωλήσεων παρουσιάζουν μια ομοιομορφία ως προς το τύπο γραφής.

Όσον αφορά στην οικονομική ζωή του τόπου παρατηρούμε, κυρίως από τα αγαθά που εμπορεύονται ή δίνονται ως προίκα ή απ' όσα αφήνει κάποιος στη διαθήκη του, ότι η κύρια ασχολία ήταν τα χωράφια, τα ελαιόδεντρα, το σιτάρι και τα αμπέλια. Επίσης, συχνά γίνονται δανεισμοί κρασιού και λαδιού, ενώ δεν ήταν λίγοι εκείνοι που είχαν στην κατοχή τους ασημένια και χρυσά κοσμήματα, κυρίως δαχτυλίδια, όπως συναντάμε σε κάποιες πράξεις του Αντωνίου Σπυρή.

Η κερκυραϊκή οικονομία του 16ου αιώνα ήταν κυρίως αγροτικής φύσεως. Το βασικό προϊόν διακίνησης ήταν το λάδι.³³ Δεύτερο ερχόταν το κρασί. Για τη μέτρηση του λαδιού χρησιμοποιούσαν τις ξέστες (δοχεία) και για το κρασί το μέτρο. Συνήθης πράξη ήταν η προπώληση αυτών των προϊόντων όπως και διαφόρων άλλων, όπως σιτηρά με μονάδα μέτρησης το δεκάλιτρον, βρώμη με μονάδα μέτρησης το μόδιον ή σιμόδιον, φακή όπου μετριόταν με το μουζούριον, ψάρια, καθώς και το πολύτιμο αλάτι όπου χαρακτηριζόταν ως ένα από τα μεγαλύτερα έσοδα που παράγει η γη “una dele mazor, itrade che habia questa terra”. Γενικά η παραγωγή σιτηρών υστερούσε στα νησιά του Ιονίου. Στις προπωλήσεις συχνά βλέπουμε να υπάρχει εγγυητής, ο οποίος αναλαμβάνει την υποχρέωση να τηρήσει αυτός τη συμφωνία αν ο βασικός συμβαλλόμενος δεν μπορούσε να ανταπεξέλθει οικονομικά. Υπάρχουν και περιπτώσεις που ο αγοραστής ως εγγύηση, δέσμευε ένα μέρος της περιουσίας του, ως υποθήκη. Άλλοτε χρησιμοποιούνται διακανονισμοί εξόφλησης των προϊόντων ορίζοντας μικρή προθεσμία (τέρμενο). Όταν πρόκειται για αγορά ακινήτου ή γης αναφέρονται και τα ονόματα των γύρω γειτόνων για τον ακριβέστερο προσδιορισμό της τοποθεσίας.

Όταν κάποιος προχωρούσε σε αγορά προϊόντος ή αντικειμένου, αγόραζε μαζί και τις οικονομικές υποχρεώσεις, τα λεγόμενα βάρη του. Σε διάφορες πράξεις βρίσκουμε ο αγοραστής να έχει την υποχρέωση να πληρώνει και ένα ετήσιο σολδιάτικο. Εντύπωση

³³ Μια από τις σημαντικότερες πηγές φόρου για τους Βενετούς ήταν ο φόρος του λαδιού, η λεγόμενη ελαιοδεκάτη. Και στο κρασί επιβαλόταν φόρος πάνω στη λιανική τιμή πώλησης (spina del vin). Βλ. 9. Χριστόπουλος Γ. – Μπαστιάς Ι. (επιμ.), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος Ι', σσ. 226-227, Αθήνα, 1980, εκδ. Εκδοτική Αθηνών Α.Ε.

προκαλεί και η αγορά μιας οικίας που στην ουσία είναι αγορά υλικών του σπιτιού κι όχι του τόπου του οποίου την κυριότητα και την επικαρπία εξακολουθεί να έχει ο πωλητής. Επίπλέον, υπήρχε η δυνατότητα ακύρωσης του συμβολαίου αν το επιθυμούσαν όλοι οι δικαιοπρακτούντες. Τότε συντασσόταν καινούρια πράξη, πάλι από τον νοτάριο και ενώπιον μαρτύρων. Τέλος, έχουμε την άσκηση του δικαιώματος να ζητήσει κάποιος την έκδοση αντιγράφου μιας πράξης, το οποίο δηλωνόταν με νέα σύντομη πράξη.

Στην κοινωνική τους διάσταση όλα τα πρόσωπα παρουσιάζονται με έντονο συναίσθημα και σεβασμό απέναντι στη δύναμη του Θεού. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις διαθήκες, ο συμβαλλόμενος πρώτα αναφέρεται στον Θεό και ζητάει συγχώρεση από τους συνανθρώπους και ύστερα μοιράζει τα υπάρχοντά του. Μάλιστα σε κάποιες πράξεις ο ενδιαφερόμενος ζητάει από τους συγγενείς του να πηγαίνουν κάθε χρόνο κρασί στην εκκλησία στην οποία θα ταφεί, ενώ σε μια άλλη ζητάει από τον ιερέα να τον μνημονεύει για τη σωτηρία της ψυχής του. Φυσικά πρόκειται για μια ιδιαίτερα ανδροκρατούμενη κοινωνία, ενώ δεν αντλούμε καθόλου στοιχεία για το μορφωτικό επίπεδο των προσώπων. Η προίκα ήταν αδιαμφισβήτητα θεσμός αποδεκτός και σεβαστός από όλους. Συνήθως, οι γυναίκες προικίζονταν με λευκά είδη, οικιακά σκεύη και ρούχα, ενώ πιο σπάνια οι πιο εύπορες οικογένειες έδιναν στις κόρες σπίτι, χρυσά νομίσματα, μετρητά. Επίσης, σε κάποια προικοσύμφωνα εντοπίζονται και κάποια γυναικεία παραδοσιακά ρούχα της Κέρκυρας.

Από όλες αυτές τις νοταριακές Πράξεις αντλούμε αρκετές πληροφορίες για την οικονομική και κοινωνική ζωή της Κέρκυρας, τα ήθη και τα έθιμα εκείνης της εποχής. Εντυπωσιακή είναι και η επαφή με τη γλώσσα και τον γραπτό λόγο του 16^{ου} αιώνα. Εντοπίζονται αρκετά στοιχεία της διαλέκτου που χρησιμοποιείται ακόμα και σήμερα καθώς και ονόματα που συναντώνται ακόμα και σήμερα στην ευρύτερη περιοχή της Κέρκυρας.

Δίνονται επίσης, πληροφορίες για τον πληθυσμό και τον κλήρο της Κέρκυρας. Ο πληθυσμός αποτελούνταν εκτός από γηγενείς και από ξένους, Έλληνες και μη, που είχαν κατά καιρούς εγκατασταθεί στο νησί. Πολλές φορές τα επίθετα που δηλώνονται στις πράξεις είναι δηλωτικά της καταγωγής τους, για παράδειγμα Μονοβασιώτης από τη Μονεμβασία της Πελοποννήσου, Ζακυνθινός από τη Ζάκυνθο. Στα ονόματα εκτός από την καταγωγή, πολλές φορές φαίνονται και ιταλικές επιδράσεις (Πιέρος, Φερδερίγος). Ο καθολικός και ο ορθόδοξος κλήρος καλούνταν να συνυπάρξουν στην Κέρκυρα την περίοδο της Βενετοκρατίας και πολλές φορές συνλειτουργούσαν σε μεγάλες γιορτές.

Παρατηρείται, συνεπώς, ότι όσο ασήμαντες και καθημερινές να φαίνονται οι έγγραφες αυτές πράξεις απλών ανθρώπων, κρύβουν έναν πλούτο εικόνων και πληροφοριών που αγγίζουν διάφορους τομείς μελέτης και έρευνας. Γι' αυτό λοιπόν, και θεωρούνται πολύτιμο εργαλείο για τη μελέτη της ιστορίας, της οικονομίας, της κοινωνίας, της δημογραφίας, της θρησκείας, των θεσμών και άλλα, συνθέτοντας το πολυδιάστατο μωσαϊκό της μακραίωνης εποχής της βενετοκρατίας στο νησί της Κέρκυρας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη Ε., Μαυρομάτης Γ. (επιμ.), «Αντώνιος Σπυρής, νοτάριος και πρωτοπαπάς, Κερκύρα. Πρωτόκολλο (1560-1567)», *Πηγές της Επτανησιακής Ιστορίας* 1, Κέρκυρα 2007, εκδ. Ιόνιο Πανεπιστήμιο.
2. Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη Ε., Μαυρομάτης Γ. (επιμ.), «Εμμανουήλ Τοξότης, νοτάριος Κέρκυρας. Πρωτόκολλο, πράξεις των ετών 1500-1503», *Πηγές της Επτανησιακής Ιστορίας* 1, Κέρκυρα 2007, εκδ. Ιόνιο Πανεπιστήμιο.
3. Ασωνίτης Σπ., *Εισαγωγή στη Λατινική Διπλωματική*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press 2011.
4. Ασωνίτης Σ.Ν., «δια κονδυλίου ως το σύνθημα των Κορυφών...», Τεκμήριον 2, Ανάτυπο, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα 2000.
5. Ασωνίτη Σ., «Τρία κερκυραϊκά νοταριακά έγγραφα των ετών 1398-1458», *Έδα και Εσπέρια* 1(1993), σσ. 9-44.
6. Γιωτοπούλου - Σισιλιάνου Ε., *Πρεσβείες της βενετοκρατούμενης Κέρκυρας*, 16ος-18ος αιώνας, ΓΑΚ Αρχαία Νομού Κέρκυρας, Κέρκυρα 2002.
7. De Foucault J.A., "Nicandre de Corcyre", *Voyages*, Paris 1962, κεφφ.79-82.
8. Δημητρίου Ε.-Γ. Καρύδη, «Νοταριακές πράξεις Κορυφών (1488-1489)», *Περί ιστορίας* 3 (2001), σσ. 69-116.
9. Δρακάκης Εμ., «Εμμανουήλ Κασιμάτης νοτάριος Κυθήρων (1560-1582)», *Εταιρεία Κυθηραϊκών Μελετών*, Αθήνα 1999
10. Ζαρίδη Κ. – Καρλάφτη-Μουρατίδη Φ., «Συμμετοχή γυναικών σε δικαιοπραξίες στη βενετοκρατούμενη Κέρκυρα», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 44 (2010), 129-167.
11. Ζέη Ελ., «Χρόνοι και χρόνος στις νησιωτικές κοινωνίες μέσα από τα νοταριακά αρχαία (17ος-18ος αι.)», *Μνήμων* 27, (2005), σσ. 9-26.
12. Καπάδοχος Δ., *Αφιέρωμα στην ιστορία της Κέρκυρας: Ημερολόγιο του 2002*. Αθήνα: Ομοσπονδία Κερκυραϊκών Συλλόγων Αττικής 2001.
13. Καραμπούλα Δ. Π., Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη Λ., «Οι πράξεις του νοτάριου Δουκάδων Κέρκυρας Αρσένιου Αλεξάκη (1513-1616)», σσ. 9-126
14. Καραπιδάκης Ν., «Από την ευλάβεια στην οικονομική διαχείριση: ναοί, μονές και ευαγή ιδρύματα στην Κέρκυρα (16ος-18ος αι.)», *Μοναστήρια, οικονομία και πολιτική*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης (2011), σσ. 141-153

15. Καρύδης Σπ., Σκλάβοι στη Βενετοκρατούμενη Κέρκυρα, τεύχος 7 Περιοδικό Έστωρ . Αθήνα 1994.
16. Κόλλας Χ. *Η νήσος των Κορυφών τον 16^ο αιώνα: από μαρτυρίες του Ιστορικού Αρχείου Κέρκυρας*, τόμος α'. Κέρκυρα 1994.
17. Κολυβά Μ., «Αρχειονομία: Φορείς παραγωγής αρχείων. Ιστορική αναδρομή», Πατάκης (2009).
18. Κολυβά- Καραλέκα Μ., *Οι αλυκές στη Ζάκυνθο: παραγωγή και εκμετάλλευση 16ος αιώνας*. Ανάτυπο από *Τα Ιστορικά Historica*, τόμ. 6, τεύχ. 10 (Ιούνιος 1989) Αθήνα, 1989.
19. Μπαμπινιώτης Γ., *Λεξικό για το σχολείο και το γραφείο*, τόμ. 2. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας, 2004.
20. Παγκράτης, Γ. Δ., «Οργάνωση και διαχείριση της ναυτιλιακής επιχείρησης στην Κέρκυρα στο πρώτο ήμισυ του 16ου αιώνα», *Μνήμων* 30 (2009), σσ. 9 – 35.
21. Πανταζή Σ. Αι., *Εμμανουήλ Τοξότης Νοτάριος Κέρκυρας: Πράξεις 1500-1503*, Κέρκυρα: Ιόνιο Πανεπιστήμιο 2007.
22. Πανταζή Σ. Αι., «Ορθόδοξος κλήρος και βενετική εξουσία: η ιστορία μιας αδιατάραχτης σχέσης;», *Κερκυραϊκά Χρονικά*, περ. Β', 4 (2007), σσ. 111, 112.
23. Παππάς Θ.Γ. (επιμ.), *Κέρκυρα Εγχειρίδιο Τοπικής Ιστορίας*. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων Παιδαγωγικό Ινστιτούτο-Δήμος Κερκυραίων, 2000.
24. Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη Λ., Ροδολάκης Γ. Ε., Καραμπούλα Δ. Π. «Οι πράξεις του νοτάριου Καρουσάδων Κέρκυρας πρωτοπαπά Φιλίππου Κατωϊμέρη (1503-1507)», σσ. 9-436.
25. Ροδολάκης Γ., «Αγροτικές συμβάσεις στην Κέρκυρα (15ος-16ος αιώνας)», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνες της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου*, 33 (1977).
26. Ροδολάκης Γ.Ε. – Γκρινιάτσου Γ.Ι., «Το νοταριακό αρχείο της Κέρκυρας», *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνες της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* 32 (1966), σσ. 9-137.
27. Χριστόπουλος Γ. – Μπαστιάς Ι. (επιμ.), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμος Ι', σσ. 215-229, Αθήνα, 1980, εκδ. Εκδοτική Αθηνών Α.Ε.

ΔΙΚΤΥΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γάσπαρης Χαράλαμπος (2010) *Εμπόριο και φορολόγηση προϊόντων*. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://www.academia.edu/4618328/> . . . 2010 253-274

2. Η εικόνα του εξωφύλλου αντλήθηκε από την ηλεκτρονική διεύθυνση:
<http://koinonkynopiaston.blogspot.gr/>
3. *Ιστορία και πολιτισμός του νησιού της Ζακύνθου*. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση:
<http://www.zanteisland.com/html/greco/storia.htm>
4. Παγκράτης Γ. *Οι ναυτιλιακές επιχειρήσεις των Ελλήνων υπηκόων της Βενετίας τον 16^ο αιώνα*. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση:
http://hdoisto.gr/download.php?fен=meetings/meeting_0089_8816.pdf
5. Παμπάλαια (2012) *Έμποροι και λαθρέμποροι στο Πόρτο πριν τέσσερις αιώνες*. Διαθέσιμο στην ηλεκτρονική διεύθυνση : http://pampalaia.blogspot.gr/2012/04/blog-post_17.html
6. <http://www.scribd.com/doc/14572939/>